

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Gökçada'nın Değişen Sembolik Ekonomisinde İmroz Rumları

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİBEL GÖKÇE

Ankara, 2023

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Gökçeada'nın Değişen Sembolik Ekonomisinde İmroz Rumları

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel GÖKÇE

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Haktan URAL

Ankara, 2023

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİMDALI

GÖKÇEADA’NIN DEĞİŞEN SEMBOLİK EKONOMİSİNDE İMROZ RUMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Haktan URAL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı ve İmzası

1-Doç. Dr. Haktan URAL

2-Doç. Dr. Nuran SAVAŞKAN AKDOĞAN

3-Dr. Öğr. Üyesi Deniz BİLGE ÜLKER

Tez Sınav Tarihi: 04.10.2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Haktan URAL danışmanlığında hazırladığım, “Gökçeada’nın Değişen Sembolik Ekonomisinde İmroz Rumları (Ankara 2023)” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim. 08.11.2023

Sibel GÖKÇE

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
TEŞEKKÜRLER	III
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1.GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM	8
2. Milliyetçilik Üzerine Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve.....	8
2.1. Milliyetçi Söylemin Medya Yansıması.....	14
2.2. Türkiye’de Milliyetçilik	15
2.3. Ulus Devlet ve Azınlık Haklarına Dair	17
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	21
3.YÖNTEM	21
3.1 Medya Temsili ve Özne Anlatılarında Söylem	21
3.2 Araştırmada Kullanılan Veri Kaynakları	23
3.2.1 Derinlemesine Görüşmeler	23
3.2.2. Medya Analizi.....	25
3.3 Verilerin Analizi	27
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	29
4.İmroz’dan Gökçeada’ya Tarihsel Bir Bakış	29
4.1.Lozan ve İmroz’a Verilen Özel Statü	30
4.2. İmroz’da Türkleştirme Politikaları	33
4.2.1 Rum Okullarının Kapatılması	34
4.2.2 Kendi Kendine Yetebilirlikten Mülksüzlüğe	37
4.2.3 Yarı Açık Cezaevi.....	41
4.3.Türkleştirmenin Sembolik Boyutu	46
BEŞİNCİ BÖLÜM	50
5. 2000 Sonrası Neoliberal Söylemin Etkisinde Gökçeada.....	50
5.1 Gökçeada’nın Değişimi – Olgular/Gözlemler/Fotoğraflar/Görüşme Alıntıları	52
5.1.1 Ulusal Sembolizmin Dönüşümü	52
5.1.2 Adanın Turistikleşmesi ve Gökçeada Film Festivali	54
5.1.3 Rum Kültürünün Dönüşümü ve Panaiya Şenlikleri	57
5.2 Adalı Rumların Gözünden Geçmiş ve Şimdiki Zamanda Gökçeada.....	63
5.3 Haber Medyasının Yeni Dilinde İmroz’un Çekingen Hafızası	66
5.3.1 Ana Akım Medya’da Gökçeada.....	67
5.3.2 Ana Akım Medya Diline Alternatif Dil	72
SONUÇ	76

ÖZET	80
ABSTRACT.....	81
KAYNAKÇA	82
EK-1:KATILIMCILARLA GERÇEKLEŞTİRİLMİŞ YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORU FORMU	89
EK-2: KATILIMCILARIN BİLGİLERİ	90
EK-3 İncelenen Gazetelere İlişkin Veriler.....	91
EK-4 GÖRSELLER DİZİNİ	92

TEŞEKKÜRLER

Her gün tekrar edilen gündelik yaşam pratiklerinin sebep olduğu yabancılaşmadan bir miktar uzak kalabilme isteğim, akademik bir çalışma içerisine girme motivasyonu sağladı. Tez çalışmasını bildiğim, tanıdığım bir topluluk ve mekân üzerine yapmanın verdiği haz ve mutluluğu tarif etmek zor. Öğrendiğim her yeni şeyin çocukluğumun geçtiği yere dair anlamları çoğalttığını söyleyebilirim.

İmrozlu Rumlarla görüşmek çalışmaya sunduğu büyük katkının yanı sıra, kişisel olarak son derece keyifli bir deneyimdi. Bu nedenle İmrozlu Rumlara ve onlarla görüşmeme aracılık eden dostlarıma teşekkürü borç bilirim.

Çalışmanın başından sonuna kadar her aşamada yanımda olan tez danışmanım Doç. Dr. Haktan Ural'a çok teşekkür ederim. Merakı, nezaketi, göstermiş olduğu sabır ve özveri sayesinde bir tez danışmanına atfedilebilecek anlamları güzelleştirmiştir. Ben ve tezim kendisine çok şey borçluyuz. Ayrıca çalışmayı tamamlayacağıma dair inanç besleyerek bir miktar daha zaman tanınmasını sağlayarak tezi bitirme şansı veren değerli hocalarım Doç. Dr. Nuran Savaşkan Akdoğan ve Dr. Öğr. Üyesi Deniz Bilge Ülker'e teşekkürlerimi sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.Gökçeada Film Festivali, 16-22 Ağustos tarihlerinde tarihleri arasında yapılacak. Belediye Başkanı Halil Rüştü Akgün yaptığı açıklamada “ilk kez film festivali düzenleyeceklerini belirterek, festivalde 95 yaşındaki Rum vatandaşı Yani ile 9 yaşındaki Hasan, yıldızların altında yan yana oturup film izleyecekler” dedi¹

1998 yılında yapılmış bir kültür sanat haberinden alınmış olan yukarıdaki paragrafı, Gökçeada’da düzenlenecek olan festivale ilişkin basit anlamda bir tanıtım haberi olarak algılamak mümkün. Ancak Gökçeada ve oradaki Rum varlığının geçmişte yaşadığı tarihsel süreç birlikte değerlendirildiğinde bu haberin içeriği dikkat çekici bir hale geliyor. Haberde: “95 yaşındaki Rum vatandaşı Yani ile 9 yaşındaki Hasan’ın yan yana film izleyecekleri” vurgusu, adada Türk ve Rum nüfusun birlikte yaşamına özel bir vurgu yapıyor. Adanın Rum geçmişi bu haber aracılığıyla yeniden olumlanıyor. Örneklerin çoğaltılabileceği bu türden haberler, bu sebeple, Gökçeada’nın kültürel geçmişinin nasıl anlamlandırıldığına ilişkin bir söylemsel değişimin işaretlerinden biri olarak yorumlanabilir.

Rum vatandaş Yani ile Hasan’ın yan yana oluşuna dair söylemin, Gökçeada’da çok kültürlü bir yapının olduğuna dair bir vurgu olarak da anlaşılması son derece mümkün. Öyle ki 29 Temmuz 1970 tarih ve 8470 Bakanlar Kurulu Kararnamesine² kadar adı İmroz olarak bilinen Gökçeada’ya, iskân politikaları aracılığıyla ilki 1947 yılında olmak üzere 1975, 1984 ve 1998 yıllarında Anadolu ve Bulgaristan’dan çok sayıda insan

¹ Zaman gazetesi, 12 Ağustos 1998 s.13 Erişim 24.03.2023/Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi

² Gökçeada Belediyesi İnternet sitesinde “Tarihçe” bölümüne bkz. Erişim:22.10.2023
<https://www.gokceada.bel.tr/tarihce/>

yerleştirilmiştir.³ Ortak bir kültür oluşumunun uzun yıllar alması ve söz konusu göçmenlerin etnik çeşitliği nedeniyle Gökçeada'daki kültürel toplam dikkat çekmektedir. Bu nedenle Gökçeada'nın günümüzde dahi bir kültür inşa sürecinde olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bu inşa gerçekleşirken 1964 yılında Rum okullarının kapatılmasıyla başlayan ve istimlak çalışmalarıyla devam eden uygulamaların, İmroz'daki yerleşik kültürü dramatik derecede değişime uğratacak yöntemlerle değil, Rumlara ilişkin göstergeleri bünyesinde barındırmaya özen gösteren bir yolla yapıldığı iddia edilebilir.

Yaklaşımında yaşanan değişimin⁴ en önemli sebeplerinden biri ülkede neoliberal ekonomi modelinin benimsenmeye başlanmasıyla yanı sıra, 1999 yılında yapılan Avrupa Birliği Konseyi'nde, Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığının kabul edilmesidir. Üyeliğin, aday ülkenin kurumsal istikrarını gerektirmesi nedeniyle Türkiye'de hukukun üstünlüğü ve demokrasinin tahsis önemli hale gelmiştir. Bu nedenle Türkiye'den insan haklarını ve elbette ki azınlık haklarını güvence altına alınması istenmiştir.⁵ Bu doğrultuda Türkiye azınlık hakları konusunda bazı adımlar atmıştır. Konuya Gökçeada özelinde bakıldığında, İmroz'dan göç ettikten bir süre sonra vatandaşlıktan çıkarılan Rumların yeniden vatandaşlığa alındıkları⁶, vatandaşlık kriterlerini sağladıkları takdirde taşınmaz mallarına

³Nilgün Tunçcan Ongan'ın 2012 yılında **Göç Eksenli Kalkınmanın Demografik Analizi: Gökçeada Örneği** isimli makalesine bkz. s.54 Erişim:21.10.2023 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/235335>

⁴ Tez kapsamında yapılan görüşmelerde, birçok görüşmeci; Ak Parti Hükümeti döneminde Gökçeada'da yaşamın kendileri için daha kolay hale geldiğini belirtmişlerdir. Hatta G1 her ne kadar bu partiyi desteklemiyor olsa da söz konusu hükümet döneminde adada yaşadıkları birçok soruna somut çözümler üretildiğini ifade etmiştir.

⁵Arus, Yumul, 2009, **The Concept of Turkishness and the EU Membership**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, s.6 The Concept of Turkishness and the EU Membership içinde

⁶ Tez çalışmasında görüşülen G5 1984 yılında vatandaşlıktan çıkarıldığını ve 2013 yılında yeniden vatandaşlığa alındığını ifade etmiştir.

ait tapuların verildiği⁷, ibadethaneleri bakımdan geçirildiği, adaya gelip gitmeleri konusunda çağrılarda bulunulduğu anlatılmaktadır.⁸ Nitekim Gökçeada'da yaşayan Rum azınlığa yapılan en önemli teşvik 2013 yılında açılan Özel Rum İlkokulu ve bu bunu takiben açılan Özel Rum Ortaokulu ve Özel Rum Lisesi olmuştur.⁹

Bu araştırmada, 1964 yılında başlayan ve 90'lı yıllara kadar devam İmroz'a Türk kültürünün taşınması, bu kültürün yerleşik hale getirilmesi yönünde izlenen politikaların ardından, 1990'lı yılların sonlarına doğru adadaki Rum varlığına dair göstergelerin ön plana çıktığı, dolayısıyla bu süreçte Gökçeada'nın sembolik ekonomisinin dönüşümü sorunsallaştırılmaktadır. Medyaya yansıyan söylemsel dönüşümler ve Rumlarla yapılan derinlemesine görüşmelerin izi sürülerek, adanın Rum nüfusunun yeniden nasıl hatırlandığı araştırılmaktadır.

Zukin'e göre sembolik ekonomi, ekonomik gelişim amacıyla kültürün araçsallaşmasına gönderme yapar. Bu doğrultuda, kentsel çevrenin belirli estetik idealler, kültürel anlamlar ve temalarla yeniden tanımlanması sembolik ekonomiye yapılan yatırımlar olarak anlaşılmaktadır.¹⁰ Yeni kamusal alanların önemli bir kısmı, kendilerine özgü şekil ve biçimlerini kültürel semboller ile girişimci sermayenin iç içe geçmesine borçludur. Bir kenti inşa etmek girişimci sermayenin toprağı ve emeğı işlenmesiyle oluşurken bir yandan da sembolik dilin dışlayıcılığı ve kapsayıcılığı üzerine kurulur. Bir kentin görünümü, düzen ve düzensizlik kavramlarıyla, estetiğin iktidar tarafından kullanımını temel alır. Dolayısıyla da iktidar bir kentte nelerin ve kimlerin görünür olup olmayacağına karar verir. Sembolik ekonomi, iktidarın girişimci sermaye vasıtasıyla kültürel sermayeyi

⁷ Tez Çalışmasında görüşülen G7 17 sene evvel taşınmazlarına dair tapuları alınca eşiyle birlikte Gökçeada'ya yerleştiklerini ifade etmiştir. Bu yanında 442 Sayılı Köy Kanunun 87. Maddesine bkz.

⁸ Tez çalışmasında görüşülen G1, 90'ların sonu 2000'li yılların başlarında dönemin belediye başkanının, kendisinden Atina'daki Rumları çağırmasını sık sık talep ettiğini ifade etmiştir. Bunun yanında Gökçeada son 20 yılda özellikle Rum köylerinde, Rumlara ait işletmelerin sayıca arttığı saha çalışması esnasında yapılan gözlemler arasındadır.

⁹ Özel Rum Okullarının açılmasıyla birlikte okul çağında çocuk sahibi olan bazı Rumlar, ailelerinin göç ettiği Gökçeada'ya geri dönmüşlerdir. Böylelikle tüm okullardaki öğrenci sayısı 60'lı sayılara ulaşmıştır.

¹⁰ S. Zukin, 1995, *Cultures of Cities*, Blackwell

araçsallaştırarak belirli söylemlerle, belirli alanlarda marketler oluşturur. Bu süreç, belli bir yöreye özgü yerel bilgileri kapsayan sembolik anlamların inşa edilmesi ile gerçekleşir. Bu bilgiler insanın hayatla ve doğayla kurduğu ilişkiye dair anlamların niteliğini de ortaya koymasının yanı sıra inanç ve kültüre bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Değişen yaşam koşullarına bağlı olarak sembolik anlamların çoğalması bir sembolik sermaye birikimini sağlar. Bu bağlamda bir ada yaşantısı deneyimleyen İmroz Rumlarının uzun yıllara dayanan kendilerine özgü ritüelleri, mimari yapıları, eğlence biçimleri, tarımsal ve ekonomik faaliyetleri gibi örnekleri çoğaltılabilecek birçok alanda sembolik bir sermaye birikiminin olduğu şüphe götürmezdir.¹¹ Bu bağlamda adada ciddi bir iş kolu haline gelen emlak sektöründe taşınmazların satışı konusunda Rumlara özgü sembolik kültürün, pazarlama stratejilerine katkısı olmaktadır. Bunun yanında İmroz'da her yıl 15 Ağustos'ta yapılan Meryem Ana Panayırı son dönemlerde ada için hatırı sayılır ölçüde gelir getiren bir kültürel faaliyet haline gelmiştir. Bu gelişmeler adanın kültürel geçmişinin, değişen market değerine koşut olarak söylemsel bir dönüşümün en güçlü işaretlerindendir.

Gökçeada'daki dönüşümün izlerini sürebilmek amacıyla, adadan hiç ayrılmamış ya da 90'lı ve 2000'li yılların başında adaya geri dönmüş olan Rumlarla görüşmeler yapılmıştır. Rumlarla yapılan görüşmelerin yanı sıra Gökçeada'nın medyada görünür hale geldiği geç 90'lardan itibaren gazetelerin arşivleri¹² incelenmiş ve haber metinlerinin söylem analizi yapılmıştır. Yapılan bu arşiv taramaları sonucunda 1998 yılında yapılmaya başlanan Geleneksel Gökçeada Film Festivali'nin, Rumları açısından kutsal olan Panaiya Bayramı ile aynı döneme denk geldiği görülerek bu iki etkinliğin öne çıktığı temsil rejimi analiz edilmeye çalışılacaktır.

¹¹ D. Harvey, **Sermayenin Mekanları-Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru**, Çev. Türkçesi: Başak Kıcıır, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar, Seda Yüksel, Sel Yayınları, S.274-275

¹² Gazete arşivlerinin seçimi için benimsenen kriterler için bkz. 3. Bölüm.

Arşivleri incelenen Cumhuriyet, Milliyet, Yeni Şafak ve Agos gazetelerinde Gökçeada'yı konu alan haber, köşe yazıları ve pazar eklerinde yer alan kültür yazılarından yola çıkarak İmroz'un kent imgesinin dönüşümü anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda adanın Rum nüfusu, kültürü ve kimliğinin bu imgede kendine ne ölçüde yer bulduğu araştırılacaktır.

Tezin birinci bölümünde, 1990'lı yıllara gelindiğinde Rumlara yönelik uygulanan siyasanın değişimini anlamlandırabilmek amacıyla milliyetçilik teorileri incelenmektedir. Bu literatür incelemesi sonucunda milliyetçilik ve ulusların muhayyel oldukları ve medyanın bu konuda etkin bir anlam üretme kapasitesine sahip olduğu şeklinde vurgular yapılmıştır. Bunun yanında Rumların¹³, Yunanistan ile ilk temasları, mübadele dışında tutulmaları, kendilerine Lozan Anlaşmasıyla verilen özel statü, 60'lı yıllarda gerçekleştirilen çeşitli uygulamalar ve böylelikle başlayan göç dalgası konuları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde İmroz Rumlarının, adadaki varlıklarına tarihsel bir arka plan oluşturmak amacıyla 1927 yılında imzalanan Lozan Barış Anlaşmasının 37. ve 40. Maddelerinin ihlal edilmesi nedeniyle; (i) 1964'te Rum okullarının kapatılması, (ii) 1965 yılında yarı açık cezaevinin açılması, (iii) 1960'lı yıllarda başlanan istimlak çalışmaları ve Kıbrıs olaylarını takiben İmrozlulara yönelik siyasalar ele alınmıştır. Bireyin kendi kaderini tayin etme hakkı gittikçe genişleyen bir halka gibi, topluluğun kendi kaderini tayin etme hakkı şeklini aldığı, bunun da daha sonra ulusun kendi kaderini tayin etme hakkına dönüştüğü bilinmektedir. Ulus devlet fikri dilsel, dinsel ve kültürel olarak heterojen bir yapıya sahip olunan coğrafyalarda; birey olmaktan kaynaklanan temel

¹³ S. Çağaptay, "Bir Adanın Arada Kalmışlığının Öyküsü, İmroz'un Osmanlı Öncesine Bakış", Heyamola Yayınları, 2013, S. 21

hakların tamamını bünyesine alacak kapsayıcılık fikriyle gerilim halindedir. Buna karşın meydana gelmesiyle birçok toplumu etkileyen önemli tarihsel olay ve süreçler, toplumsal hareketler ve uluslararası hukukun yaptırımları vasıtasıyla ulus devlet modeli azınlık haklarını tanımak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda İmroz’a tarihsel bir bakışla son kertede Rumların vatandaşlık geçmişi anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında 1960’lardan itibaren adada Türk-Müslüman nüfusun giderek artması, ada ismi başta olmak üzere yer isimlerinin Türkçeleştirilmesi, eğitim kuruluşlarında yalnızca Türkçe eğitim verilmesi, Türkçe’nin yaygınlaşması gibi çok temel nedenlere dayanarak tüm bu uygulamalar *Türkleştirme politikaları* olarak kavramsallaştıran ilgili literatüre atıfla açıklanmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, ikinci bölümde belirtilen uygulamalar sonucunda inşa edilen Gökçeada’nın, günümüzde kültürel ve ekonomik olarak nasıl bir varlık sergilediği, özellikle turizm açısından İmroz Rumlarının sembolik sermayesinden ne ölçüde faydalandığı irdelenmeye çalışılacaktır. Sistemsel varoluşu gereği sürekli olarak krizler yaşayan kapitalizmin varlığını sürdürmek amacıyla yeni pazar alanları yaratma misyonu bulunan neoliberalizmin Gökçeada’ya yansımalarının olduğu düşünülmektedir.

*Bir ürünle, bir yerle, kültürel bir biçimle bir gelenekle ya da mimari bir mirasla ilgili olarak neyin özel olup neyin olmadığını etkileyen güçlü söylemsel etkiler mevcuttur.*¹⁴

Neoliberalizmin söylem yaratma gücü akılda tutularak, İmroz’da yerel özgünlüklerin, kültürel çeşitliliğinin ön plana çıkarılmasıyla, adanın kültürel bir cazibe merkezi haline gelmesi ve özellikle turizm açısından Rumların sembolik kültürünün araçsallaştırılması değerlendirilmektedir. Bu kapsamda tekeller rant kavramı ele alınarak, sermayenin yerel

¹⁴ A. D. Harvey, **Sermayenin Mekanları-Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru**, Çev. Türkçesi: Başak Kıcı, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar, Seda Yüksel, Sel Yayınları, S.483

farklılıklar, yerel kültürel çeşitlilikler ve kaynağı ne olursa olsun sembolik değerleri sahiplenme ve bunlardan kazanç sağlama çabaları üzerinde durulmuştur.¹⁵

¹⁵A.D. Harvey, a.g.e, s.483

İKİNCİ BÖLÜM

2. Milliyetçilik Üzerine Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

"Nasıl bir kaya belli bir mesafeden, belli bir açıdan bakıldığında bazen bir insan başı ya da bir hayvan gövdesi gibi görünürse, hikâye anlatıcısının da uzaktan bakıldığında iri, yalın hatları öne çıkar, sadece bunlar görünür".¹⁶

Walter Benjamin'in Nikolay Leskov'un eserleri üzerine düşüncelerini yazarken hikâye anlatıcısına ait yaptığı betimleme, günümüz milliyetçiliğinin benimseniş biçimi ile benzeşmektedir. Türkiye'de milliyetçiliğe ve milliyetçiliğin ortaya çıkış neden ve koşullarına dair mesafe korunarak, çizilmiş bir çerçeve doğrultusunda icra edildiğini söyleyebiliriz. Geçen süre, değişen koşullar, coğrafi ve kültürel farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda bu son derece olağan bir sonuçtur. Belki de milliyetçiliğin varlığını sürdürmeye devam etmesini sağlayan, onunla bu denli ilişki kurulmasını olanaklı kılan yalnızca iri, yalın hatlarına odaklanılması olabilir. Devletin ideolojik aygıtları dolayısıyla inşa edilen, tüm kurum ve kuruluşlara nüfuz etmesini sağlayan milliyetçilik gerçeğinin halk nezdinde anlamlandırılması ve çözümlenmesi daha kolay olmakla birlikte milliyetçiliğin ortaya çıkışını tarihsel olarak takip ettiğimizde adım adım inşa edilmesini ve bu inşanın ardından değişen koşullara karşılık olarak kimi reform ve vazgeçişleri de görmek mümkün olmaktadır.

Milliyetçilik kuramlarının tarihsel gelişimine bakıldığında bu alanda yapılmış olan çalışmaların 1920 sonrasında daha da yoğunlaştığı bilinse de milliyetçilik bir öğreti olarak on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda şekillenmiştir.¹⁷ Kaldı ki bir düşüncenin gelişip olgunlaşmasının sosyolojik, felsefi, edebi vb. çalışma alanlarından azade bir

¹⁶ W. Benjamin, **Son Bakışta Aşk**, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s.77

¹⁷ U. Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, S.27

şekilde birdenbire oluşması sosyal bilimler açısından hemfikir olunması güç bir savdır. Buradan hareketle milliyetçiliğin kökeninde Alman romantizminin aranmasının sebebi de budur. Alman romantizmi kurucuları her ne kadar bir siyasi öğreti üretme ve geliştirme çabası içerisinde olmasalar da yazınsal alanda meydana getirilen üretimin siyasi bir program oluşmasına da katkı sunduğu ortadadır.¹⁸

Milliyetçi olup olmaması tartışmanın dışında tutularak bu düşünceye en büyük katkısı sunan kişi şüphesiz ki Immanuel Kant olmuştur. Geliştirdiği görüngü dünyası ile kişinin iç dünyası düalizmi sayesinde bilginin kaynağını görüngü dünyasına, ahlakın kaynağını ise kişinin iç dünyasına ait olarak ifade eder. Ona göre ahlak görüngü dünyasından edinilen izlenimlerden apayrı bir yerdedir. Bireyin özgürlüğünü de bu dış dünyadan bağımsız olmaya dayandırır. Kant ahlakın temeli olarak gördüğü iç dünyayı olabildiğince erdemli kılmayı hedefleyerek bunun özgür ve özerk iradede geçtiğini savunur. Bu durum dolayısıyla özgür ve özerk olan bireye kendi kaderini tayin etme şansı da tanımaktadır.¹⁹ Günümüzde milliyetçiliğe dair, felsefi tartışma biçimlerinden çok sosyolojik çözümlemelerinin yapıldığını söylemek mümkün. Düşünsel alanın toplumsal yaşantıyı etkilediği göz önünde bulundurulduğunda toplumsal yapılara sinmiş ve belki de sosyoloji tarafından çözümlenmesi gereken birçok şeyin başlangıç noktası olarak felsefeyi koymak mümkün. Burada vurgusu yapılmak istenen; disiplinler arasında bir hiyerarşi olduğu türden dikey bir tasvirden ziyade, disiplinlerin birbirinden bağımsız olarak düşünülmesinin olanaksızlığıdır. İmroz hakkında yapılan birçok çalışmada ilk başvuru metnin Homeros'un İlyada destanı olması göz önünde bulundurulduğunda edebiyat, tarih, felsefe ve sosyoloji gibi disiplinlerin arasına net bir sınır koymanın mümkün olmadığını

¹⁸ U. Özkırmı, a.g.e, s.30

¹⁹ U. Özkırmı, a.g.e. s.31

görmekteyiz. Disiplinler arasına net bir sınır koyduğumuz takdirde işlevsel olan departmanların işlevsiz hale gelmesi de olasıdır.²⁰

Milliyetçiliğe iliştilen yüklemelerin özü, modernizmin özne kavramını geriye doğru götürerek anlaşılması olanaklı kılınabilir. Alman idealizminin önde gelen isimlerinden olan Immanuel Kant Aydınlanma düşüncesinin insanlığın kaderine duyduğu inanç nedeniyle felsefi görüşlerini, hayata geçirilebilecek birtakım gereklilikler üzerinden şekillendirmiştir. Ona göre Aydınlanmanın özünde, kişinin aklını kullanması yatar; ancak kişi başkasının yönlendirmesi olmadan kendi aklını kullanma cesaretini göstermemektedir. Bahsedilen duruma sebep kişinin yine kendisidir. İfade edildiği şekliyle insanın özgür olması mümkün değildir. Çünkü söz konusu tarifte kişi adeta bir vesayet altındadır. Tembel ve korkak olan bu kişi aydınlanmanın önünde duran en büyük engeldir. Bu nedenle vesayet altında olan kişilerin öznel mücadelesi sonucunda vesayetten kurtulma şansı kamusal olarak vesayetten kurtulma şansından daha düşüktür. Dönemin Prusya hükümdarı Friedrich'in hükümdarlık vasıflarının Kant'ın söz konusu yaklaşımını besleyen bir yeri olduğunu söylemek mümkün. Kant'ın belirtilen dönemde Prusya hükümdarının bilim ve sanat alanında icraatta bulunanların bekçiliğini yapmadığına dair övgü dolu sözler ifade etmiştir.²¹ Bu açıdan bakıldığında Kant'ın bir şekilde insanları, içinde yaşadığı toplumun yasalarına bağlı kalmaya ve bu yasalara bağlı olunmaktan gelen sorumlulukları yerine getirmeye davet eder. Bu görüş ilk etapta açık bir itaat çağrısı olarak kısıtlayıcı bir durum olarak görüşe de Kant özgürlüğün itaat edildiği takdirde daha olanaklı olduğunu düşünür.²²

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=2u1Xo4aYMYo> Gökhan Yavuz Demir, 'Dil, Felsefe ve Edebiyat 2' Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Kültür Sanat Sohbetleri

²¹ M. Kuehn, **Immanuel Kant**, Çev. Bülent O. Doğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.290-291

²² A. Topdemir, **Nietzsch ve Eleştiri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2022, s.130

Milliyetçilik, toplumsal ve politik değişimlerin etkisiyle 1870'lerden 1914'e kadar hızlı bir biçimde yerleşmiştir. Kültürel ve ekonomik anlamda milliyetlerin ayakta kalabilecekleri gücü barındırmalarını ön planda tutan, daha kapsayıcı bir çerçeve çizen 'eşik ilkesi' belirtilen dönemde terk edilmiştir. Milletlerin kendi kaderini tayin etme hakkı ile etnik köken ve dil milletleşmede oldukça belirleyici hale gelmiştir ²³. Sosyolojik düzeyde, dil ve kültür merkezli milliyetler gerek modernitenin geleneksel yaşam biçimlerine karşı saldırısı gerekse kapitalizmle birlikte ortaya çıkan sınıfsal uçurumlar kendilerini tehdit altında hissedenden grupların bu saldırı karşısında gerçek ya da hayali sayılabilecek topluluklar icat etmişlerdir.²⁴

Milliyetçilik her ne kadar belli müdahaleler ile gerçekleşen bir inşa sürecinin ürünü olsa da bu sürecin son derece doğal bir biçimde seyrettiği görünümünün oluşmasına yardımcı olan bazı araçlar vardır. İdeoloji bu araçlardan biridir. İdeoloji içinde barındırdığı davranış ve inanç alışkanlıklardan dolayı kendisine bağlı insanlara, içinde yaşadıkları sosyal düzenin doğal olduğu görünümü yaratır. Öyle ki ideoloji insanlara yaşamlarının tarihsel olarak inşa edilmiş olduğunu unutturarak, milletlerin olmadığı bir dünya tahayyülünü imkânsız kılar.²⁵ Millet olmak belli bir bağlılık temelinde biraradalığı ifade eder. Bu biraradalık ortak bir tarih ile de mümkün hale gelir. Tarih sürekli olarak hatırlanarak yeniden üretilir. Michael Billig, Ernest Renan'dan aktardığı kadarıyla her milletin kendine özgü bir tarihi, kolektif bir hafıza ile hatırlanır. Bu kolektif hatırlama aynı zamanda kolektif bir unutmayı da eş zamanlı olarak gerçekleştirir.²⁶ Hatırlama kadim olana yönelik iken unutuş milleti yerinden sarsacak olana yönelik gerçekleşir. Bu durum çok dar anlamda bir mekânda ya da bir grupta yeni olma fikrinin insanda yarattığı gerilime benzetilebilir. Milletlerin kadimliği ve yeniliği bu bağlamda düşünülebilir.

²³ E.J. Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik-Program, Mit, Gerçeklik**, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, S.126

²⁴ E.J. Hobsbawm, a.g.e., s.133

²⁵ M. Billig, **Banal Milliyetçilik**, Çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002, S.49

²⁶ M.Billig, a.g.e, s.50

Kadim olma konusunda Benedict Anderson'un modern milliyetçilik kültürü sembollerinden olan 'Meçhul Asker' göndermesine değinmek mümkün. Buna göre; içinde kimin yattığının bilinmediği hatta doluluğu konusunda şüphelerin olduğu bu anıt mezarlar etrafında yapılan törenlerin tarihte geriye doğru gidildiğinde öncülünün olmadığı ileri sürülür.²⁷ Bu tür semboller ile kültürel olarak bir kök salımı gerçekleşir. Bu durum mensuplarda bir aidiyet duygusu yaratır. Böylelikle milliyetçiliğin yeni bir ideoloji olduğu unutulur; aynı zamanda, kadimliği tesis edilmiş olur.

Milliyetçiliğin yeni oluşunun, İmroz özelinde dilsel çeşitliliğin, kültürel farklılıkların, bugün kısmen olsa da sürdürüldüğü mekânsal bağlamlarda, ulusal kimlik ve aidiyetlerin inşa edilmesi yeni gerilimler barındırıyor. *Kolektif hafıza* kavramını büyük bir dönüşüm yaşayan İmroz özelinde değerlendirdiğimizde milliyetçi söyleminin tam anlamıyla bütünsel bir aidiyet yaratması mümkün olamamaktadır. Günümüzde varlığını sürdürmeye devam eden Rumlara ait kültürel öğeler kolektif bir unutuşa engel olmakla birlikte tam anlamıyla bir hatırlamayı da çıkmaza sokmaktadır.

Azınlık hakları mücadelesi tam olarak buradan doğmaktadır. Kişi ya da toplulukların doğuştan hak sahibi oldukları özgün karakterleri, her defasında ulus devlet iddiası olan aynı değerlere sahip bütünün tehdit unsuru olmuştur. Bu nedenle azınlık hakları meselesini ulus devletin yaşadığı krizlerden biri olarak değerlendirmemiz mümkün olmaktadır.

Benedict Anderson *Hayali Cemaatler* isimli kitabında antropolojik bir bakışla milliyetçiliğin akrabalık ve din bağlamında, ulusun tanımını şu şekilde yapar: "*Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur. Bünyesi gereği hem sınırlı hem de egemen olarak hayal edilmiştir.*" Dolayısıyla milliyetçiliği tanımlarken kullandığı "hayal edilmiş", "sınırlı" ve "egemendir" argümanları çerçevesinde ulus kavramını açıklamaya devam eder. Ulus

²⁷ Benedict Anderson, **Hayali cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev. İskender savaşı, İstanbul, Metis Yayınları, 2020, s. 27

hayal edilmiştir; çünkü bir topluluğun bir üyesinin diğer bütün üyeleri tanımasının pratik bir yanı yoktur. Ulus sınırlıdır; çünkü başka ulusların varlık sebebi de budur. Ulus egemendir; çünkü din ve tanrının hiyerarşisini aşındırmış, iktidarını parçalamış ve devlet gibi bir yapıyla özgürlüğünü kanıtlamıştır.²⁸ Milliyetçiliği güçlendiren bu nitelikler aynı zamanda çelişkilerin de ifadesi olmuştur. Örneğin bu çelişkileri, milliyetçiliği eşitlik ve evrensellik kavramları bağlamında değerlendirdiğimizde net bir biçimde görmek mümkünken milliyetçiliğe dair belki de daha net ifade edilmesi gereken, sürekliliği açısından tekrar edilmesi özelliğidir. Bu tekrarı hep aynı sözcüklerle aynı vurguyu yapmak değil de, özüne bağlı bir biçimde yeniden şekil alması şeklinde okumak daha olanaklıdır. Anlaşılabacağı üzere tek bir millet anlatısının olmadığı gibi hiçbir millet de muğlaklık ve çekişmeden azade değildir.²⁹ Milliyetçiliğe dair sabitler zamanla ve kültüre bağlı olarak oluşur. Kültür milliyetçiliğin sınırlı özelliklerini belirler. Bu sınırlılık ise zamanla kültüre de form kazandırır. Nihayetinde milliyetçiliği bir topluluğun her şeyi ile düşünüp değerlendirmek gerekmektedir.

Toplumsal mekânın milli toprak olarak yeniden inşa edilmesi millet inşa tasarısının asli elemanlarından. Bu süreci anlaşılır kılmak için *toprağa dayalı toplumsallaşma*, ya da *toprağa dayalı kurumsallaşma* gibi terimlerin olmasının yanı sıra *mekânın milli toprağa dönüştürülmesi* kavramı da kullanılmaktadır. Çeşitli araçlarla millet bilinci oluşturulmaya çalışılır. Bu araçlar harita başta olmak üzere, bayraklar, pullar vb. araçlarla anavatan imgesi millileştirilecek toplum ve dış dünyaya aşılır.³⁰ Millileştirmenin mekân boyutu kadar zaman boyutu da vazgeçilmez unsurlardandır. Zamandan kastedilen ortak geçmiştir. Milliyetçilik mevzubahis olduğunda gerçek tarih konu dışında kalır. Çünkü burada asıl ilgilenilen gerçeklik değil topluluğu birleştirecek ve bir arada tutacak

²⁸ B.Anderson, **Hayali Cemaatler**, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2020, s.24-26

²⁹ U, Özkırımlı, **Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar-Eleştirel Bir Müdahale**, Çev. Yetkin Başkavak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, S.154

³⁰ U. Özkırımlı, **Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar-Eleştirel Bir Müdahale**, Çev. Yetkin Başkavak İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.149

olan anlatımdır. Başka bir ifadeyle millileştirme bir bakıma geçmişten topluluğun işine yarayacak olanların seçilmesiyle zaman ve mekândan soyutlanmış gerçekleri beraberinde getirir.³¹ Bu soyutlanmış gerçeklere meşruiyet kazandırarak yayacak olan en önemli araçlardan biri medyadır.

2.1. Milliyetçi Söylemin Medya Yansıması

İnşacı yaklaşım bizlere her ne kadar milliyetçiliğin üretilen bir kategori olduğunu söylese de milliyetçiliği bu sadelikle anlatmak mümkün değil. Milliyetçilik bir kurgu içerisinde, serpilmiş sağlam bir gerçekliğe tekabül eder. Bu nedenle milletler ya da milliyetçilerin doğru olmamakla birlikte zahiri oldukları yönünde yapılacak olan bir analizden ziyade, inşa olunmuş olan bu kategorinin kendine ait bir yaşantısı olduğunu kabul etmek gerekir.³² Meseleye bu perspektiften bakmak bizlere sosyolojik tahlil yapma açısından daha fazla olanak tanır. Fakat her şeyden önce vurgulanması gereken, milliyetçilik inşasının tamamlanmış bir inşa olmadığıdır. Çünkü milliyetçilik belli kanallar aracılığıyla, çağın gerekliliklerine ayak uydurarak kendini ve söylemini yeniden üretir. Milliyetçilik söyleminin toplumsal bir boşluk içerisinde oluşmadığını göz önünde bulundurduğumuzda, varlığını perçinlemek ve kendini yeniden üretmek için yeri geldiğinde devlet ve sivil toplum kurumlarından yararlanır.³³ Medya da tıpkı bu kurumlar gibi araçsallaşır.

Kitle iletişim araçlarının bu denli yayılmasının dünyanın değişik coğrafyalarında ulus-inşa süreçlerini kolaylaştırmadaki rolüne vurgu yapılırken buna aykırı görüşler de mevcuttur.³⁴ Ulus devlet inşasına karşı görüş olarak ilk akla gelen azınlıklardır. Yaşanan teknolojik gelişmeler aynı ölçüde bu karşı grupların da kullanımında olması nedeniyle

³¹ U. Özkırmı, a.g.e, s.166-167

³² U. Özkırmı, a.g.e, s.163

³³ U. Özkırmı, a.g.e, s.149

³⁴U. Özkırmı, **Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar-Eleştirel Bir Müdahale**, Çev. Yetkin Başkavak İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.152

belirtildiği gibi bu teknolojinin ulus-inşa sürecine yardımının olmadığı ifade edilir. Ancak burada gözden kaçırılan en önemli nokta azınlık ile iktidar olanın aynı ölçüde meşruiyet gücüne sahip olmamasıdır. Azınlığın kendi varlığını kabul ettirme çabasına karşılık olarak iktidar, çok geçmişten gelen bir güç üzerinde varlığına yeni formlar verir. Bu nedenle her ne kadar kitle iletişim araçları her iki tarafın kullanımında olsa da verilen “bilgi” aynı ölçüde reaksiyon alamamaktadır. Dolayısıyla yarışa aynı yerden başlanılmamış olması nedeniyle medya gücünün çoğu zaman iktidar lehine kullanıldığını söylemek mümkün.

Banal olarak nitelendirilen bu milliyetçilik yalnızca siyasetçilerin söylemlerinde karşımıza çıkıyor olsaydı, çok sayıda insan tarafından benimsenmiş olması mümkün olmazdı.³⁵ Banal milliyetçiliğin çok hissettirilmeden alçak perdeden mırıldanan bir tonu vardır ki bu ton rutin eylemlerde, günlük söylemlerde ve özellikle de kitlesel medya dilinde 'millet olma' fikri düzenli bir şekilde verilir.³⁶ Sonuç olarak, medya milli kimliğin yeniden üretilmesi amacıyla araçsallaşan kanallardan biridir. Gündelik hayatımızın içerisinde olması ve hatta gündelik hayatımızı bir miktar belirlemesi nedeniyle önemli rolü olan medyanın milli kimliğin oluşmasına ve yeniden üretilmesine katkısı büyüktür.

2.2. Türkiye’de Milliyetçilik

Milliyetçi kimliğin her ne kadar yerel özgünlükleri olduğunu bilsek de bir ideoloji ve bir dünya görüşü olarak bütün dünyaya yayılmasıyla evrensellik kazanmıştır.³⁷ Burada kastedilen kültürel bir “öteki” aracılığıyla tahayyül edilen ulusal “bizim” evrensel niteliğidir. Bu durumu, bireyin kendisine atfettiği anlamın büyüklüğü ile ilişkilendirmek

³⁵ M. Billig, **Banal Milliyetçilik**, Çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002, S.112

³⁶ M. Billig, **Banal Milliyetçilik**, Çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002, S.112

³⁷ Hugh Seton-Watson’dan aktaran Herkül Millas **Milli Türk Kimliği ve Öteki (Yunan) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik 4. Cilt**, İletişim yayınları, Sayfa 193

mümkün. Faninin, ölüm karşısında yaşadığı çaresizliğin bir tezahürü sayılabilecek ölümsüzlük istenci milliyetçilik düşüncesi ile bir ölçüde bağdaşmaktadır. Öyle ki kimi çalışmalarda milliyetçilik, millî toplumun sonsuz devamlılığı vasıtasıyla ölümsüzlüğü arayan ve insanlara bu duyguyu güvenle birlikte sağlayan çok yaygın yeni bir dindir.³⁸

Herkül Millas “Millî Türk Kimliği ve ‘Öteki’ (Yunan)” isimli çalışmasında yukarıda belirtilen tezi, Türk milliyetçiliğinin oluşum aşamasında Ziya Gökalp³⁹, Ömer Seyfettin⁴⁰ vb. yazarlar tarafından kaleme alınmış olan ve didaktik tarzda yazılan metinlerden yola çıkarak ileri sürmüştür. Bu çalışmada, Yunanistan’ın Osmanlı’dan ayrılışı daha sonraları her ne kadar resmi tarih anlatıcılığında oldukça olumsuz anlatımlarla yer alacak olsa da Türk kimliği inşa döneminin örnek alınan ve söylemsel olarak daha ılımlı bir ‘öteki’ yaratmış olduğu ifade edilir. Ancak milli kimlik oluşturma açısından adımları takip edilen Yunanistan’ın, İzmir’i işgal etmesiyle birlikte önceleri görece derin olmamakla birlikte bir kaygı kaynağı olarak görülen Yunan milliyetçiliği, Türk milli kimliğine karşı büyük bir tehdit haline geldiği, aynı zamanda inşa sürecini de hızlandıran ‘öteki’ unsur olduğu belirtilmiştir.

Türkiye’de milliyetçiliğin farklı tezahürleri olagelmıştır. Bu nedenle milliyetçiliğe sade ve basit bir tanım yapmak oldukça zordur. Ancak Türkiye’deki milliyetçiliğe dair ille de bir saptama yapılması gerekiyorsa o saptama; ortaya çıkan her türlü Türk milliyetçiliğinin kendisini Atatürk’ün milliyetçilik anlayışı ile temellendirdiği ve böylelikle meşruiyet sağladığıdır.⁴¹

Milliyetçilik, Cumhuriyet Halk Partisi’nin altı ok içerisinde yer alan ilkelerinden biridir. Bu parti 1935 yılı kongresinde yapılan: “Ulus, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı

³⁸Hugh Seton-Watson’dan aktaran Herkül Millas, a.g.e, s.194

³⁹ *Vur Şiiri*’nin bir bölümü analiz edilmiştir.

⁴⁰ *Beyaz Lale* isimli öyküden bahsedilmiştir.

⁴¹C. Koçak, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik Cilt 4** içinde Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları, s. 36

yurttaşlardan meydana gelen siyasal ve sosyal bir bütündür” tanımıyla birlikte Türkiye’de milliyetçilik kavramı, “dil, kültür ve ülkü birliği” kavramları ile yeni bir anlam kazanmıştır. Bu yeni anlam 1937 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile yalnızca Cumhuriyet Halk Partisi’nin ilkeleri olmaktan çıkarılarak 1961 yılına kadar milliyetçi olmak, devletin ve doğal olarak iktidarların da ilkesi haline gelmiştir.⁴² Belirtildiği şekilde anayasal bir meşruiyet kazanan milliyetçiliğin halk huzurunda da sağlam bir yer edinmesi yadırganacak bir durum değildir. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda arka arkaya yaşadığı yenilgilerinden doğan milliyetçilik ve onun kısıtılmışlık duygusu zamanla yerini şaşalı resmi söyleme bırakmıştır. Bu şaşalı söylem, milliyetçiliğin inşa edildiği gerçekliğiyle arasında sürekli olarak bir uyumsuzluğa sebep olmuştur.⁴³ Türkiye’de milliyetçilik, belli kavramlarla daha katı haller almıştır. Örneğin “milli dava” olarak nitelenen konularda, aykırı görüş beyan etmek neredeyse imkansızdır. Ortaya çıkan ve esnek olmayan bu düşünce sistemi, her tür tartışma imkanının kısıtlanmasına, ideolojik bir evrim ya da değişim önerilme olasılığının ortadan kalkmasına sebep olur.⁴⁴ En azından milli dava söz konusu olduğunda idealize edilen konunun tartışılmaya kapalı olmasıdır. Fakat her ne kadar bu katılığı tartışma zeminini ortadan kaldırdığı ifade edilse de yeni bir tartışma zemini yarattığını söylemek mümkün. Öyle ki kişi ya da topluluk aykırı görüşte olması sebebiyle kendisini her tanımladığında “ideal olanla” arasına bir sınır çizecektir. Bu durum “öteki” söylemini yaratırken ötekine atfedilen anlamlar milli kimlik sahibi kimselerin duygu ve karakterini de ortaya koymaktadır.

2.3.Ulus Devlet ve Azınlık Haklarına Dair

Azınlık kavramı ilk kez Batı Avrupa’da Kilise merkezli örgütlenmenin çözülmesi, merkezi devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, farklı dinsel grupların, özellikle Ortodoks

⁴² C. Koçak a.g.e., s. 38

⁴³ Etienne Copeaux, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik Cilt 4** içinde Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler, İletişim Yayınları, 2002, s. 44

⁴⁴ E. Copeaux, a.g.e., s. 45

ve Protestan dinlerine mensup olanların korunması fikrine dayanarak kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁵ Bu kavramın kurumsallaşması yeni yönetim biçimleri, ticari faaliyetler, ortak pazar gibi belli koşulların oluşması ile gerçekleşmiştir. Azınlık kavramı genel olarak düşünüldüğünde merkezi devletler için olumsuz bir anlamı çağrıştırdığını söyleyebiliriz. Azınlık kavramı; bir bütünden farklı niteliklere sahip olması nedeniyle merkezi devletler açısından özellikle de ulus devletin “tek dil, tek ırk, tek din, ortak kültür, ortak duygu” gibi temel argümanlarını sürekli olarak zora sokar. Her ne kadar kavramsal olarak varlık sebebini merkezi devletlere borçlu olsa da aslında azınlık kavramı, azınlığın azınlık olmayana varlığını kabul ettirmesi, meşruiyetini sağlamasına aracılık eder. Bu bakımdan düşünüldüğünde ulus devlet fikrinin haklar bakımından ilerici bir konumda olmadığı söylenebilir. Her ne kadar aynı şekilde isimlendirilse de ulus devlet modelinin her coğrafyada aynı şekilde varlık göstermediğini de belirtmekle birlikte asıl olarak ifade edilmek istenen ulus devlet anlayışı topluluk olarak farklı bazı niteliklere sahip olan insanlarda bir yoksunluk durumu meydana getirerek daha sonra haklar bakımından ilerlemenin bir göstergesi (azınlık hakları) olarak da bu yoksunluğu gidermeye çalışmaktadır. İmparatorluklar çağında azınlık kavramının olmamasının sebebi de budur. Çünkü imparatorluklar etnik, dilsel ve dinsel bütünlükle ilgilenmezler.⁴⁶

Azınlık kavramının Avrupa dışı serüveni, mekânsal genişlemesi ve kurumsallaşması Avrupalı devletlerin nüfuz alanlarını genişletme isteği sonucu Osmanlı’daki Hristiyan grupların haklarının korunması üzerinden yapılan müdahaleler ile gerçekleştiği ifade

⁴⁵ B. Oran, **Türkiye’de Azınlıklar Kavramlar, -Teori, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama-**, İletişim Yayınları, 2005, s. 17-18

⁴⁶ B. Oran, **Türkiye’de Azınlıklar, Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama**, İletişim Yayınları, 2018, s.18

edilir.⁴⁷ Fransız Devrimi ile birlikte milliyetçilik fikrinin gelişmesi, ulus-devletlerin ortaya çıkması ve uluslaşma süreçleriyle birlikte kavram niteliksel olarak da değişip genişleyerek ulusal azınlık kavramı ortaya çıkmıştır.⁴⁸ Ulus inşa süreçleri ve beraberinde alt kimliklerinin asimilasyonu bu ulusal azınlıkların korunması fikrini güçlendirmiştir.

Birinci Dünya savaşı sonunda Milletler Cemiyetinin kurulmasıyla azınlıkların korunması uluslararası bir boyut kazanmıştır. Milletler Cemiyeti Sistemi olarak kurumsallaşan azınlıkların korunması fikri, azınlık olmayı etnik, dil ve din ölçütleri üzerinden belirleyerek tanımlayarak; bu ölçütler hangi grupların azınlık olarak tanımlanacağını, uluslararası düzeyde ölçütü olarak belirlenerek ve hukuki içeriği böylelikle belirlenmiş olarak kullanılmıştır. Sosyolojik olarak, sayısal bakımdan az olan, başat olmayan, çoğunluktan farklı olan gruplar azınlık sayılmakla birlikte, hukuken azınlık statüsüne kavuşmak için kimi niteliklere sahip olması gerekmektedir. Her ne kadar hukuki olarak azınlık statüsünde olabilmek, bizlere net bir azınlık tanımı yapıyor olsa da aslında azınlık kavramı yeniden tanımlanabilir ve yeni nitelikler kazanabilir.⁴⁹

Hukuki olarak azınlık olmayı gerektiren etkenler;

- Çoğunluktan etnik, dilsel ve dinsel olarak farklı olmak,
- Sayıca az olmak,
- Başat olmamak, çoğunluğu domine etmemek,
- Yurttaş olmak

⁴⁷ B. Oran, a.g.e, s. 20

⁴⁸ B. Oran, a.g.e. s.21

⁴⁹ B. Oran, **Türkiye’de Azınlıklar Kavramları, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama, İletişim** Yayınları, 2005, s.24-25

Bu nesnel koşulların yanında öznel olarak da **azınlık bilincine sahip olmak** şartının oluşması gerekmekte.⁵⁰ Azınlık olan topluluğun, grubun farklılığını yaşatmaya yönelik istek ve iradesinin bir şekilde ortaya konması gerekiyor. Bu tanım son derece sosyolojik bir tanım olmakla birlikte bizlere daha geniş bir azınlık tanımı oluşturmaktadır.

⁵⁰ B. Oran, a.g.e, s. 26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.YÖNTEM

Çalışma İmroz'da bulunan Rumlarla yapılan görüşmelere dayanan bir saha çalışması olmasının yanı sıra 1998-2023 yılları arasında Cumhuriyet, Milliyet, Agos ve Yeni Şafak isimli gazetelerde çıkan haber metinlerinin analizlerini içermektedir. Söz konusu gazetelerin seçimi yapılırken farklı siyasal yönelimlere sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Türkiye'de millet ve ulus fikirleri İslamcı, laik ve muhalif çevrelerce farklı şekillerde anlamlandırılmaktadır. Bu farkı görebilmenin en iyi yolu farklı okuyucu çevrelerine hitap eden gazeteleri incelemekten geçmektedir. Bu nedenle farklı ideolojik yönelimleri olan yukarıdaki gazeteler tercih edilmiştir. Ayrıca çalışmada gözlemler, belgesel filmler, röportajlar ve yazınsal ürünlerden faydalanılmıştır. Tüm bu araştırma malzemelerinden hareketle yöntemsel yaklaşım ile hedeflenen, mevcut durumda Rumların azınlık konumunda olduğu Gökçeada'nın, kendisini inşa ederken, özellikle 2000'lerden sonra Rumların adadaki varlığının Gökçeada'nın kentsel imgesinde nasıl yer edindiği sorusuna cevap bulmaktır. Bu doğrultuda hem Rumların öznel anlatıları hem de kamusal (medya) temsillerin nasıl bir söylemsel oluşum teşkil ettiği incelenmektedir.

3.1 Medya Temsili ve Öznel Anlatılarında Söylem

Hem medya metinleri, özel olarak da haber medyası, hem de öznel anlatılar anlamların nasıl (yeniden) üretildiğinin izlerini sürebilmek için başlıca analiz birimleri olarak belirlenmiştir. Söylem analizinin yöntemsel çerçevesinden hareketle, metinler (özel olarak da medya metinleri) ve konuşma edimleri çeşitli anlamların üretilmesi ve müzakere edilmesini sağlayan söylemsel oluşumlar olarak irdelenmektedir. Söylemsel oluşumların analizi dilin organizasyonu ve içeriğiyle ilgili olarak toplumsal dünyanın

inşasıyla ilgilenir. Gill'in belirttiği gibi, dil ve dilsel pratikler anlam sistemleri üzerine bina edilirler; anlatı formları ve mecazlar gibi retorik araçlar belirli anlamlandırma biçimlerini bir araya getirirler.⁵¹

Medya metinleri ve öznel anlatılar bu söylemsel oluşumların dinamik karakterini sağlayan iki farklı unsur olarak ele alınmaktadır. Medya bilginin üretimi ve dolaşımını sağlayarak (kolektif) özneleri, ilişkileri, yerleri bilinebilir nesneler haline getirir. Toplumsal ilişkiler bu bilgi dağarcığının izdüşümünde eklemlenirler⁵². Öznel anlatılar ise toplumsal aktörlerin gündelik ilişkiler ve etkileşimler içerisinde söz konusu anlamları yeniden ürettiği ve/ya müzakere ettiğini anlamak için elverişlidir. Ancak toplumsal oluşumların bu türden söylemsel oluşumlar aracılığıyla inşa edilmesi asla tamamlanamaz. Stuart Hall'un belirttiği gibi, söylemsellik hiçbir zaman nihai bir kapanmaya (final closure) ulaşmayarak gerçekleşir. Söylem her zaman potansiyel olarak alternatif oluşumların da üretilebileceği bir açıklığa sahiptir.⁵³

Medya ekosistemleri gerçeğin temsili aracılığıyla bu söylemsel açıklığın sahnesi olur.⁵⁴ Tam da bu nedenle, medya metinlerinin temsil politikası farklı anlamların üretildiği, birbiriyle çatışan özne pozisyonlarının oluşturulduğu ve muhayyel kolektivitelerin hayal edildiği bir söylemselliği harekete geçirir. Ancak bu analitik çerçeveden hareketle söylemlerin istikrarsız, akışkan ve uçucu bir alan oluşturduğu düşünülmemelidir. Özellikle medyada temsil politikası politik ekonomik bir eşitsizlik ve iktidar ilişkileri ağı

⁵¹ Gill, Rosalind. "Discourse analysis." *Qualitative researching with text, image and sound* 1 (2000): 172-190.

⁵² Carpentier, N., & De Cleen, B. (2007). Bringing discourse theory into media studies: The applicability of discourse theoretical analysis (DTA) for the study of media practises and discourses. *Journal of Language and Politics*, 2007, 6(2), s.269

⁵³ Hall, S. Introduction: Who needs 'identity'? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of identity*, 1996, (pp. 1-17).

⁵⁴ Carpentier, N., De Cleen, B., & Van Brussel, L. (2019). Discourse theory, media and communication, and the work of the Brussels discourse theory group. In L. Van Brussel, N. Carpentier, & B. De Cleen (Eds.), *Communication and discourse theory: Collected works of Brussels Theory Group*, Intellect Books, 2019, (pp. 1-32).

gibi örgütlendiğinden, bazı anlamlandırma biçimleri istikrar kazanabilir. Bu doğrultuda, medya söylemleri hem bir mücadele alanı hem de hegemonik imgelemlerin üretildiği bir alan olarak karşımıza çıkar.

Yukarıda ana hatlarıyla açıklanan kuramsal çerçeveden hareketle Gökçeada'ya ve adanın Rum geçmişine ilişkin üretilen söylemlerin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu çerçeveden hareketle, Gökçeada'da cisimleşen kamusalılık, Türk/Rum olmak, mekânsal aidiyet gibi nosyonların farklı söylemsel aktörler tarafından nasıl üretildiği ilişkisel olarak anlaşılacak istenmektedir. Buradan yola çıkarak, 1990'lı yıllarda neoliberalleşme ve kamusal/özel ayrımlarının söz konusu nosyonlara nasıl eklemlendiği sorunsallaştırılmaktadır.

3.2 Araştırmada Kullanılan Veri Kaynakları

3.2.1 Derinlemesine Görüşmeler

Tez çalışmasında *nitel araştırma yöntemi* kullanılarak bu yöntemin tekniklerinden faydalanılmıştır. Bunlardan bir tanesi *derinlemesine mülakat* tekniğidir. Yapılan saha çalışmasında “Rumların Gökçeada'yı nasıl deneyimledikleri? İmroz'u nasıl hatırladıkları? Gelecekte nasıl bir Gökçeada tahayyül ettikleri?” gibi açık uçlu sorular sorulmuştur. Bu sorular aracılığıyla geçmiş Rum kültürü, gündelik yaşam pratikleri ve en önemlisi göç hafızalarına yönelik birçok veri sağlamıştır. İmroz'un turizme açılmasının Rumlar tarafından nasıl değerlendirildiği, adada oluşturulan yeni yerleşim yerlerini adanın özgün mimarisine ne denli uygun olduğu, dini bir bayram olan Panaiya'nın son yıllarda ticari bir faaliyet haline gelip gelmediği konuları da yapılan derinlemesine mülakat konuları arasındadır.

Tez çalışması kapsamında sekiz Rum ile görüşme sağlanmıştır. Katılımcı sayısı mevcut durumda Gökçeada'daki Rum nüfusun 200 civarında olması nedeniyle sınırlı tutulmuştur. Yapılan görüşmeler sonrasında Rum nüfusun ticari, sosyal ve kültürel ilişkilerinin

öğrenilebileceği bir çeşitliliğe ulaşılması, bunun yanında yapılan görüşmelerde alınan birbiriyle benzer cevaplar sonucunda bir doygunluk seviyesinin yakalanması da görüşmelerin sınırlı tutulmasına neden olmuştur. Gökçeada'da genç nüfusun azlığı, İmroz'a dair bir hafızaya sahip olunmasının gerekliliği nedeniyle görüşmeler genel olarak 60 yaş üzeri insanlarla yapılmıştır. Görüşmeciden yalnızca bir tanesinin 38 yaşında olduğunu belirtmek gerekir. Bunun yanında görüşmecilerin cinsiyet dağılımı konusunda bir denklik yakalanması gözetilmiş olsa da görüşme sağlanması planlanan bazı kişilerin saha çalışması döneminde ada dışında olması nedeniyle erkek ağırlıklı bir katılım tablosu oluşmuştur. Nihayetinde çalışmaya toplamda sekiz görüşmecinin katılımı sağlanmıştır.

Çoğu görüşmeciye, referans kişiler aracılığıyla ulaşılmıştır. Görüşmecilerden yalnızca bir tanesi ile görüşme çok spontane gelişmiş olup bu kişinin görüşmeyi kabul etmesinde bir işletme sahibi olması etkili olmuştur. Aynı zamanda son yıllarda Gökçeada'da yaşayan Rumlara yönelik yapılan çalışma sayısındaki artış ve bunun Rum görünürlüğüne olan katkısı sayesinde katılımcıların konuşma konusunda istekli oldukları görülmüştür. Görüşmecilerle güven tahsis etme konusunda özel bir çabaya ihtiyaç duyulmadığı söylenebilir. Her ne kadar çalışma konusunun bir öteki kimliği üzerine olmasının Rumlarda bir endişeye neden olacağı düşünülse de, görüşmecilerin görüşlerini ve deneyimlerini anlatma konusunda istekli oldukları gözlemlenmiştir. Bu isteğe zarar vermemek amacıyla keskin, taraflı ve huzursuz edici sorular sormaktan kaçınılmıştır. Bunun yanı sıra Rumların güler yüzlü ve misafirperver tarafları çalışmasının bir sohbet havasında seyretmesini sağlamıştır. Bazı görüşmelerde mülakat için hazırlanan soruların hepsi sorulmadan birbiri ile bağlantılı anlatımlar sayesinde birçok sorunun konuşmanın olağan akışı içerisinde kendiliğinden cevaplandığı görülmüştür. Görüşmecilerden bir tanesinin cemaat içerisindeki misyonu nedeniyle görüşmeyi kabul edip etmemek konusunda çekimser olduğu anlaşıldığında ısrarcı olunmamıştır. Bu kişi başka bir görüşmeci ile yapılan görüşmeye şahitlik ettikten sonra çalışmaya dahil olmak istemiştir.

Görüşmeci isimlerinin anonim kalacağını görüşmeciler tarafından bilinmesi de ayrıca kolaylaştırıcı olmuştur.

Görüşmeciler seçilirken tezin bir ayağının ekonomik ilişkiler üzerine olması nedeniyle işletme sahipleri de tercih edilmiştir. Bunun yanında Rum cemaatinin kanaat önderi sayılabilecek bir görüşmecinin de dahil edilmesi katılımcıların çeşitliliğine katkı sağlamıştır. Bunun yanında adanın eğlence kültürü hakkında fikir sahibi olan başka bir katılımcıya yer verilmiştir. Çalışmaya adada yaz kış kalan görüşmecilerin yanı sıra yalnızca yaz sezonunu burada geçiren görüşmecilerin de dahil edilmesi çeşitliliğe katkı sağlamıştır.

3.2.2. Medya Analizi

Çalışmada kullanılan ikinci bir teknik ise *medya analizidir*. Tezin üçüncü bölümünde dört gazetede İmroz/Gökçeada hakkında yapılmış haberler incelenerek haber metinlerinin söylem analizi yapılmıştır. Çalışma İmroz’da bulunan Rumlarla yapılan görüşmelere dayanan bir saha çalışması olmasının yanı sıra 1998 yılından itibaren Cumhuriyet, Milliyet, Agos ve Yeni Şafak isimli gazetelerde çıkan haber metin analizlerini içerir. Söz konusu gazetelerin seçimi yapılırken merkez sağ, merkez sol, ılımlı İslam⁵⁵ ve azınlıkların gündemini kamuoyuna taşımaya öncelik veren bir yayın anlayışı sürdüren Agos gazetesi tercih edilmiştir. Gazete haberlerinin söylem analizine, tarama için bir başlangıç noktası olması nedeniyle “Geleneksel Gökçeada Film Festivali” başlığı altında yer verilmiştir. Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde Gökçeada/İmroz’a ilişkin çıkmış her bir gazete için çıkmış 40 tane haber, köşe ve gezi yazısı türlerinde metin incelenmiş bunlardan tez içerisinde alıntılanan haberlerin söylem analizi yapılmıştır. Bunun yanında Yeni Şafak Gazetesi’nde tez konusuyla doğrudan ilişkili olduğu düşünülen 15, Agos

⁵⁵U. Özkırımlı ve A. Yumul, Reproducing the nation: banal nationalism in the Turkish press, s.793
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/016344300022006005>

Gazetesi'nde ise 75 tane metin incelenerek söylem analizi gerçekleştirilen metinlere tez içerisinde yer verilmiştir.⁵⁶ Bunun yanında her ne kadar belirtilen zaman aralığında sistematik bir biçimde arşiv taraması yapılmısa da tez konusuyla doğrudan ilişkili olduğu düşünülen Zaman ve Evrensel gazetelerinde yayınlanmış birer habere yer verilmiştir.

Ayrıca çalışmada gözlemler, belgesel filmler, yazınsal ürünlerden faydalanılmıştır. Böylelikle, bilhassa ulusal ölçekte yayın yapan basın kuruluşları aracılığıyla farklı söylemsel oluşumların karşılaştırmalı analizini gerçekleştirmek mümkün olmuştur. Bu araştırma tasarımı sayesinde birbirinden farklılaşan (ve birbiriyle çatışan) Türklük, Rumluk ve aidiyet nosyonlarının Gökçeada mikroevreninde nasıl yeniden üretildiği incelenmektedir. Bir meta-eylem olması, anlatım tarzıyla eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin bir süreç olması; sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlar gibi sosyolojik alanın tüm yönleriyle ilişkili olması nedeniyle bu teknik tercih edilmiştir.⁵⁷

İmroz/Gökçeada hakkında yapılmış gazete haberlerine TBMM'nin mikrofilm arşivi, Milli Kütüphanenin süreli yayınlar arşivi ve online arşivler vasıtasıyla ulaşılmıştır. Gazete haberlerinin hangi tarihten itibaren inceleneceğine Gökçeada isminin en sık gündeme geldiği Gökçeada Geleneksel Film Festivalinin yapıldığı tarihten itibaren incelenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. İlki 1998 yılında yapılan ve sonraki senelerde yapılmaya devam eden film festivalinin her sene ağustos ayında yapıldığının tespitiyle her sene ağustos ayında kutlanan Rumlara özgü bir bayram olan Panaiya'nın aynı döneme denk gelmesi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı tezin sorunsalının bir parçası haline gelmiştir.

⁵⁶ Bkz. Ek-3

⁵⁷ Hilal Çelik -Halil Ekşi, Söylem Analizi, Sözen'den aktaran (1999) Sayfa 100, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2114>

3.3 Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesinde söylemlerin tematik örüntülerine odaklanılmıştır. Buna göre, veri setinin anlam örüntülerinde öne çıkan temel konular doğrultusunda kodlamalar yapılmıştır. Bunu müteakiben, kodlamalardan temalar tanımlanmış ve kod aileleri üretilmiştir. Böylece, tüm anlatıları bütünlüklü olarak ele almayı olanaklı kılan tematik örüntüler tanımlanmıştır. Veri analizinin bu prosedürleri doğrultusunda haber metinleri üç kategoride incelenmiştir. Bunlar (i) *turizmi geliştirmeyi hedefleyen* haberler, (ii) *geçmişte Rumlara yönelik uygulanan politikaların nasıl hatırlandığını örnekleyen* haberler ve (iii) *Gökçeada’da kalan Rumlar ile Türklerin dostluk ve kardeşliğine vurguda* bulunan haberler şeklinde kategorilendirilmiştir. Agos Gazetesi haber dili ve konunun öznelere haberlere konu etmesi bakımından Cumhuriyet, Milliyet ve Yeni Şafak gazetelerinden farklılaşmaktadır. Nasıl ki insanların toplumsal dünyayı kavrama ve anlamlandırma biçimleri eylemlerini, eylemlerinin yönünü ve eylemsizliklerini belirliorsa söylemler de toplumsal hayatın kesitlerine işaret ederler.⁵⁸ Agos Gazetesinin azınlıkların gündemine öncelik veren ve azınlıkların seslerinin doğrudan duyulmasına aracılık eden bir yayın politikasını takip ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu gazete farklı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Görüşme çözümlemeleri de benzer prosedürlerle incelenmiştir ve şu tematik örüntüler tanımlanmıştır: (i) *Haber metinlerinde ısrarcı bir biçimde İmroz isminin kullanılması*, (ii) *Azınlıkların gündemine öncelik tanıyan bir yayın anlayışı olduğu gözlemlenen* (iii) *Milliyetçilik karşıtı bir yayın politikası benimsenmesi*

Gazete haberleri derlenirken “İmroz, Gökçeada, Gökçeada Geleneksel Film Festivali, Meryem Ana Şenlikleri ve Panaiya” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Cumhuriyet ve Milliyet ve Agos gibi gazetelerde “İmroz” anahtar kelimesi ile yapılan taramalarda

⁵⁸Purvis, T., & Hunt, A. Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji... *Moment Dergi*, 1(1), 2014, s.11.Erişim:20.09.2023 <https://doi.org/10.17572/mj2014.1.936>

fazlaca haber metnine ulaşmak mümkünken Yeni Şafak Gazetesinde “*Gökçeada*” anahtar kelimesi, tarama konusunda daha işlevsel olmuştur. Söz konusu gazetede yapılan taramada Gökçeada ile alakalı onlarca habere rastlanmış ancak adanın rutin yaşantısını konu alan haberler kapsam dışı bırakılmıştır. Kapsam dışı bırakılan haberler; deprem, sel, yangın, lodos haberleri ve vapur seferlerinin iptal edilmesiyle ilgili haberlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.İmroz'dan Gökçeada'ya Tarihsel Bir Bakış

Günümüzden yirmi yıl önce Gökçeada'daki Rumların kim olduklarına, nereden geldiklerine dair fikir sahibi olmak zor bir konuydu. Fikir sahibi olmak bir yana, karşılaşılan bu insanların gerçek hayatta tekabül ettikleri yer ve anlamları üzerine herhangi bir sohbete şahitlik etmek dahi alışıldık bir durum değildi. Herhangi bir yere dair aidiyetleri yokmuş gibi görünen Gökçeada Rumları, belli zamanlarda halkın içerisine karışır, özgünlüklerini bir şekilde görünür kılarlardı.⁵⁹ İmroz'dan Gökçeada'ya dönüşüm sürecinde sayıca azalan Rumlar günümüzde çeşitli medya araçları tarafından çoğu zaman bir hüznün imgesi şeklinde ifade bulmuşlardır. Daha sonra değişen konjonktürde İmroz Rumlarına ilişkin çok az kişi tarafından, çok az dile getirilen her bilgi, keşfedilmeye hazır devasa bir alan haline gelmiştir. Bu bölüm, adanın Rum geçmişinin ilgili literatüre ve görüşmelerde yer alan anlatılara atıfla izini sürerek tarihsel arka planı ele almaktadır.

İstanbul'un fethinden sonraki yıllarda Osmanlı egemenliğine giren İmroz'un 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında Yunanistan'ın yönetimine girmesi temel alınarak ada halkının her ne kadar Helen olma özelliği gösterse de siyasal anlamda Yunanistan ile temaslarının yeni olmasından dolayı Yunan ulus devlet tahayyülü içerisine dahil edilebilecek bir duygusal yakınlığın olmadığı, bu durumun İmroz Rumlarında, siyasal olarak bir arada kalmışlığa sebep olduğu, 1840-1864 yılları arasındaki arşiv kayıtları ve merkezi hükümetin yerel yönetimler ile olan ilişkileri temel alınarak, Rumların Osmanlı himayesinde olunan dönemde bu arada kalmışlığın olmadığına dair yorumlar

⁵⁹ Pazar ayinleri genellikle şehir merkezinde yer alan büyük kilisede gerçekleştirilir. Köylerden birçok Rum bu ayine katılmak için şehir merkezine gelir. Eşleri ölmüş Rum kadınlarının tepeden tırnağa giydiği siyah renkli giysiler onların ayırt edici özelliğidir.

yapılmaktadır.⁶⁰ Ancak buna karşılık olarak 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla, Çanakkale Boğazına daha yakın olması nedeniyle Türkiye’de kalması konusunda ısrarlı olunan İmroz, Türkiye’ye bırakıldıktan sonra 1923 Eylül’ünde, 1500 İmrozlunun adayı terk ettiği bilgisi⁶¹ düşünüldüğünde İmrozluların Osmanlıya ya da onun devamında kurulan Türkiye’ye dair aidiyet duygusunun tartışmaya açık bir konumda olduğunu söylemek mümkün. Yaşanılan savaş koşulları, mübadele ve rejim değişiklikleri gibi olağanüstü durumlar, Rumları tercih yapmaya zorlamıştır. Belirtilen durumlarda devreye giren duygudaşlığın zorunluluktan doğan bir duygudaşlık olabileceği ihtimalini saklı tutmak faydalı olabilir. Meseleyi İmroz Rumları dışında değerlendirdiğimizde; Yunan milliyetçilerinin, Helenler ile Rumlar arasında olduğunu düşündükleri kültürel farklılıkları 1960’lı yıllarda sayısal olarak da ortaya koymuş olduklarını göz önünde bulundurduğumuzda Türkiye Rumlarının, Yunanistan tarafından dışlanmış oldukları, dolayısıyla tartışmalı bir duygudaşlığın söz konusu olduğunu ifade etmek gerekir. ⁶²

4.1.Lozan ve İmroz’a Verilen Özel Statü

İmroz’a yönelik derlemeye çalışılan tarihsel zeminin belki de en önemli kısmını 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması oluşturmaktadır. Bu antlaşmada İmroz ve Tenedos isimli adalarda yaşayan Rumlara verilen özel statüler zaman zaman ihlal edilmiştir. Türkiye’nin ulus devletleşme sürecinin birer parçası olan bu ihlaller sonucunda, İmroz’da çok yönlü değişimler meydana gelmiştir. Adada çoğunluk durumunda olan Rumların büyük bir kısmı çeşitli sebeplerle dünyanın farklı yerlerine göç etmek durumunda kalmış, bu göçlerin öncesinde, sonrasında ve de eş zamanlı

⁶⁰F. Tansuğ, “Osmanlı İdaresinde Bir Rum Adası, On Dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında İmroz”, Heyamola Yayınları, 2013, s .80-81

⁶¹S. Korucu, “Şimdi Kim kaldı İmroz’da “Mutlular Adasından Yasak Bölgeye: Gökçeada”, İstos Yayınları, 2022, s.15

⁶² Akgönül, S., Caymaz, B., Çanakçı, D., Katsanos, Y., Münüsoğlu, H., Macar, E., ... & Yedikardeş, U. (2016). *Rum olmak, Rum kalmak*. İstos Yayın s.28

olarak Türkiye'nin farklı yerlerinden Rum olmayan insanlar adaya yerleşmiş ve yerleştirilmişlerdir.⁶³ İmroz'da meydana gelen yeni toplumsal yapıyı anlamının en iyi yolu, geçmişte sahip olduğu toplumsal yapı ve elbette ki bu toplumsal yapının siyasi ve hukuksal işleyiş biçimi hakkında fikir sahibi olmaktır. Bu nedenle Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi ve onun ulus inşa sürecine bakmak gerekir.

Türkiye'de ulus devletleşme sürecinin başlangıcı olarak yalnızca Cumhuriyetin ilanını almanın doğru olmayacağı, bu düşüncenin ortaya çıkıp olgunlaşma sürecinin 1915-1925 yılları arasındaki savaşlar dönemine tekabül ettiği ve aslında ulus devlet modelinin Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı'dan ayrılmaya başlayan, azınlıkları bir arada tutabilme yolları deneyen Osmanlı aydınlarının mevcut ülke bütünlüğünü korumak için buldukları son çare olduğu ifade edilir.⁶⁴ Belirtilen dönemin siyasi aktörleri, uzun süre savaş durumu hakim olunan topraklarda Avrupa'ya kıyasla geç kalınmış olsa da varlık göstermenin yolu olarak ulus devlet modelini inşa etmek istemişlerdir. Bu süre içerisinde olgunlaşan, Cumhuriyet ve sonrasında ivme kazanan ulus fikri insanları aynı düşünce, hassasiyet ve duyarlılık etrafında toplamayı amaçlamış, alternatif bilgi ve duyguları yasaklamış ve içinde yaşanılan toplumu birer Türk olarak deneyimlemelerini sağlamak istemiştir.⁶⁵ Bir imparatorluktan devralınan ve bünyesinde çeşitli etnik, dinsel ve dilsel grubu barındıran toplumsal yapıyı ulusal birliğe dayalı bir rejime uygun hale getirmek çetrefilli bir süreç olmuştur.

Rumlara tanıdığı haklar bakımından bakılması gereken en önemli metin Lozan Barış Anlaşmasıdır. Kurtuluş Savaşının kazanılmasıyla birlikte oluşturulmak durumunda kalınan Lozan Konferansı, inşa edilmek istenen ulus devlet açısından oldukça önemliydi. Osmanlı mirası olan çok kimlikli toplumsal yapı inşa edilmek istenen ulus devlet modeli

⁶³ (Bkz. 4.2. Türkleştirmenin Sembolik Boyutu)

⁶⁴ B. Ünlü, **Türklük Sözleşmesinin İmzalanışı** (1915-1925), Mülkiye Dergisi, 38(3), 47-81, s.49

⁶⁵ B. Ünlü, **Türklük Sözleşmesi**, Dipnot Yayınları, 2021, s. 202

önündeki en büyük engeldi. Bu nedenle “1923 yılına gelindiğinde bu çok kimlikli nüfusun olabildiğince “sade” bir biçim alabilmesi amacıyla Lozan önemli bir hukuksal dayanak haline getirilmiştir.⁶⁶ Bu sadeleştirme bilhassa Rumlar için planlanmış olabilir. Çünkü Lozan Anlaşmasında döneme kadar standart azınlık ölçütleri kullanmak yerine “gayrimüslimler” terimi kullanılmıştır.⁶⁷

Lozan Anlaşmasının Cumhuriyet tarihinde önemli bir yere sahip olduğuna dair fikirler aynı ölçüde Sevr anlaşmasına o denli negatif anlamlar yüklenmesi Türk ulusunun birleştirici unsurları olmasından geçer.⁶⁸ Lozan yeni kurulacak Cumhuriyet için her ne kadar büyük bir başarı olsa da İstanbul’daki Rumlar ile Batı Trakya’daki Müslümanların mübadele dışında bırakılması özellikle İmroz ve Tenedos adalarına özel statü veren 14. Maddede yer alan aşağıdaki ifade nedeniyle bir dizi istisna da taşımaktadır.

*“Türk egemenliği altında kalan İmroz adasıyla Bozcaada, yerel yönetim ile can ve mal güvenliği bakımından, Müslüman olmayan yerli halka gerekli bütün güvenceyi sağlayan, yerel unsurlardan kurulu bir özel yönetim örgütünden yararlanacaktır. Bu adalarda düzenin korunması yukarıda öngörülen yerel yönetim örgütünün aracılığıyla yerli halktan seçilmiş ve bu örgütün emrinde bulunan bir polis kuvvetince sağlanacaktır. Rum ve Türk nüfus mübadelesine ilişkin olarak Yunanistan ile Türkiye arasında yapılmış ya da yapılacak bağitlar İmroz ve Bozca Adaları halkına uygulanmayacaktır.”*⁶⁹

Belirtilen ifadeden ulus devletin dilsel, dinsel ve kültürel olarak öngördüğü birlikteliğe denk düşmeyen, görece özerk bir yapının hukuksal zeminini oluşturulmuş olduğu iddia

⁶⁶ S. Akgönül, **Türkiye Rumları, -Ulus Devlet Çağından Küreselleşme Çağına bir Azınlığın Yok Oluş Süreci-**İletişim Yayınları, 2021, s. 47-48

⁶⁷ Baskın Oran, **Türkiye’de Azınlıklar Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama,** İletişim Yayınları, 2018, s. 64

⁶⁸ S. Akgönül, **Türkiye Rumları, -Ulus devlet Çağından Küreselleşme Çağına bir Azınlığın Yok Oluş Süreci,** İletişim Yayınları, 2018, s. 48

⁶⁹ S. Akgönül, **Türkiye Rumları, -Ulus devlet Çağından Küreselleşme Çağına bir Azınlığın Yok Oluş Süreci,** İletişim Yayınları, 2018, s.51

edilebilir. Anadolu’da yaşayan Türkofon Ortodoks cemaatin mübadeleye dahil edilmesi⁷⁰ durumu göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de “azınlık” tanımının o dönemde gayrimüslim olmak üzerinden şekillendiği savını güçlendirmektedir. İmroz ve Tenedos adalarına Lozan ile özel bir statü verilirken Türkçe konuşan ve Karamanlılar olarak bilinen Hristiyan topluluğu 1924 yılında Yunanistan’a gönderilmiştir.⁷¹ Türkçe konuşan Hristiyanların, Türkçe bilmeyen Müslümanlarla mübadele edilmesi Türk kimliği inşasında dinsel birlikteliğin önemini gösterirken⁷² aynı zamanda söz konusu adaların bulunduğu stratejik konumların önemi ile açıklanabilir. Bu bölümde milliyetçilik, ulus devlet, medya ve azınlık hakları kavramları üzerinde durularak İmroz özelinde bir kuramsal çerçeve çizilmiştir.

4.2. İmroz’da Türkleştirme Politikaları

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan ve daha sonra devam eden ulusal inşa süreci *Türkleştirme politikaları* olarak adlandırılmaktadır. *Türkleştirme politikaları*; Ayhan Aktar’ın tarafından

“Sokakta konuşulan dilden, okullarda öğretilecek tarihe; eğitimden sanayi hayatına; ticaretten devlet personel rejimine; özel hukuktan vatandaşların belli yörelerde iskan edilmelerine kadar, toplumsal hayatın her boyutuna Türk etnik kimliğinin her düzeyde ve tavizsiz bir biçimde egemenliğini ve ağırlığını koymasındır”⁷³

⁷⁰ S. Akgönül, a.g.e. s.52

⁷¹ F. Ağca, **Hristiyan Karamanlı Türkleri ve Karamanlı Ağzı Üzerine**. *Türkbilig*, 2006, 11: s.4

⁷² F. Benlisoy, Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş Bir Yol: “Hristiyan Türkler” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik 4. Cilt**, İletişim Yayınları, 2002, s.932

⁷³ A. Aktar, Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınları, s.101

şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlamadan yola çıkılarak, 1960'lı yıllarda İmroz'da uygulamaya konan politikaların; adada konuşulan gündelik dil, eğitim, iskân ve ticaret gibi daha birçok alanda Türk etnik kimliğinin egemen hale getirmesi nedeniyle bu politikalar *Türkleştirme politikaları* olarak değerlendirilmiştir.

4.2.1 Rum Okullarının Kapatılması

Çalışmada milliyetçilik üzerine oluşturulan kuramsal çerçevede; milliyetçilik kategorisinin ve buna bağlı olarak şekil alan milletlerin sabit olmadığı, değişebilirliği ve bazı kanallar aracılığıyla yeniden üretilebileceği üzerinde durulmuştur. Burada en önemli soru Özkırımlı'nın da sorduğu gibi:

“Milletler olumsal, heterojen ve değişime tabi ise, dünyanın dört bir yanında milyonlarca insanın kalplerinde ve zihinlerinde yer etmeyi nasıl başarıyorlar? Başka bir değişle insanlar nasıl milli oluyorlar?”⁷⁴

Cumhuriyetle birlikte inşası başlanan ulus devletin belki de en önemli ideolojik aygıtı okul ve ders kitapları olmuştur. Milli kimliğin yeniden üretilmesinin en iyi yolunun bir dil cemaati oluşturulmasından geçtiği anlaşılmaktadır.⁷⁵ Çünkü dilin doğal yollu birleştirici gücü rıza oluşturması açısından önemlidir.

Buna karşın, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan anlaşmasıyla birlikte İmroz ve Tenedos adaları Türkiye'ye verilmiştir. Bu anlaşmaya 40. ve 41. maddeler de eklenerek adalardaki Rumların eğitimin koşullarının kapsamı güvence altına alınmıştır. Bu maddelere göre; Müslüman olmayan Rum azınlıklara, hukuki ve fiili yönden Müslüman vatandaşlara uygulanan uygulamaların aynısı uygulanacaktır. Hükümet, Rumların kendi eğitim kurumlarını oluşturmaları konusunda gerekli kolaylığı sağlayacak ve böylelikle Rum çocukları kendi anadillerinde eğitim alabileceklerdi. Tabi bu maddelerde yer alan

⁷⁴ U. Özkırımlı, **Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar-Eleştirel Bir Müdahale**, Çev.Yetkin Başkavak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.157

⁷⁵ Akgönül, S., Caymaz, B., Çanakçı, D., Katsanos, Y., Münüsoğlu, H., Macar, E., ... & Yedikardeş, U. a.g.e. s.158

hükümler aynı zamanda Türkçe'nin zorunlu dil olarak öğretilmesinin olanağını da sağlamaktaydı.⁷⁶

1909-1910 tarihleri arasında İmroz Metropolitinin, Patrikhaneye gönderdiği istatistiklere göre İmroz'da toplamda dokuz adet okulun olduğu ve bu okullarda o dönemki sayıma göre toplamda 1116 öğrencinin eğitim gördüğü belirtilmektedir.⁷⁷ İmroz'da önceleri neredeyse bütün köy ve mahallelerde Rumca eğitim verilmesine karşın 1926'dan itibaren ekonomik nedenler öne sürülerek eğitim veren okul sayısında azaltmaya gidilmiştir. 1926-1927 ders yılında İmroz'da yalnızca Giritli Türk Müdür ve Rum öğretmenle birlikte Panayia İlkokulu, diğeri ise Türk müdür ve Rum öğretmenle eğitim veren Glikli İlkokulu olduğu ifade edilmiştir.⁷⁸

1950-1960 yılları arası Demokrat Parti'nin Türk-Yunan dostluğu ve ekonomik birliğe yönelik sergilediği ılımlı tavırlara paralel olarak devlet tarafından yeni okullar da açılmıştır. Fakat bu durum çok uzun sürmemiş ve Rumları eğitim konusunda çok zorlayacak bir döneme adım atılmıştır. 1964 yılına gelindiğinde anadillerinde eğitim hakkı Rumlardan tamamen alınmış ve bütün Rum okulları Millî Eğitim Bakanlığı'nın 1151 sayılı kanunun 14. maddesini yürürlüğe koymasıyla kapatılmıştır.⁷⁹ Rum okullarının kapatılmasıyla birlikte adadaki Rumlar için yeni bir dönem başlamıştır. O dönem devlet, Türk nüfusunun memurlar ve 1947 yılında iskân politikası çerçevesinde Sürmene'den getirtilen Müslümanlarla sınırlı olduğu İmroz'da Rumca eğitim veren kuruluşları kapatarak vatandaşlarının ihtiyaç duyduğu hizmeti sağlamamıştır. Çalışmaya katılan 84 yaşındaki görüşmeci okulların kapatılmasının adadaki Rum nüfusunu göç etmeye zorladığını şu sözlerle hatırlamaktadır:

⁷⁶Lozan Anlaşmasına bkz.
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf

⁷⁷Boutaris, M.İ mroz'un Eğitim Serüveni. **İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine**, çev. Angelos Dourlaris, Hayamola Yayınları, s.123

⁷⁸Boutaris, M. a.g.e s.134

⁷⁹Bozcaada ve İmroz Kazalarının Mahalli İdareleri Hakkında Kanuna bkz.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1151.pdf>

Hazırlık yapılıyordu lise açılması için. Çünkü Adnan Menderes ile Kostantis Karamanlis zamanında iki devlet başbakanı buluşmuşlar ve bazı kararlar almışlardı. O kararlardan da bir tanesi burada bizim adada her köye bir tane yeni ilkokul, merkezde de bir ortaokul ve lise açılmasıydı. Bunun karşılığı da Batı Trakya’da olacaktı. Fakat bizim lise bir türlü açılmadı. Zaten var olan okullar da kapatıldı. Bütün okullar... Ama Yunanistan’da Celal Bayar isminde bir lise açıldı. Hiçbir zaman kapatılmadı. Hala devam ediyor, çalışıyor. Bizim maalesef o şekilde olmadı. Bizim okullarımız kapatıldığı zaman 85 tane çocuk vardı bu bizim köyde. Hesap et. 51 sene kapalı kaldı. Çünkü çocuklarını eğitmek gerekirdi. Çocukları olanlar ilk etapta gittiler zaten. (G1, Tepeköy, 2023)

Cumhuriyet kurulduktan sonra ulus devlet inşa sürecinde yürütülen siyasaların, özellikle Müslüman olmayan azınlıkların, kendilerini kamusal alanda tanımlama ve ifade etme biçimlerini belirlemiştir. 1928 yılında başlatılan ve 1930-1940 yılları arasında yoğun bir biçimde uygulanan *Vatandaş Türkçe Konuş* kampanyası ulus devlet inşa sürecinin ideolojik temelini hazırlamaya yönelik gerçekleştirilen siyasalardandır.⁸⁰ Milli Türk Talebe Birliği tarafından başlatılan bu kampanya yeni kurulan ve bünyesinde birçok etnik grubu barındıran Türkiye Cumhuriyeti’nde dil birliğinin sağlanması amacıyla başlatılmıştır. Bu durum bir zaman sonra bir gayrimüslim karşıtlığına dönüşerek azınlıkları birer Türklük performansı sergilemeye zorlamıştır. Bu durumun yarattığı çatışma nedeniyle birçok azınlık grubu Türklüklerini kanıtlayabilmek maksadıyla cemaatleri bünyesinde Türkçe dersler vermeye başlamışlardır. Rum okullarının kapatılmasını yukarıda bahsedilen siyasanın devamı niteliğinde değerlendirmek mümkün. Rumlara, Lozan ile sağlanan ayrıcalıkların varlığı söz konusu birliğin

⁸⁰ Nuran Savaşkan Akdoğan’ın “Madamlar Yavaş Yavaş Ortadan Kayboluyorlar” Erken Cumhuriyet Dönemi Kampanyaları ve Yahudi Kimliği” isimli, özellikle Yahudi cemaatini odağa koyan makalesine bkz. Pultar, G. *Kimlikler lütfen: Türkiye Cumhuriyeti’nde kültürel kimlik arayışı ve temsili*. ODTÜ Yayıncılık. İçinde, s. 150-151

sağlanması önündeki en büyük engellerdendi. Bu nedenle Rumca eğitim veren ilk ve orta öğretim kurumları tamamen kaldırılmıştır.⁸¹

1964'te Rum okullarının kapatılması ve aynı döneme tekabül eden istimlak çalışmaları neticesinde, İmrozlular adada hayatta kalmanın kendileri için zor olacağının farkına varmış, Rumca eğitim almak isteyen ve bunun dışında çalışma faaliyeti gerçekleştirmek isteyenler kişiler; İstanbul'a, Yunanistan'a ya da başka yerlere göç etmek zorunda kalmışlardır.⁸²

İmroz'da 1964 yılından kapatılan Rum okulları, 2013 yılında Zeytinliköy'de "Özel Gökçeada Rum İlkokulu" ismiyle yeniden açılmıştır. Açıldığı esnada üç öğrenciyle eğitim öğretime başlayan okulu takiben, 2015 yılında Tepeköy'de Özel Gökçeada Rum Ortaokulu ve Lisesi de 11 öğrenciyle eğitim öğretime milletvekilleri, önemli bürokrasi insanları ve halkın katılımıyla açılmıştır. Okulların açılmasıyla tüm kademelerde toplamda 60 öğrencinin okula devam ettiği öğrenilmiştir. Bu da okulların açılmasının Rumların İmroz'a dönmeleri konusunda teşvik edici olduğunu göstermektedir.

4.2.2 Kendi Kendine Yetebilirlikten Mülksüzlüğe

Bilindiği gibi Türkiye'de ciddi ekonomik krizlerin olduğu bir dönemde patlak veren 6-7 Eylül 1955⁸³ olayları ve 1964 Kıbrıs olaylarının⁸⁴ yaşanmasının ardından çok sayıda Rum Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmış, banka hesapları ve taşınmaz malları kararnamelerle devlet tarafından el konulmuştur.⁸⁵ Bu bağlamda İmroz'da yaşananlara baktığımızda topraklara arazi istimlakleri ile doğrudan el konulabildiği gibi Rum

⁸¹ G. Beşe Erginsoy, "Adalılar-İmroz'dan Gökçeada'ya", İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.162

⁸² Tsimouris, G. 'Hasmın' arasında Yeniden Vatan İnşa etmek: Lozan Sonrasında İmroz Rumları. **İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine**, çev. Tuğçe Erdoğan, Hayamola Yayınları, 2013, s.206

⁸³ "6-7 Eylül 1955 gecesi meydana gelen olaylarla ilgili yazılar yazan ve bu konuyla ilgilenen tüm gözlemciler, olayların meydana gelmesinden İstanbul Ekspres gazetesini sorumlu tutmaktadırlar. Bu gazete 6 Eylül akşamı Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve bombalı bir saldırı düzenlendiğine dair (asılsız) bir yayınlamıştı." Samim Akgönül, Türkiye Rumları, -Ulus devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Oluş Süreci isimli İletişim Yayınlarından çıkan kitabın 193. sayfasına bakınız.

⁸⁴ (Bkz. 3.2.Türkiye'de Milliyetçilik)

⁸⁵ A. Akgönül, a.g.e, s.271

okullarının kapatılmasıyla dolaylı bir tahsis gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin ulus devletleşme sürecinin Rumları mekânsız bıraktığına dair ileri sürülen tezin belki de en somut kanıtıdır istimlak çalışmaları. Yani istimlak çalışmaları fiziksel anlamda belli bir alan içerisinde mekânsız bırakılmanın güçlü anlatıcısı olacaktır. Çok dolaysız bir biçimde, bizzat devlet eliyle gerçekleştirilmesi bakımından yasal bir mülksüzleştirme olarak da adlandırılabilir olan istimlak çalışmaları, Rumların İmroz adasını terk etmeleri konusunda belirleyici etkenlerden olmuştur. Konu hakkında bir katılımcıyla yapılan görüşmeye yansıyan ifadeler şu şekildedir.

Almanya'da iki sene çalıştım ve bir tarla aldım. Kendim için bir şey yapıp geri gelmek niyetindeydim. 20 dönüm bir tarla aldım. Birinci sene babam ile kayınpederim ektiler. İkinci sene devlet tarlamı aldı tekrar. Bu yüzden geri dönmedim adaya. Bir lira harcamam dedim artık. Yunanistan'a gittim. Oradan ev aldım, araba aldım. (G2, Tepeköy, 2023)

Yapılan görüşmeler bağlamında göç öncesi dönemde adanın, anakaradan bağımsız olmasına rağmen tarımsal ve ekonomik faaliyetler ve doğal kaynakların etkin kullanımı sayesinde kendi kendine yetebilen bir toplumsal yapıda olduğu anlatılaşdırılmaktadır.

Çok çekiyorduk ama tatlı günler geçiriyorduk. Her şeyi kendimiz yapıyorduk. Buğday, yağ, peynir... Hepsini kendimiz yapıyorduk. (G3, Tepeköy, 2023)

Şimdi ne diyorum ben biliyor musun herkese? Burada hava bozulsa bir hafta gemi gelmese burada aç kalıyor millet. O zaman vapur dört ay gelmese bile biz yaşıyorduk. (G2, Tepeköy, 2023)

Eskiden su kaynakları bakımından daha yeterliydi, artık öyle değil. Bir bozukluk var. Ağaçlar kesiliyor, binalar hortluyor. Mesela Eski Bademli'de (Gliki) bir otel yaptılar, KYK yurdu yaptılar. Bunlar adanın dokusunu bozuyor. Şimdi

Çanakale'den mal gelmezse ada aç kalır. Ama eskiden böyle değildi. (G6, Zeytinliköy, 2023)

Dört tarafın denizlerle çevrili olmasının bu mekân üzerinde belirleyici etkileri olmuştur. Bu durum her şeyden önce meslek kolları oluşturmuş, balıkçılık ve sünger avcılığı gibi meslekler icra edilmiştir. Bunun yanında deniz ürünleri mutfak kültürlerine yansımış bu ürünlerle gastronomi açısından önemli bir çeşitlilik yaratılmıştır. Etrafın denizlerle çevrili olmasının yarattığı mekânsal kısıtlılık, ada insanlarını birbirlerine bağımlı hale getirmiş ve bu durum insanları, ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla koşulsuz olarak birbirine bağlamıştır. Adada turizmin Akdeniz kıyılarına oranla daha az geliştiğini görsek de adada kalan Rumlar ile yapılan görüşmeler de aslında 1965 yılından önce İstanbul'dan gelen Rum turistlerle o dönem küçük çaplı turistik faaliyetlerin başlamış olduğuna işaret ediyor.

1950-51 yıllarında İmroz turizme açılmaya başlamıştı aslında burada Çınaraltı'nda bir tane gazino açılmıştı. Bizim köyde bir lokanta açılmıştı mesela. İstanbul'dan gelenler oluyordu. Mesela bizim köyde fazla odası olan gelen turiste veriyordu. Biz aslında o zaman başladık. Ve ben şunu iddia ediyorum; hükümet bize yardım etmeseydi ama rahat bıraksaydı şimdi Türkiye'nin en turistik yeri olacaktı. Bodrum'da Marmaris'te turizm yokken biz burada başlamıştık. Ve herkes turizm için bir şeyler yapmaya başlamıştı. Yani açıkçası yazık oldu yazık oldu. Ve dediğim gibi bu lanet olaylar bu Kıbrıs olmasaydı yine olurdu. (G1, Tepeköy, 2023)

1965'ten önce de vardı turizm. Kaleköy'de vardı, Yuvalı'da vardı. Tepeköy'de vardı. O zamanlar kimler geliyorlardı. İstanbul Rumları geliyordu. Aslında bu olaylar olmasaydı belki 7-8 bin Rum olmayacaktı ama 2-3 bin Rum olacaktı. Okullar falan kapanmasaydı. Ada da çok iyi olacaktı.” (G5, Zeytinliköy, 2023)

Adada 1965 tarihinde başlayan istimlak çalışmaları nedeniyle çoğu tarımsal alan, zeytinlik ve bağlardan oluşan Rum arazilerine çıkarılan bazı kararnamelerle el konulmuştur. Çanakkale Valiliği'nce çıkarılan kararnamelere göre; 21.11.1966' da "açık cezaevi" için 18 615 233 m2, 10.02.1965'de Jandarma Er Eğitim Alay Komutanlığı 'atış alanı' için 240 315 m2, 05.01.1967, 19.11.1968 ve 26.11.1969 tarihlerinde "Devlet Üretim Çiftliği" için toplam 12 110 679 m2 tarım arazisi, arsa, bahçe, bağ, zeytinlik; daha sonra "havaalanı" yapımı için ayrıca 719 527 m2 Rumlara ait toprak istimlak edilmiştir.⁸⁶ Bu olaylar adadaki Rum nüfus tarafından göçün en önemli itici güçleri olarak anlatılmaktadır.

1964'ten sonra bütün ovalar istimlak edildi kızım...? Tarım arazileri hepsi. Okullar kapatıldı, araziler istimlak edildi. Sekiz kuruşa metrekaresi. Ne zaman insanlar o ekili yerlerden çıkarıldı biliyor musun? 10 Haziran hasat zamanı ve insanlar o sene aç kaldı. Söylemesi kolay. Ve insanlar bazıları sandalla kaçıyor karşıya geçiyor. Bazıları işte pasaport alabiliyordu. Şusu busu yani çok çektik. Bütün isimler değişti. Yer isimleri değişti. 67'de bir tane uyanık vali; Çanakkale Valisi. İnsanların ağzında zor geliyor İmroz onun için Gökçeada yapıyoruz. (G 1, Tepeköy, 2024)

Havaalanının orada babamın çiftliği vardı. Hepsi istimlak oldu. İnsanların çoğu burada çiftçiydi. Tarlalar gidince üzerine bir de okullar kapanınca insanlar gitti. Çünkü İmrozlular okul okumaya çok hevesli ve meraklıydılar. O nedenle bazıları İstanbul'a bazıları Almanya'ya sağa sola çalışmaya gittiler. (G 4, Tepeköy, 2023)

Devlet Üretim Çiftliği Merkez'den (Panaiya) başlayarak Zeytinliköy (Ayii Theodori)

⁸⁶İstimlak edilen arazilerin sayısal verileri için: Aleksandris A. İmroz ve Bozcaada: Etnik Bakımdan Rum Olan İki Adaya Yönelik Türk Hükümetinin 1923'ten Sonraki Tutumu. **İmroz Rumlari-Gökçeada Üzerine** çev. Efi Servou-Aydın Bostancı, Hayamola Yayınları isimli makaleye bakınız.

eteklerine doğru 3 km ve oradan Kaleköy (Kastro) yönüne doğru ise bir miktar uzanan geniş bir ovayı kapsamaktadır. 1967'de başlayıp 1969'a kadar süren Devlet Üretim Çiftliği adına yapılan istimlak çalışmaları bugün devlet tarafından özel girişimcilere uzun yıllara kiraya verilmektedir. Bu çiftlikte tarım faaliyetleri yanında hayvancılık faaliyetleri de yürütülmekte olup et, süt, peynir gibi birçok hayvansal ürün elde edilmesinin yanı sıra meyve ve sebzeler de üretilmektedir. Ada içerisindeki ovayı boylu boyunca kaplıyor oluşundan dolayı Devlet Üretim Çiftliği'nin üzerine kurulduğu alan, adanın en verimli topraklarının, zeytinliklerini ve meyveliklerinin bulunduğu alandır. Bir zamanlar devlet eliyle çalıştırılan bu çiftlik içerisinde, çiftlik çalışanlarının yaşayabilecekleri çok sayıda lojman inşa edilmiştir.

4.2.3 Yarı Açık Cezaevi

İmroz üzerine yapılan birçok çalışmada Rumların adadan göç etme nedenlerinden biri olarak da açılan yarı açık cezaevi gösterilmektedir. 1000 hükümlüyü barındırabilecek büyüklükte inşa edilen cezaevine yerleştirilen adli suçluların gün içerisinde, cezaevi kampüsü dışına rahatlıkla çıkabilmeleri ve bu durumun yarattığı huzursuz ortam nedeniyle İmrozlu Rumların İstanbul başta olmak üzere; ABD, Almanya, Yunanistan ve Afrika kıtasındaki bazı ülkelere göç etmelerinde etkili olduğu ileri sürülmektedir.⁸⁷

1965 yılında İmroz'da cezaevi kurulmasının yalnızca cezaevinin yakınında bulunan Shinudi'yi (Dereköy) etkilemediği, tez kapsamında yapılan görüşmelerde ve ada hakkında yapılmış çalışmalarda sıklıkla ifade edilmektedir. Cezaevi yapımı sonrasında yoğun nüfusun bulunduğu yerleşim bölgelerinden olan Agridia (Tepeköy) ve Ayi Theodori (Zeytinliköy) isimli köylerin nüfusunda da de kayda değer bir azalma meydana

⁸⁷Aleksandris A. İmroz ve Bozcaada: Etnik Bakımdan Rum Olan İki Adaya Yönelik Türk Hükümetinin 1923'ten Sonraki Tutumu. **İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine** çev. Efi Servou-Aydın Bostancı, Hayamola Yayınları, 2013, s.184

geldiği anlatılmaktadır.

O tamamen gaddarlıktı. Yani bizi yok etmek için kurulmuş bir sistemdi. Ovanın tümü istimlak edildi. Hapishaneler yapıldı. İlk gelenler de zaten mahkûm değildi. 5. Kol Kuvvetleriydi. Belliydi. Korku yaratacaklardı; buldukları adamları dövüyor, sövüyorlardı gideceksiniz buradan diye. Ve Dereköy 6 ay içinde boşaltıldı. Türkiye'nin en büyük köyüydü. 3000 kişi yaşıyordu. Belediye olacaktı. (G1, Tepeköy, 2023)

Birbirinden uzak sayılabilecek (ki ada şartlarında uzaklığın göreceli bir kavram olduğunu belirtmek gerekir) bu köylerin bu denli etkilenmelerinin sebebi kamulaştırılan bölgelerin adadaki toplamda 11,7 kilometrekarelik zeytinliklerin, 5 kilometrekarelik kısmını kapsamasıydı. Adanın en geleneksel üretim faaliyeti olan zeytinliklerin azımsanamayacak bir kısmının kamulaştırılmasıyla birlikte iş olanağı bulamayan İmroz Rumları göç etmişlerdir.⁸⁸

*İmrozluların büyük çoğunluğunun göç etmelerine sebebiyet veren en önemli etken adaya suçlu Türk mahkûmlar için kurulan açık cezaeviydi. Bu geniş kapsamlı hareket adanın Rum nüfusunu üzerinde sarsıcı bir etki yarattı. Türk hükümeti, Tarım Açık Cezaevi için arazi temin etmek amacıyla Shinudi (Dereköy) ovasında yerli halka ait 22 555 dekarlık verimli toprakları istimlak etti.*⁸⁹

İmroz'da yarı açık cezaevi açılmasının göçe sebep oluşunu iki yönlü olarak ele alabiliriz. Bunlardan ilki cezaevi yapımı amacıyla adanın en verimli ovalarından birinin istimlak edilmesi ve böylelikle geçimini tarımsal faaliyetler sonucunda elde ettiği gelirle sağlayan

⁸⁸ Aleksandris A. İmroz ve Bozcaada: Etnik Bakımdan Rum Olan İki Adaya Yönelik Türk Hükümetinin 1923'ten Sonraki Tutumu. **İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine** çev. Efi Servou-Aydın Bostancı, Hayamola Yayınları, 2013, s.185

⁸⁹ Aleksandris A. İmroz ve Bozcaada: Etnik Bakımdan Rum Olan İki Adaya Yönelik Türk Hükümetinin 1923'ten Sonraki Tutumu. **İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine** çev. Efi Servou-Aydın Bostancı, Hayamola Yayınları, 2013, s.184

Rumların, iş alanlarını kaybetmeleri yönü; bir diğeri ise adaya adli mahkumların getirilmesinin ada sakinlerince huzursuzluğun kaynağı olarak görülmeleridir. Daha önce Rumca eğitim veren okulların kapatılmasına cezaevi açılmasının yarattığı sorunların eklemlenmesiyle İmroz'da yeni bir göç dalgası daha meydana geldiği ifade edilmektedir. Aşağıdaki görüşme notundan bunu anlamak mümkün.

Biz buradan isteyerek gitmedik, ailem iyi geçiniyordu. Tarlalarımız vardı. Geçim kaynaklarımız vardı. Okullarda 1965'e kadar hem Türkçe hem Rumca öğreniyorduk. 65'ten sonra yasaklandı. [Ovayı işaret ederek] aşağıdaki bütün ova bizim ovamızdı. Geçim kaynağımızdı. Yalnızca dağlar kaldı. Dağlarda da böyle çobanlar kaldı. Yalnız dışarıya et çıkarmak yasaktı. Ondan sonra açık ceza evi oldu. Bazı insanlara tecavüz etmişler, cinayetler olmuş. Çok değil belki 3-4 tane ama insanlar onları görünce korktular. İnsanlar geçimini çiftçilikle sağlıyorlardı. İşleri hep kırlardaydı. Korkmaya başladılar ve yavaş yavaş gitmeye başladılar. (G5, Zeytinliköy, 2023)

Bu cezaevi bildiğimiz anlamda tamamen kapalı bir alanı tasvir etmemektedir. Cezaevindeki mahkûmlar belli saatlerde ada içerisinde serbestçe dolaşabilmekte ve belli işlerde çalışabilmektelerdi. Dolayısıyla bu cezaevinin, mahkumların cezalarının infaz edildiği, kısıtlandığı bir mekândan çok geceyi geçirebilecekleri bir konaklama yerini anımsatmaktadır.

Fethi Naci, Melih Cevdet Anday ve Azra Erhat gibi yazar ve edebiyatçıların 1961-1962 yıllarında İmroz'a yolları düşmüş ve bu kişiler İmroz'a dair görüşlerine yazdıkları kitaplarda yer vermişlerdir. Bunlardan Melih Cevdet Anday⁹⁰ adada hırsızlığın, kavganın

⁹⁰Melih Cevdet Anday, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, Nurullah Ataç gibi isimler Anadolu'nun tarihsel birikimi ve kültürel zenginliği üzerinden bir yurttaş ulusçuluğu yaratmaya çalışmaları nedeniyle Kemalist milliyetçilikten ayrılmaktadırlar. Detaylı olarak bkz. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadoluculuk/?pdf=6086>

cinayetin olmadığını, cezaevinin de bu nedenle boş olduğunu ifade etmiştir.⁹¹ 1965 yılında yarı açık cezaevinin açılmasıyla birlikte adanın belirtilen yazarlar tarafından yapılan tasviri değişime işaret etmektedir. Buna paralel olarak, konuyla ilgili görüşme notları aşağıdaki şekildedir.

Şimdi bak biz İmroz'dan isteyerek gitmedik. Çok kötü şeyler oldu burada. Araziler istimlak olduktan sonra açık cezaevi açıldı. Serbest dolaşıyorlardı şeyler ...söyleyiver mahkûmlar. Bir sürü şeyler oldu: tecavüz, adam öldürmek. [Sizin birebir tanıdığınız birinin başına geldi mi bu anlattığınız olaylar? Yoksa şehir efsanesi mi bunlar?] Yaşandı tabi, olay önümde gerçekleşmedi fakat tanıdığım insanlardı. Çok iyi bildiğim insanlardı. Mesela birini öldürdüler ve bir şeyin içine attılar. Kuyuya attılar. Merkezde oldu bu olay. Babamın arkadaşıydı. Çok da iyi bir insandı. Kavgacı değildi. Biliyorsun bazen kavga üzerine insan katil bile olabilir. Öyle biri değildi. Çok uslu bir insandı. Mesela bir kadına Zeytinliköy'de tecavüz edildi, öldürüldü. Bir sürü kötü şey oldu. Mecbur kaldık kalktık gittik buradan. Korku içinde yaşıyorduk o seneler.” (G4, Tepeköy, 2023)

Benim bir tane komşum vardı Zeytinliköy'de Stinyayı isminde. Bu kadın evden kuzlara yem vermek için çıkmış. Burada bir mahkûmla karşılaşmış. Mahkûm kadını yere düşürmüş temas etmek için affedersin. [Burada tecavüzü kastediyor] O çabaladı, çabaladı, çabaladı... Ölü halde bulundu. Sonradan savcı öldükten sonra tecavüz edildiğini söyledi. Beş altı olay oldu böyle. Başka bir arkadaş vardı. Onu kuyuya attılar merkezde. Kuyu hala var. Dimar'ın oradaki kuyu. [Dimar yeni açılan bir kafe, sahipleri Rum] Korktular insanlar yavaş yavaş gittiler. İstanbul'da da vaziyet iyi değildi. Çünkü Kıbrıs davası çıktı. Kıbrıs davasından sonra bizim

⁹¹ S. Korucu, “Şimdi Kim kaldı İmroz'da “Mutlular Adasından Yasak Bölgeye: Gökçeada”, İstos Yayınları, 2022, s.40-41

Rumları sevmiyorlardı. Eğer yolda Rumca konuşsaydın ya tekme atarlardı ya da başka bir şey. Ben İstanbul'daydım. Biliyorum o yüzden. (G7, Tepeköy, 2023)

Cezaevi yapımının göçe sebep olan ikinci yönü yukarıda değinmiş olduğumuz gibi cezaevinde kalan hükümlülerin gün içerisinde adada özgürce dolaşabilmelerinin özellikle Dereköy'de yaşayan Rumlar için yaratmış olduğu atmosferdir. İmroz'a getirilen hükümlülerin; Dereköy Rumlarına karşı taciz, tecavüz, bıçaklama, yağmalama, hırsızlık gibi fiillerde bulunduklarına dair anlatılar Rumların günümüzden geçmişi hatırlama biçimlerindenidir. Bunun yanında yakın bir tarihte Serdar Korucu'nun İmroz'dan göç etmiş ve Atina'da yaşamakta olan Rumlarla yaptığı mülakatlardan oluşan “Şimdi Kim Kaldı İmroz'da” isimli kitabı cezaevi konusuna değinmektedir. Bu kitapta 1955 Dereköy doğumlu Makis Butaras isimli kişi, mahkûm ve gardiyanlarla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Dağlara keçileri görmeye gittiğimizde aşağı inerken istimlak edilen evlerimize bakardık. Sonra da mahkûmlarla oturup çay içerdik. Bazıları iyi adamlardı, bazılarıysa korkunç. Aralarındaki korkutucu olanlardan kaçırdık. Mahkûmlarla birlikte gardiyanlar da vardı... Atlarla köylerin içine gider, nalları vurup korku saçarlardı...Bazıları akşamları cezaevinden kaçıp köye gelir içki içerlerdi. Bir iki kişiyi de öldürdüler. Biri bizim komşumuzdu. Badem çaldıkları için başka bir kavga olmuş ve başka biri Rum'u da bu yüzden kesmişler. Ayrıca Aya Theodori (Zeytinliköy) ve Panayia (Merkez)'da da bir iki kişiyi daha kestiler.

92 “

Belirtilen kaynakta kimi görüşmeciler Dereköy nüfusunun 3500 civarında kimisinin ise bundan daha düşük olduğunu ifade etmektedirler. Fakat nihayetinde belirtilen dönemde

⁹²S. Korucu, “Şimdi Kim kaldı İmroz'da “Mutlular Adasından Yasak Bölgeye: Gökçeada”, İstos Yayınları, 2022, s.148-149

adada, köy olmasına rağmen nüfusun en yoğun olduğu yerlerden biri Dereköy'dür. Cezaevin açılmasının yarattığı huzursuzluğa Kıbrıs olaylarının⁹³ yarattığı gerginlik de eklenince birçok köylünün İmroz'u terk ettiği anlatılabilmektedir.

Yarı Açık Cezaevi 1992 yılında kapatılmış fakat cezaevi arazisinin Rumlara iadesi yerine bu araziler Anadolu'dan ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlere verilmiştir.⁹⁴ Bu kampüsün bir kısmının şarap ve zeytinyağı üretiminde kullanılmakta olduğu bilinmektedir. Cezaevinin kapanmasıyla birlikte cezaları burada infaz edilen kişilerden bazılarının Gökçeada'dan hiç ayrılmadıkları bilinmektedir. Bu kişiler ve aileleri şimdilerde adaya yerleşmiş en eski sakinleri oluşturmaktadırlar. Bu kişiler ada içerisinde *mahkûm* kelimesinin ardına ismi eklenmiş bir biçimde tanınırlar.

4.3. Türkleştirmenin Sembolik Boyutu

İmroz'da 1964 yılında Rumca eğitimin yasaklanması, aynı dönemde başlayan istimlak çalışmaları, getirilen çalışma yasaları ve nihayetinde 1970 Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle İmroz isminin Gökçeada olarak değiştirilmesini, tez boyunca tartışılan konular göz önünde bulundurulduğunda, bunların tümünü ulusal kimlik inşa etmenin yöntemleri olarak değerlendirmek mümkün. Rumlara özgü bir yaşam biçimi ve sembollerin olduğu bir mekânda Türk milliyetçiliğine dair bir vurguda bulunmak mümkün değildi. Bu vurgunun yapılabilmesi İmroz'da, Türklüğe dair aidiyet mekanları, simgeler ve söylemler yaratmakla mümkün olabilecekti. Bu nedenle çok yönlü bir Türk ulusal kimlik inşa süreci başlamış oldu.

Althusser, devletin baskı aygıtlarının zor kullanarak, devletin ideolojik aygıtlarının ise ideolojiyi kullanarak işlediğini ifade eder.⁹⁵ Buradan yola çıkarak İmroz'da uygulanan

⁹³(Bkz. 3.2. Türkiye'de Milliyetçilik)

⁹⁴D. Kavukçuoğlu, "Hüzün Adasında Bir Köy", Can Yayınları, 2013, s. 171

⁹⁵ L. Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İletişim Yayınları, 2000, s. 35

Türk kimliği inşa sürecinde, her ikisinin de devreye sokulduğu söylenebilir. İmroz'da 1965'ten sonra Jandarma Er Eğitim Alay Komutanlığı atış alanı ve cezaevi yapımı için araziler istimlak edilmiştir. Bunun yanında 5. Komando Alay Komutanlığı, Glikli'nin⁹⁶ aşağısında bulunan ve Rumların genel olarak tarım ve hayvanlık yaptıkları alana kurulmuştur. Tüm bunları, devletin İmroz'daki politik aygıtları olarak değerlendirmek mümkün. Bununla birlikte Rumca eğitim veren okulların kapatılması, çalışma yasalarının devreye sokulması ve Kıbrıs olaylarının adadaki tezahürleri ise devletin ideolojik aygıtları olmuştur. Devletin ideolojik aygıtları bir rıza üretimi sağlar. Aslına bakıldığında burada rıza amaca yönelik olarak doğrudan yapılması hedefleneni dolaylı olarak yapmak şeklindedir. İmroz'da devletin politik aygıtlarının devreye sokulması, devletin ideolojik aygıtlarının kullanımına göre ikincil konumda yer almıştır. Bu nedenle öncelikli olarak Rumca eğitim veren okullar kapatılmış, ardından arazi istimlakleri gerçekleştirilmiştir. Ancak yine de bu ikisini birbirinden net bir biçimde ayrılmaz. Çünkü devletin ideolojik aygıtlarının devreye sokulması o döneme kadar İmroz'da var olan toplumsal yapıda bir *değişim* yaratacağının sinyallerini verdiği için toplumda bir kaygı yaşanmasına sebep olduğu şüphe götürmezdir. Ancak devletin baskı aygıtıyla kastedilenin *fiziksel güç* olduğu varsayıldığında İmroz'da Rumların göç etmeleri Rumca eğitim veren okulların kapatılması bağlamında *rıza* yoluyla gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, simgesel boyutun adadaki dönüşümün başlıca motifi olduğu söylenebilir:

‘Simgeler, bireylerin ve grupların toplumsal etkileşim içinde davranışları etkileme ve denetleme amacıyla araçlaştırdıkları imgeler nesneler ve etkinliklerdir (Smith, 1996, s.521) her şeyden önce simgeler bir inanç sistemi oluşturmak ve sürdürmek yoluyla eyleme sevk etmek için kullanılırlar.’⁹⁷

⁹⁶ “Adanın Balkon” olarak nitelendirilmektedir. Şimdiki adı: Eskibademli’dir.

⁹⁷ U. Özkırımlı, **Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar-Eleştirel Bir Müdahale**, Çev.Yetkin Başkavak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 170

Gökçeada 5. Komando Alayı tarafından, Adanın kuzeybatı yönünde bulunan ve birçok yerleşim yerinden görünmesi olanaklı olan bir dağa Türk bayrağının resmedilmesiyle birlikte “*Önce Vatan, Komando*” şeklinde bir yazının yazılmış olması adanın coğrafi olarak işaretlenmesini sağlayan simgelerdendir. İmroz’da 1964 yılında başlayan *Türkleştirme politikaları* sonucunda adadaki Rumların büyük ölçüde göç etmelerinin ardından, *İmroz* isminin *Gökçeada* olarak değiştirilmesi belki de sembolik anlamda adanın Türkleştirilmesi açısından en önemli hamle olmuştur. İsim değişikliği konusu yalnızca adanın isminin değiştirilmesiyle kalmamış olup adadaki köy, sahil vb. yer isimleri de Türkçeleştirilmiştir. Bunun yanında araştırma kapsamında gördüğüm Rum işletmecinin anlattığı anekdot, Rumca isimlerin kullanımının Türkleştirme politikalarıyla birlikte yazılı bir biçimde olmasa da bir döneme kadar iyi karşılanmadığını göstermektedir.

Şimdi enteresan olan ne biliyor misin? Eskiden Rum isimleri yasaktı. Hiç unutmam Çınaraltı’nda bir karakol vardı. Çınaraltı’nın Rumca ismi İspirya’dır. İspirya mağara anlamına gelir. O dönem askerler bana ait birkaç tane koyun vurmuşlardı. Ben de kalktım gittim alay komutanına. Dedim “sayın komutanım böyle böyle oldu İspirya’da” diye anlattım. Komutan kızgın bir edayla “İspirya değil, Çınaraltıdır!” diye düzeltti beni. Ben de ‘biz öyle öğrendik’ dedi. O zamanlar hiçbir Rum ismi kullanılmıyordu.” (G1, Tepeköy)

İmroz’da *Türkleştirme politikaları* her ne kadar 1960 sonrası yoğun bir biçimde uygulanmaya başlamış olsa da ilk Türkleştirme/Müslümanlaştırma faaliyeti olarak 1947 yılında Karadeniz Sürmene’den adaya ailelerin getirilmesi olmuştur. Bu aileler için Şahinkaya isminde bir köy kurularak içerisine 25 tane ev yapılmıştır. TRT Nostalji tarafından yapılan “Bir Ada İki Göç” isimli belgesele konuşan bu aileler o dönem devlet tarafından kendilerine 12 dönüm arazi verilmiş olduğunu ifade etmektedirler. Ancak

Karadeniz’de balıkçılık yaparak geçimini sağlayan bu insanlar adaya geldiklerinde uzun süre tarım işleri yapma konusunda çok zorlandıklarını, uzun süre bu iş koluna uyum sağlayamadıklarını ifade etmektedirler. Bahsi geçen belgeselde 1965 yılında başlayan istimlak çalışmaları sonucunda bu kişilere ait arazilerin de uygulamanın yalnızca Rumlara yönelik bir uygulama olduğu algısı yaratmaması adına istimlak edilmiş olduğu belirtilmektedir. Söz konusu belgeselde 1947’lilerin Rumlarla iyi anlaştıkları, aralarında herhangi bir sorun yaşanmadığı; öyle ki Sürmenelilere ait motorlarda Rum tayfaların çalıştıkları, adanın mahrumiyet bölgesi olması nedeniyle Rumlarla Türklerin birbirlerine destek oldukları, aralarında herhangi bir uyumsuzluğun söz konusu dahi olmadığı ifade edilmektedir.

İmroz’daki Rumların 1947’lilerle bu denli uyum içerisinde olmalarını dilsel ortaklığa bağlamak mümkün olabilir. 1947’de yaşayan kuşak bir yana 2000 yılında yaşayan kuşaktan olan Karadenizliler dahi Rumca bilme meziyetine sahiptirler. Belirtilen uyumun elbette ki insani yönlerle, adanın nihayetinden kent yaşamına kıyasla daha küçük olması ve kentsel anonimlik yerine şahsi ilişkilere yaslanmasının da mümkün olabileceği gibi iletişim dilindeki ortaklık, ilişkilerin yürütülmesi konusunda kolaylaştırıcı bir faktör haline gelmiş olabileceğini akılda tutmak gerekir. Şahinkaya köyü bu açıdan *Türkleştirme politikaları* açısından önemli ve özel bir konuma sahiptir.

Karadeniz’den iskân sebebiyle ikinci kez 1974 yılında Trabzon’nun Çaykara ilçesinden insanlar Gökçeada’ya yerleştirilmiştir. Daha sonra farklı tarihlerde Bulgaristan, Isparta ve Burdur’dan insanlar getirilmeye devam edilmiştir. Son olarak da Çanakkale’de sular altında kalması sebebiyle Eşelek isimli köyün tümünden aynı isimli İmroz’a insanlar getirilmiştir. Böylelikle adada şehir merkezi dışında dört tane Türk/Müslüman köyü kurulmuştur. Bunun yanında süreç içerisinde İmroz’daki Rum köy isimleri de değiştirilmiştir. Aya Teheodori Zeytinliköy, Agridia Tepeköy, Shunudi Dereköy, Gliki Eskibademli, Kastro ise Kaleköy olarak değiştirilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. 2000 Sonrası Neoliberal Söylemin Etkisinde Gökçeada

Çalışmalarını, siyasal ekonomik bağlamlardan koparmaksızın, yaşanan dönemin toplumsal koşullarını göz önünde bulundurarak, bütünlüklü bir perspektiften ele alan sosyal bilimciler, kapitalizmin bir kriz yönetimi olduğunu ifade etmekten kaçınmamışlardır. Kapitalizm kimi zaman yönetme sanatını kullanmayı öğrenerek, kimi zaman ise askeri örgütlenme modeli olan bürokrasiyi kullanarak girdiği krizlerden kurtulmanın yollarını bulmuş ve böylelikle varlığını sürdürmeye devam etmiştir.⁹⁸

Sürekli olarak krizler yaşayan kapitalizmin varlığını sürdürmek amacıyla bulduğu çözümlerden bir diğeri ise neoliberalizmdir. Neoliberalizm mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaret gibi prensiplerle oluşturulan bir çerçevenin içinde bireysel özgürlük, girişim ve beceriyle doldurulması fikrine dayalıdır. Devletin görevi ise bu prensipleri temel alan bir sistem oluşturarak bu sistemi korumasıdır. Bunun haricinde devletin piyasaya müdahalesi en asgari seviyede olmalıdır.⁹⁹

Kapitalizmin üçüncü sanayi devrimi ile birlikte üretim ve iletişimde teknolojinin kullanılması, 1989 yılından sonra Sovyetler birliği ile yaşanan çatışmanın son bulması ve böylelikle kapitalizmin olmadığı ya da kapitalizme kapalı bir coğrafyanın kalmaması, kamunun yatırım ve yönlendirme işlevinin gün geçtikçe bilinçli bir biçimde azaltılması, uluslararası finans piyasasının öneminin artması, üretimin uluslararasılaştırılması, uluslar ötesi yatırımların artması ve son olarak uluslararası mal dağıtımının genişlemesi ve hızlanması ile birlikte varlığını güçlendirmek için uygun ortamı bulmuştur.¹⁰⁰

David Harvey, bu bağlamda, Şubat 2001 tarihinde Londra'daki Tate Modern'de

⁹⁸ R. Sennet, **Yeni Kapitalizmin Kültürü**, çev. Aylin Onacak, Ayrıntı Yayınları, 2011, s.20

⁹⁹ D. Harvey, **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, Çev. Aylin Onacak, Sel Yayınları, 2015, s.10

¹⁰⁰ G.Fülberth, **Kapitalizmin Kısa Tarihi**, Çev. Sadık Usta, Yordam Kitap, İstanbul, 2018, s.265

düzenlenen Küresellik ve Yerellik Konferansı için hazırladığı metinde; kültürün bir meta haline geldiğini ileri sürer. Ancak kültürü somut nesnelerden ayıranın, insanın yaratıcılığının olabildiğince üst seviyelerinde yer almasıyla birlikte özel olduğuna dair duyulan inançtan ileri geldiğini ifade eder. Harvey'e göre bahsettiğimiz inançtan sıyrıldığımız takdirde dahi 'kültürel' olarak isimlendirilen bu ürünlere özel anlamlar atfetmeye devam ederiz.¹⁰¹

Harvey, kültür ile sermaye arasında sıkı bir ilişki olduğunu belirterek bu ilişkiyi *tekelci rant* kavramıyla açıklamaya çalışır. Tekelci rant kavramı her ne kadar insan ilişkilerini ortaya koyma konusunda teknik ve yavan bir kavram gibi dursa da bu kavramın uygun şekilde yapılandırılması durumunda; kültürel anlamlarla, estetik değerlerin evriminin çok iyi bir şekilde ortaya koyulabileceğini savunur. Siyasal ekonomiden alınan bir soyutlama olan *tekelci rant* kategorisiyle kültür, estetik, duygulanımsal değerler, toplumsal hayattan tutun da gönül ilişkilerine kadar birçok anlamı içerisinde barındıracak şekilde yapılandırmanın mümkün olduğunu ifade etmektedir.¹⁰²

İmroz'da uygulamaya konulan *Türkleştirme politikaları* sonrasında belirgin hale getirilen ulusal sınırlar, adanın stratejik bir askeri üs konumuna getirilmesi, iş kollarında meydana gelen kısıtlılıklar ve ulaşımında yaşanan zorluklar nedeniyle Gökçeada, içinde barındırdığı nüfusun ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmıştır. Belirtilen sorunlara çözüm olarak adaya daha fazla turist gelmesi konusunda çabalar sergilenmektedir. Bu çabalara tezin ilerleyen bölümünde detaylı olarak yer verilecek olup asıl vurgusu yapılmak istenen Gökçeada'da Harvey'e referansla kültür ile sermaye arasındaki ilişkinin ön plana çıkmasıdır. Bu ilişki adanın kozmopolit kültürünü turistik bir değer olarak benimseyerek adanın imgesini yeniden tanzim etmeye dayanmaktadır. Bu dönüşüm adanın Rum geçmişini yeniden hatırlayan söylemsellik ile somutlaşmaktadır.

¹⁰¹ D. Harvey, *Sermayenin Mekanları- Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*, 2012, Sel Yayıncılık, s. 464

¹⁰² D. Harvey, a.g.e. s. 465

5.1 Gökçeada'nın Değişimi – Olgular/Gözlemler/Fotoğraflar/Görüşme Alıntıları

5.1.1 Ulusal Sembolizmin Dönüşümü

Feryal Tansuğ'un *İmroz Rumları*¹⁰³ isimli kitabı incelendiğinde 286 kilometrekarelik alana sahip İmroz'da 120 tane köy, kır evi yerleşim yeri, dağ, burun, koy, körfez, göl, dere ve ırmak ismi sıralanmış olduğunu görmekteyiz. Ancak bu isimlere karşılık olarak Gökçeada'da yalnızca 32 tane Türkçe isim kullanılmaktadır. Bu nedenle adanın çoğu mevkiinin Türkçe karşılığının olmaması nedeniyle özellikle turizme açıldıktan sonra birçok yerin Rumca isimlerle anıldığına şahitlik etmekteyiz. İmroz'dan göç eden Rumlara sonraki süreçte kalan ev, arazilerine vb. taşınmazlara ait tapular verildikten sonra adada emlak sektörü hızla bir biçimde *gelişme* göstermiştir. Genelde arazilerini satma eğiliminde olan Rumlara ait taşınmazlar, emlakçılar tarafından Mesadi, Gavanado, Kartala, Amdes gibi örnekleri çoğaltılabilecek isimlerle ilana koyulmaktadır. Bu isimlerin belirtilen şekilde ilanlarda yer almasının en önemli sebebi; yer isimlerinin Gökçeada Tapu Kadastro Müdürlüğü'nün *Öznitelik Bilgisi* kısmına bu şekilde işlenmiş olmasıdır. İlk olarak 1970 yılında İmroz isminin değiştirilmesiyle başlayan yer isimlerinin Türkçeleştirilmesi siyasasının 2000'lerde başlayarak özellikle 2010 yılından sonra hızlı bir biçimde değişerek Rumcaya bir dönüşün olduğunu gözlemlemek mümkün.

Ayrıca Gökçeada'da Rumca işletme isimleri sayısında ciddi bir artış söz konusu olmuştur. Bu artışta, adaya dönen Rumların işletme açmalarının etkisi büyüktür. Fakat bu isimlerin rahatlıkla kullanılabilmesinin de konjonktürde meydana gelen değişimle ilişkisini kurabilmekte fayda var. Tez kapsamında konu ile ilgili olarak aşağıdaki ifadeye dikkat çekmek gerekir.

¹⁰³ F, Tansuğ. *İmroz Rumları Gökçeada Üzerine*, Hayamola Yayınları, 2013 s. 274-278. Ek 1 kısmına bakınız.

Eskiden mesela Rum ismi Yunan ismi kullanmak yasaktı. Şimdi bana kaç kişi sordu. Barba [amca] bir isim bul. Rumca isim bul diye. (G1, Tepeköy, 2023)

Görüşmeci 1, her ne kadar konuyla ilgili olarak yasal bir düzenlemeye gidilmemiş olsa da doksan ortalarında özellikle kamu kuruluşlarında Rumca konuşmanın hoş karşılanmadığını, yer isimlerini Rumca telaffuz etmeleri nedeniyle zaman zaman sorunlar yaşadıklarını ifade etmiştir. Ancak adanın turizme açılmasıyla Rumca isimlere rağbetin arttığını ve Türk işletmecilerin sık sık kendisinden Rumca isim önerisi istediğini belirtmektedir.

Aynı katılımcı, ulusal sembolizmin dönüşümünün yalnızca Rumca isimlere olan talepten ibaret olmadığı, bu durumun özellikle AK Parti Hükümeti döneminde bunun bir politika şeklinde ortaya konduğunu da göstermektedir. Görüşmeci 1 günümüzde desteklediği bir parti olmadığı şerhini düşerek AK Partinin İmroz Rumlarının sorunlarını çözmeye çalıştığını ifade etmiştir. Aşağıdaki anekdot bunu destekler niteliktedir.

Kaleköy’de limanda küçük bir kilise var. Aya Nikola; denizcilerin koruyucusu. Ne kapısı kalmıştı ne penceresi ve maalesef tuvalet olarak kullanılıyordu. Başbakan [Recep Tayyip Erdoğan] oraya gittiğinde içerisi girip o pisliği görünce bir hışımla çıktı ve bir nara atarak ‘Bu ne rezillik, kaymakam nerede? Çabuk gelsin Buraya! Dedi. Ben oradaydım. Nasıl haşladı kaymakamı. ‘Bu ne rezalet’ dedi. ‘‘Burası başkalarının mukaddes yeri, derhal kendi masrafımla burası yapılacak ve anahtar sahiplerine teslim edilecek’’ dedi. Kaymakam çok utandı kimsenin gözüne bakamadı. Ve kilise yapıldı hakikaten de anahtar metropolite teslim edildi. (G1, Tepeköy, 2023)

Bu dönüşüm süreci adadaki kamusal kültürde Rumcanın sembollerinin yeniden tanındığı ve sembolik etkileşimlerde kendine meşru bir yer edindiğinin en güçlü işaretlerindendir.

Böylece adadaki Rum varlığının kamusal görünürlüğüne dikkate değer ölçüde artış gösterdiği ve kabul gördüğü söylenebilir.

5.1.2 Adanın Turistikleşmesi ve *Gökçeada Film Festivali*

Yaz aylarında olağanca hareketlenen adada nüfus artardı. Ancak bu artış yerel yönetimlerin istediği ölçüde olmadığından ada turizmini canlandırmak amacıyla bazı girişimlerde bulunulmaktaydı. Bu girişimlerden en önemlisi, her yıl ağustos ayında düzenlenen geleneksel film festivaliydi. Bu festival kapsamında gösterimi yapılan filmler, organize edilen sergi ve konserler sayesinde turizmin canlandırılmasına çalışılırdı. Gündüzleri deniz kenarında zaman geçiren insanlar akşam saatlerinde amfi tiyatroda yapılan festivale katılım sağlardı.

Hele bizim bir tane belediye başkanımız vardı. Halil Rüştü Akgün. O beni yakaladı bir sefer Görüşmeci B1! dedi seninkilere söyle gelsinler burada iş kursunlar. Buradan göç etmiş olanlar gelsinler. Ben de hazır cevabımdır. Başkan bey dedim tamam ben çağırayım. İş yapmaları için. İş yaptılar diyelim. Onlara bir daha böyle bir şey olmayacağına sen garanti verebiliyor musun? Yok dedi. O zaman sus dedim. O zaman sus dedim. Bir daha gelir mi dedim insanlar? Buraya para getirecek, sermaye koyacak ondan sonra yarın öbür gün “git diyeceksin” dedim. Garanti veremedi. (G1, Tepeköy, 2023)

Yerel yönetimlerin sözlü de olsa zamanında İmroz’dan göç etmiş olan Rumları yeniden Gökçeada’ya davet ettiğine dair anlatımlarla karşılaşmak mümkün. Bu konuyla ilgili olarak örnekleri çoğaltmak mümkün olmasa da adada birçok arazinin istimlak edilmesinin Gökçeada’ya olumsuz etkilerinin olduğu söylenebilir. Tarım alanlarının azalması, bunun yanında adaya iskân politikalarıyla sonradan getirtilen insanların adada bulunan iş kollarına karşı duydukları yabancılık ve adaptasyon sorunları nedeniyle yerel yönetimler tarafından Gökçeada’yı kalkındıracak yeni yollar bulunmaya çalışılmıştır.

Şüphesiz turizmi canlandırma çabası ada kalkınması açısından yapılabilecek en önemli girişimlerden di.

1970 yılından sonraki dönemde adanın medyadaki görünürlüğünün gittikçe azaldığını söylemek mümkün. Tez kapsamında özellikle 1990'lı yıllar ve sonrasına dair yapılan gazete arşiv taramalarında Gökçeada'nın isminin yeniden duyulmaya başladığı tarih olarak 1998 yılında ilk kez düzenlenen Gökçeada Film Festivali tanıtımları vasıtasıyla olduğunu görmekteyiz. Konu hakkında yapılan haberlerde sıklıkla ada turizminin canlanması ve gelişmesi amacıyla düzenlendiği vurgulanmaktadır.¹⁰⁴

Festival kapsamında gösterilen filmler aracılığıyla her sene ağustos ayında Gökçeada'ya birçok yönetmen, oyuncu ve sinemasever gelmiştir. Atıf Yılmaz, Ayşegül Aldinç, Çolpan İlhan. Deniz Türkali, Bülent Kayabaş, Hikmet Karagöz, Zeki Alasya, Sinan Çetin, Pelin Batu, Sanem Çelik festivale katılan sanatçılardan bazılarıdır.¹⁰⁵ Genel olarak açılış kapanış konserlerinin olması nedeniyle birçok müzisyene de ev sahipliği yapan festivalde söz konusu açılış-kapanış konserleri 10. Yıl Marşı ile başlayıp yine aynı marş ile sonlanırdı.¹⁰⁶ Festivalde Yunan sanatçılara da yer verilmesinin yanında Türk-Yunan kardeşliğini işleyen filmlere de yer verilmiştir.¹⁰⁷ Festivalin ilk tanıtım haberi aşağıdaki şekildedir.

1.Gökçeada Film Festivali 16-22 Ağustos tarihleri arasında yapılacak. Belediye Başkanı Halil Rüştü Akgün yaptığı açıklamada, ilk kez film festivali

¹⁰⁴ 5. Gökçeada Film Festivali (2002, Ağustos 17) Cumhuriyet gaz. s.14. Erişim: 15.08.2023

¹⁰⁵ 4.Gökçeada Film Festivali Başlıyor 2001, Ağustos 11) Cumhuriyet. s.15. Erişim: 15.08.2023

¹⁰⁶ Gökçeada'da Film Festivali (1998, Ağustos 17) Yeni Şafak gaz. s.14 Erişim 17.02.2023

¹⁰⁷ Festivaller Peş Peşe (2001, Ağustos 12) Milliyet gaz. S.4. Erişim: 12.08.2023

düzenleyeceklerini, belirterek “Festivalde 95 yaşındaki Rum vatandaşı Yani ile 9 yaşındaki Hasan, yıldızların altında yan yana oturup film izleyecekler.” dedi.¹⁰⁸

Adanın kamusal olarak gündeme yeniden yerleşmesinde popüler kültür ve sinema öncü rol oynamaktadır. Festival ile ilgili çıkan haberler okunduğunda dönemin Belediye Başkanı Halil Rüştü Akgün’ün ilk etapta *turizmi canlandırmak, adayı kalkındırmak* gibi vurgular yaptığı görülmektedir. Ancak burada asıl dikkat çekici olan turizme yapılan vurgunun hemen ardından Rumlara ya da Rum kültürüne dair söylemlerin peşi sıra gelmesidir. Yapılan haberlerde festival tarihine denk ge(tirtilen)len Rumlara özgü Panaiya Bayramından da sıklıkla söz edildiğini görebiliriz. Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Gökçeada’da 90 sonları 2000 başlarında Rumlara yönelik söylem Türkleştirme politikaları döneminden farklılaşmıştır. Gökçeada’da Rumlar ve Türkler’in dostluk ve barış içerisinde yan yana yaşadıklarına dair bir söylem geliştirildiğini görmekteyiz. Bu retorik söylemin Rum hafızasında nasıl bir yer ettiği belirsiz bir konudur. Ancak geçmiş deneyimler sonucunda 95 yaşındaki Rum vatandaşı Yani’nin *yıldızlar altında* geçmişteki göç dalgası genç kuşaklardan Rumlar ile film izleme koşulu kalmamış olabilir. Burada asıl üzerinde durulması gereken konu bu yan yanılığın hangi koşullarda mümkün olduğudur. 90’lı yıllarda başlayan Rumlara yönelik söylem değişikliğinin tek taraflı bir fayda içeriğinin olduğu iddia edilemez. Öyle ki Rumlar belirtilen dönemden sonraki kazanımlarından memnun olduklarını sıklıkla dile getirmektedirler. Ancak bu İmroz hafızasının kendini her anlatımda yeniden ürettiği gerçeğini değiştirmemektedir.

¹⁰⁸[Gökçeada Film Festivali \(1998, Ağustos 12\). Zaman gaz., s.13. Erişim:17.02.2023](#)

1999 yılında Evrensel gazetesinde¹⁰⁹ Gökçeada Film festivaline dair çıkan haberde dönemin belediye Başkanı Halil Rüştü Akgün her ne kadar söz konusu festivalin ilerleyen yıllarda Türkiye'nin en önemli festivalleri arasında yer alacağını ifade etmiş olsa da beklenildiği gibi olmamış, festival son olarak 2013 yılında 16.sını düzenleyerek son bulmuştur.

5.1.3 Rum Kültürünün Dönüşümü ve Panaiya Şenlikleri

Gökçeada'ya 2000'li yılların başında gidip yerleşen birinin çok değil bundan en fazla 25-30 yıl önce adanın Rum nüfus ağırlıklı bir yerleşim yeri olduğunun ayırdına varması oldukça güçtü. Okulların hepsinde Türkçe eğitim veriliyor, tüm devlet kademelerinde Türkçe konuşuluyor, bilinen her yerin ismi Türkçe kelimelerle anılıyordu. İmroz'da çoğunluk konumunda olan Rumlar, Gökçeada'da 2000'lerin başında belirgin bir biçimde azınlık durumuna gelmişlerdi. O dönem, Rumları görebildiğimiz mekanlar Rum köyleri ve pazar ayini saatlerinde merkez kilisesiyle sınırlıydı. Bunun yanı sıra her sabah 08.30 ile 17.00 saatlerinde duyulan çan sesi de Rumların varlığını hatırlatan az sayıda hatırlatıcılardandı. Okullar İmroz'un Gökçeada'laşmışlığını anlatan en önemli mekanlardandı.

2000'lerin başında adada şarap yapımı konusunda adımlar atılmış olsa da kayda değer bir ilerleme sağlanmamış ve bir markalaşma söz konusu olmamıştı. Bozcaada'da şarap ticareti çok ön planda iken aynı şeyi Gökçeada için söylemek mümkün değildi. Daha sonraları birkaç girişimci aracılığıyla şarap imalatı yapılmaya başlandı. Şarap imalatının ticarileşmesi adaya geri dönen Rumların öncülüğünde gerçekleşmiştir. Şarap imalatı yapanlardan ilki İmroz'dan ayrıldıktan sonra uzun yıllar İstanbul'da yaşamış ve daha sonra Gökçeada'ya yerleşmeye karar vermiş bir Rumdur. Kendisinin anlatımına göre

¹⁰⁹ Gökçeada'da Film Festivali (1999, Ağustos 15). Evrensel gaz.
Erişim:10.09.2023<https://www.evrensel.net/haber/117308/gokceada-da-film-festivali>

ticari anlamda adada ilk kez 1996 yılında şarap imalatı yaptığını anlamaktayız. Bunu takiben 2000 yılında *Nusret Bey Şarapları*, 2010 yılına doğru İstanbul'dan adaya tatil amacıyla gelen ve daha sonra adada kalmaya karar veren iki kadın girişimcinin *Tını Şarapları* imalathaneleri açılmıştır. Belirtilen markalar adanın ilk şarap markalarıdır. 2010 yılından sonra toplamda beş şarap imalathanesi daha kurulmuştur. Mevcut durumda ticari anlamda 10 tane imalathanenin dahi olduğunu söylemek mümkün değil. Ancak Bozcaada yüz ölçümü açısından Gökçeada'ya kıyasla çok küçük bir ada olmasına rağmen Gökçeada'nın iki katı şarap üretimi yapan tesise sahiptir. Bu açıdan bakıldığında Gökçeada'nın henüz yolun çok başında olduğunu kaydetmek gerekir. Uzun yıllar İstanbul'da yaşadıkten sonra doğduğu İmroz'a dönen ve *Barba Yorgo* isimli şarap markasını yaratan Yorgo şarap yapma serüveninin aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Çocukluktan yapıyorduk zaten. Herkesin en azından bir bağı vardı. İki de olurdu üç de olurdu ve herkes kendi içeceği şarabı kendisi yapıyordu. Evde yapıyordu. O şekilde öğrendik sonra tabi kimyacı olunca biraz daha araştırdım ve ilk ticari olarak şarap satan ben oldum. Ticari olarak yapılmasını, satılmasını ben başlattım.” (Yorgo Zarbozan, 84 yaşında)

İmroz'un Gökçeada'laşmasıyla ifade edilmek istenen elbette ki yalnızca mekânsal isim değişiklikleri değil. Bundan ziyade yaşanan kültürel dönüşümdür. Ortodoks Hristiyanların yaşadığı İmroz'da şarap dini ritüellerin de bir parçası olarak kültüre içkindir. Tez kapsamında Rumlarla yapılan görüşmelerde, yaşanan göçlerden önce hemen hemen herkesin kendine ait üzüm bağlarının bulunduğu, bu bağlardan toplanan üzümlerle herkesin kendisine ait şarabı imal ettiği bu nedenle de adada bir şarap fabrikasının olmadığı ifade edilmiştir. Ancak adanın turizm potansiyelinin gelişmesiyle birlikte şarap imalatının ticarileşmesi gerçekleşmiştir. Bu gelişmelere Rum nüfusun öncülük ettiğine dikkat çekmek gerekir. Böylece, 2000'li yıllarda Gökçeada'nın kültürel ve ekonomik

dönüşümünde Rumların da aktif bir rol oynadığı söylenebilir. Ayrıca, kültürel ve dinsel pratiklerinin bir parçası olan şarap üretimi ve tüketiminin ticarileşmesi sayesinde Rum kültürünün de bir değişim geçirdiği anlaşılmaktadır.

Meryem Ana'ya Panaiya deniyor biliyorsun. Panazize: Pan en üstün demek. Panaiya'nın anlamı ise azizelerin en üstü anlamına geliyor. Allaha yakın insanların; azizlerin ölüm günü Hristiyanlıkta kutlanıyor. Allaha kavuşmuştur; sevdiği Allaha kavuşmuştur sayılıyor. Meryem ananın ölümü 15 Ağustos'ta oldu ve bu Hristiyanlar için bir bayramdır. Maddi dünyadan manevi dünyaya göç etmiş ve Allah'ın yanına gitmiştir. Bu bizim kilisenin bayramıdır. Bu yortu 1828 yılından bu yana kutlanıyor. (G1, Tepeköy, 2023)

İmroz'da her yıl 15 Ağustos'ta Meryem Ana şenlikleri düzenlenir. Diğer Hristiyan mezhepleri tarafından da kutsal sayılan ve *Panaiya* olarak da bilinen bu şenlikler yılın dört mevsimi adada yaşayan Rumlar dışında, diasporada olan Rumların da katılımıyla gerçekleştirilir. Yılın bu döneminde ada nüfusu, yerli ve 'yabancı' turistlerin katılımıyla oldukça artar. Şenliklerin merkezi şimdiki adıyla Tepeköy'dür.¹¹⁰ Tepeköy adanın yüksek bir mevkiinde yer alır. Panaiya döneminde yukarıda bulunan köye birkaç kilometre mesafeye kadar araba kuyrukları oluşur. Günler öncesinden çok sayıda küçükbaş hayvan kesilerek panayırdaki ikram edilmek üzere hazırlanır. Hasan Münüsoğlu "*Kültürel Bellek Bağlamında İmrozlu Kimliği Üzerine Etnografik Bir İnceleme*"¹¹¹ isimli doktora tezinde her ne kadar Meryem Ananın tanrıya kavuşma günü ritüelinde boğa kesmenin başat olduğunu ifade etse de ritüel kapsamında küçükbaş hayvanların kesildiği de bilinmektedir. Köy meydanlarında masalar kurulur, içkiler içilir ve müzik eşliğinde

¹¹⁰ Bu köyün tarihsel adı kaynaklarda Agridia olarak geçmektedir.

¹¹¹ Panaiya ritüelinin gerçekleşme aşamaları hakkında daha detaylı bilgi için Hasan Münüsoğlu'nun "*Kültürel Bellek Bağlamında İmrozlu Kimliği Üzerine Etnografik Bir İnceleme*" isimli doktora tezine bakınız.

dans edilir. Bu etkinliklere her sene Aya Theodori¹¹² doğumlu Fener Rum Patriği I. Barthholomeos da katılım sağlar.

İmroz Rumları için birçok yönden anlamı olan Panaiya kutlamaları, 2000’li yıllardan sonra özellikle de 2010 yılından bu yana Tepeköy’de bulunan Türk ve Rumlara ait işletmecilerin açılmasıyla birlikte Hristiyan olmayan çok sayıda insanın da katılımı söz konusudur. Araştırma kapsamında İmrozlu Rumlarla yaptığım görüşmelerde, Panaiya Şenliklerine Hristiyan olmayan adalı ve turistlerin katılımını nasıl değerlendirdiklerini sorduğumda genel olarak bu şenliklere öncelikli olarak Rumların katılımını istedikleri, bunun haricinde tanıdıkları Türkleri de davet edebilecekleri, tanımadıkları yabancılarla bu ritüeli gerçekleştirmek istemedikleri cevabını aldım.

Asıl eskiden ben meydana organize ediyordum. Önce köylü otururdu. Geliyorlardı dışardan yok diyordum. Kusura bakmayın yer kalırsa...Çünkü bu bayram bu köylünün bayramıdır. Ve te Avusturalya’dan Amerika’dan geliyor bu yortuya katılmak için. Önce onlar oturacak ondan sonra yer kalırsa başkaları da oturur. (G1, Tepeköy, 2023)

İmroz’da 1964’te başlatılan Türkleştirme politikalarının bir sonucu olarak göç etmiş ve sonrasında bir şekilde ada ile yeniden bağ kurmuş olan Rumlar, ada gibi ritüellerinin gerçekleşme biçimlerinde de bazı değişikliklerin olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu durum İmroz’un dönüşümüne doğal süreci içerisinde şahitlik edememiş olmanın bir getirisi olabileceği gibi aynı zamanda İmroz’un göç öncesine kıyasla kültürel ve demografik olarak başkalaşması anlamına da gelebilir. Öte yandan İmrozlu Rumların panayırı kendi aralarında kutlamak istemeleri kültürel özgünlüklerini koruyarak varlığını sürdürme arayışı ile ilişkilidir. Bu arayış etno-dinsel farklılıklara vurgudan ziyade adalılık kimliğine

¹¹² Şimdiki adı Zeytinliköy’dür.

vurgu yapar. Tam da bu nedenle, uluslararası ziyaretçilerin katılımından hoşnutsuzluklar dile getirilmektedir. Aşağıda yer alan görüşme metninden bunu anlamak mümkün:

Keşke eskisi gibi olabilse fakat olacağını hiç sanmıyorum. Bu durum çok kontrolden çıktı. Ayın 14'ünde kurbanlar kesiliyor. Bütün gece pişiriliyor. Ertesi gün sabah kiliseye gidiyoruz. Kiliseden sonra mezarlığa gidiyoruz, ölümlere... Orada papaz ya da despot dua okuyor ölümler için. Herkesin tepsisinde ne varsa birbirimize dağıtıyoruz. Gelen misafirlere de tabi... Haşlanmış et bir de kesilmiş buğdaydan keşkek yapılıyor o et suyuyla. Herkese dağıtılıyor. Ondan sonra kiliseden yemek alıp eve geliyoruz. Akşam da eğlence oluyor. Güzel bir şey panayır. Kendi aramızda olunca daha da güzel oluyor. Yalnızca Rumlar olsun demiyorum. Hepsini tanıdık olsun diyorum. Hepsini arkadaş olsun. Davet edilmemiş biri gelmesin. (G4, Tepeköy, 2023)

İmroz'da Rum nüfusun her geçen gün daha da azalmasına rağmen İmrozlu kimliğin yeniden üretilip, aidiyetlerinin tazelenmesini sağlayıcı görevi görmektedir ritüeller.¹¹³ Çalışma kapsamında İmrozlu Rumlar ile yaptığım görüşmelerde göçün ardından başka bir ülkede bir yaşam kurmuş ve çocuk sahibi olmuş olan Rumların çocuklarının adaya dair bir yaşam pratiğine sahip olmamaları nedeniyle adaya gelip yerleşmeleri, istisnalar dışında, söz konusu değildir. İmroz'da ulus devlet inşa sürecine nazaran yaşam koşulları her ne kadar iyileşmiş olsa da, gençlerin buraya dair aidiyet duymamaları Rum cemaatinin varlığının devamlılığı bir tehdit olarak görülmektedir.

Eğlence olduğunda 250-300 kişi geliyor. Eğlence yapıyoruz. Orada oturmak için önceden bir masa istemesi gerekiyor. Yabancı gelsin istemiyoruz. Mesele para çıkarmak (kazanmak demek istiyor) değil. Öteki köylerden arkadaşlarımız gelsin, buluşalım, eğlenelim ve içelim. Tanımadığımız bir kişiyi kolayca buraya

¹¹³ H. Münüsoğlu, *Kültürel Bellek Bağlamında İmrozlu Kimliği Üzerine Etnografik Bir İnceleme*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2017, s.135

getiremiyoruz. Tabi tanıdığımız Türkleri davet ediyoruz. (G 5, Zeytinliköy, 2023)

Ekonomisi büyük ölçüde yaz aylarında yapılan turizm faaliyetlerine dayanan İmroz'da taverna ve diğer işletmeler, normal koşullarda kilise ve muhtarlıklar tarafından organize edilen bu şenliklerin organizasyona dahil olmak istemişlerdir. İmroz'da gece eğlencesi amacıyla turist ve yerleşiklerin zaman geçirdiği tek yer Kaleköy olmasına karşın özellikle son altı yılda Tepeköy'de tavernaların açılmasıyla gece eğlencesine alternatif oluşturarak turistlerin uğrak yeri haline gelmiştir. İmroz'da sezonun kısa sürmesi nedeniyle daha fazla kazanç sağlama arzusuyla Tepeköy'de bulunan işletmeler rekabetten ziyade iş birliği içerisinde bulunmuşlardır. Bu iş birliklerinden bir tanesi de Tepeköy Muhtarlığıyla birlikte Panaiya'nın akşam kutlamalarını organize etmek olmuştur.

Tez kapsamında Rumlarla yapılan görüşmelerde *“Panaiya'nın ekonomik bir faaliyete dönüştüğünü düşünüyor musunuz?”* sorusuna aşağıdaki pasaja benzer cevaplar alınmıştır.

Tabi zaten döndü. Ama geçen sene farklı oldu. Bu sefer dükkanlar yapmadı. Bir şarkıcı getirdiler, mezarlığın orada yapıldı. Herkes yemeğini getirdi evden. Başka türlü oldu. Ancak bozuldu geçen yıllarda. Angeliki, Meraklis, Barba Yorgo'nun oralarda oluyordu. Panayır öyle olmaz. Gençler toplanır, herkes yardım eder. Mezeler yapılır. Ve kazanılan (çıkarılan para diyor) paraları köye harcarlardı. Açık arttırmaya balıklar çıkarılırdı, piyangolar oynanırdı. (G6, Zeytinliköy, 2023)

Meraklis, Angiliki ve Barba Yorgo isimli tavernaların organizasyonuyla birlikte Panaiya'nın özünden uzaklaştığı vurgulanıyor. Görüşmeci 6'nın da bahsettiği gibi Panaiya'nın 2022 Ağustos ayında alternatif bir biçimde kutlanmasına kaynaklık eden de bu durumdur. Bu durumda 15 Ağustos tarihinde taverna müşterileri de Panaiya

şenliklerine dahil olmaya başlamışlardır. Etkinliğin işletmeler tarafından organize edilmesi dini bir ritüel olan Panaiya'nın, tavernaların bir hizmeti şeklinde algılanmasına da sebep olmuştur. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde kutlamaların işletmeler tarafından organize edilmesinin Panaiya'yı dini bir ritüelden çok kazanç sağlama amacıyla araçsallaştırıldığı ifade edilmiştir. Bu şekliyle dini bir ritüel olmaktan çıkıp ticari bir etkinlik haline gelen şenlik formatından rahatsızlık duyan kilise bu rahatsızlığını, İmroz Eğitim ve Kültür Derneği'nin Facebook hesabından, 15 Ağustos 2022 tarihli akşam eğlencesini iptal ederek kamuoyuyla paylaşmıştır.¹¹⁴

5.2 Adalı Rumların Gözünden Geçmiş ve Şimdiki Zamanda Gökçeada

Lefebvre, mekânı "her şeyi bir arada bulunduran" olarak tanımlamaktadır. Birçok şeyi ifade eden mekân, Lefebvre'e göre, yalnızca düşünen insan karşısında nesneleştirilen değil, aynı zamanda insan varoluşunu, düşüncesini, algılayışını üreten ve eşzamanlı olarak da üretilen bir şeydir. Diğer bir deyişle mekân; canlı, akışkan, hareketli bir şeydir.¹¹⁵ Buradan yola çıkarak insan ve mekân arasında karşılıklı vazgeçilmez bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkün. Mekân ve insan yalnızca bu karşılıklı ilişki içerisinde bir varlık gösterebilirler. Bu anlamda birini diğerinden bağımsız olarak düşünmek olanaksızdır. Kendini üreten mekânın aslında aynı zamanda bir yaşam tarzını da inşa ettiğini söyleyebiliriz.

Bu bağlamda ulus-devletleşme sürecine kadar bir mekân olarak İmroz'un, Rumları büsbütün şekillendiren, inşa eden bir rolünün olduğu söylenebilir. Büyük ölçekte mekân İmroz olduğu gibi daha parçalı olarak ada içerisinde varlık gösteren her türlü iş kolu,

¹¹⁴Gökçeada'da Meryem Ana Panayırı İptal Edildi: Şikâyet edilmiş isimli habere bkz. Gazete Duvar. Erişim: 11 Ağustos 2022. <https://gazeteduvar.gov.tr>.

¹¹⁵S. Kurtar, "Mekânı Yaşamak: Lefebvre ve Mekânın Diyalektik Oluşumu", TÜCAUM, 2012, s. 349

toplumsal organizasyon ve faaliyetler farklı ölçeklerde sosyo-mekansal ilişkileri ifade eder. Bütün bu mekânlar, adada yaşayan insanlar açısından 'inşa edilen' konumundadır. Fakat daha önce de söylediğimiz gibi bu tek taraflı olmayıp, bu mekânların da "inşacı" gücü mevcuttur. Birbirini tamamlayan bu diyalektik durumun işaret ettiği yaşam biçimi, bünyesinde aidiyet hissi barındırır. Aidiyet hissi mekân ile oluşur, mekân ile kurulur. Elif Babül'ün 'İmroz'da Yerel Aidiyet'¹¹⁶ üzerine yaptığı çalışmadan alınan aşağıdaki paragraf, aidiyet hissinin mekân ile olan ilişkisini göstermektedir.

Burada, bu evde! Annem burada doğdu, anneannem bu evde doğdu, anneannemin annesi burada, öbür anneannemin annesi yine burada. Çok çok eski bir ev... Na bak, yan tarafı gör ne kadar eski. [...] Her sene tamir ediyoruz ... Uğraşıyoruz. Ben hiç dinlenmiyorum ki ... Ama yine de buraya geliyorum. Niye? Ah, ah ... O anılar ... O çocukluk yılları, hep aklımızda. Hep kardeşimle konuştuğumuzda, "Hatırlıyor musun, bir komşumuz vardı, şunları yapıyorduk, şöyleydi ..." Unutamıyoruz.. Atina'daki evimizde bile buranın fotoğrafları. Hele odalarımızda bu kadar fotoğraflar. Köylerden, Ada'dan ... Devamlı sırtımızda taşıyoruz bu Ada'yı ... (Maria, 35 – Atina'da yaşıyor).

Burada ev olarak ele aldığımız mekân barınma ihtiyacını karşılamaktan çok daha fazlasını ifade eder. Kaldı ki burada bahsi geçen ev, iyi fiziksel koşullara sahip olan bir ev de değildir. O mekânı unutulmaz ve özlenir kılan şüphesiz ki mekâna dair hissedilen aidiyet duygusudur. Bu açıdan bakıldığında diasporada olan İmroz Rumlarının durumunun bir hafıza kaybı yaşamaktan daha yıkıcı olduğunu söyleyebiliriz. Hafızasını kaybeden bir insan için nerede yaşadığının bir önemi yoktur. Fakat bir mekânla özdeş hale gelmiş bir hafızadan o mekân sökülüp alındığında geriye fiziksel varlığa denk düşen sağlıklı bir zihnin kalması güçtür. Dolayısıyla kişinin yaşadığı kimlik karmaşası ve aidiyet sorununun mekân ile olan ilişkisi sanıldığından çok daha derindir. Görüşmeci 4'ün

¹¹⁶ Babül, E. 'İmroz'da Tanınma Siyasetleri: Ulusal Vatandaşlık, Yerel Aidiyet ve toplumsal Hafıza. **İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine**, çev. Sibel Şentürk, Hayamola Yayınları, 2013, s.247

İmroz'dan göç sonrası içine düştüğü ikircikli durumu ifade biçimi bu açıdan çarpıcıdır.

Orada (Atina'da) çok. Dedim ya sana biz orada da yabancıydık. Geçen gün hastanede idim. Hemşirelerden biri diğer çalışma arkadaşına 'muayene odasında bir yabancı var' dedi. Bak dedim burada yabancıyım. Atina'da da aynı şey geldi başıma. Türkiye vatandaşı olduğum için bir hastanede diyorlar: "bir yabancı var". Öyle hissettiriyor ki iki yerde de yabancıyız. Halbuki ben kendimi buralı kabul ediyorum. Yunanistan'da pek iyi karşılamadılar bizi. Burada gavur diyorlarsa ki kimse bana demedi orada da Türk tohumu diyorlar. (G4, Tepeköy, 2023)

İmroz tarihine baktığımız zaman adanın modern Yunanistan'la ilk defa temas kurması Kasım 1912'de Balkan Savaşı sırasında Yunan Donanması'nın Kuzey Ege Denizi'ndeki başarılı operasyonuna denk gelir.¹¹⁷ Dolayısıyla İmroz Rumları her ne kadar Yunanistan ile ortak atalara sahip olsalar da adalılarının tamamen Yunan ulus-devletine dair bir aidiyet duygusu içerisinde olduklarını söylemek oldukça zor. Bu anlamda İmroz Rumlarının mübadele dışında bırakılmaları onlar açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak 1923 Lozan Anlaşması ile mübadele dışında bırakılan İmroz Rumlarına Türk ulus-devlet tahayyülü içerisinde de yer verilmediği ve zaman zaman istenmeyen halk konumunda olduklarının düşünülmesine sebep olacak politikalar görmektediriz. Yunan ulus-devlet anlayışı İmrozluları Yunanistan'a geldiklerinde yeteri kadar saf ve Yunan olmamalarıyla damgalarken aynı zamanda İmroz'da kalan Rumları; İmroz'da Yunan varlığını devam ettiren son kişiler olarak tanımlamıştır.¹¹⁸ Belirtilen çelişkili durumu, Yunanistan'da bulunan İmrozluların bir gün İmroz'a dönme isteklerinin diri kalmasını beraberinde getirmektedir. Araştırma katılımcılarıyla yaptığım görüşmeler

¹¹⁷ Tsimouris, G. 'Hasmın' arasında Yeniden Vatan İnşa etmek: Lozan Sonrasında İmroz Rumları. **İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine**, çev. Tuğçe Erdoğan, Hayamola Yayınları, 2013, s.204

¹¹⁸ Babül, E. 'İmroz'da Tanınma Siyasetleri: Ulusal Vatandaşlık, Yerel Aidiyet ve toplumsal Hafıza. **İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine**, çev. Sibel Şentürk, Hayamola Yayınları, 2013, s.240

de bu durumu destekleyen örnekler teşkil etmektedir.

Ben İmroz'a döndüm çünkü burada çok güzel zamanlarım geçti. O kadar kalbimde kalmıştı ki ben dedim ki kemiklerimi İmroz'da bırakacağım. Şimdi ne zaman alıyorsa Allah alsın canımı.) (G7, Tepeköy, 2023)

Gökçeada'ya temelli dönen ya da yaz aylarını adada geçiren Rumların adayı tercih etmelerindeki ortak motivasyonun yaşamlarının belli bir döneminin burada geçmiş olmasından geldiğini söylemek mümkün. Yapılan görüşmelerde Yunan adalarını değil de Gökçeada'ya gelmek istemelerinin altında yatan sebep olarak, burada tanıdıkları insanların oluşu, aynı dili ve aynı geçmişi konuşabilmeleri ön plana çıkmaktadır.

Memleket tatlı. Mesela kiliseye gittiğimizde hepimiz birbirimizi tanıyoruz. Yunanistan'da çok millet var ama kimse günaydın demiyor. Yabancıyız orada. (G2, Tepeköy, 2023)

5.3 Haber Medyasının Yeni Dilinde İmroz'un Çekingen Hafızası

1990'lı yılların sonlarına basında Gökçeada'ya sık sık yer verildiğini görmekteyiz. Yukarıda anlatılan sembolik değişim Gökçeada'nın ulusal medyada temsil edilışinde de yansımalarını bulmak mümkündür. Ancak bu yazıların çoğunlukla Pazar eklerinde yer aldığını rastlamaktayız.

17 Ekim 2021 tarihinde yayınlanan Cumhuriyet Gazetesi Pazar ekinde *'İmbroz'dan Gökçeada'ya Bir Hüzün Hikayesi'*¹¹⁹ isimli yazıda; İmroz'un mitolojik anlatımlarından başlanarak, arkaik döneme, ada demografisinin 60'lı yıllara kadar Rum ağırlıklı nüfusun oluşuna, istimlak çalışmaları sonucunda nüfusun hızla azalmasına, kurulan yarı açık

¹¹⁹Geçmişin Buruk İzleriyle. (2021, Ekim 17). Cumhuriyet gaz. s.6 Erişim:24.03.2021-arşiv

cezaevinin Dereköy'e olan olumsuz etkilerine kadar birçok konuya değinilmiştir. Bu konuların yanı sıra adadaki mimari eserlere, yemek kültürüne ve yapılan sportif faaliyetlere kadar bir cazibe merkezi olması da kaleme alınmıştır.

5.3.1 Ana Akım Medya'da Gökçeada

1980 ve 1990'lı yıllarda ülke ekonomisinde izlenen vizyon değişikliği ve 2000'li yıllardan sonra gelen Avrupa Birliği Uyum süreciyle, Gökçeada'da yaşayan İmrozlulara ve 1960'larda başlayan göç dalgasının ardından başka bir ülkeye göç etmek durumunda kalmış ancak hala Türkiye vatandaşlığı bulunan Rumlara yönelik tutumlarda ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Yukarıdan aşağıya doğru bir şekilde başlayan bu tutum değişikliği, devletin ideolojik aygıtları aracılığıyla topluma aktarılmaya çalışılmıştır. 1998 yılı başlarından itibaren incelenen gazetelerde haber dilinin adanın Rum geçmişini yeniden tanıyan bir dilin hüküm sürdüğü dikkat çekmektedir. İmroz'da Rumlara yönelik yaratılan mağduriyetin henüz adanın konulmamış olması haber metinlerine büyük ölçüde yansımıştır. İncelenen gazete metinlerinde özellikle 1990 sonlarında Gökçeada ile ilgili yapılmış olan haber, yazı dizisi ve gezi yazılarında; Rumların geçmişteki baskın varlığına ve şimdilerdeki seyrekliğine değinildiği ancak bu konunun olayları, failleri, nedenleri ve sonuçları hakkında somut bir bilgi, yorum ve değerlendirmede bulunulmamaktadır.

*Gökçeada halkı, coğrafi koşullarının ve tarihi yanlışların kendisini içerisine attığı yalnızlığını kırmak için çabalıyor. Her 15 Ağustos'ta Meryem Ana Bayramı'nda adanın eski sahibi Rumlarla adada kalanlar hasret gideriyor. Gökçeada bu yıl üçüncüsü yapılan film festivali ile de barışın kurulması ve dostluğun tazelenmesine çalışıyor.*¹²⁰

¹²⁰ Her 15 Ağustos'ta Adada, (2000, Ağustos 27). Cumhuriyet gaz. s. 8 Erişim:15.08.2023

Yukarıdaki haberde İmroz geçmişine ilişkin bir muğlaklık öne çıkmaktadır. Örneğin “*tarihi yanlışlar*” ile *Türkleştirme politikalarına* yönelen eleştirel dil, bu dönemi önemli ölçüde anonim bırakıyor ve örtbas ediyor. Böylece, ana akım medyanın bu yeni dili adanın Rum geçmişini çekingen bir şekilde hatırlayarak benimsiyor. Aynı zamanda, Rum kültürünün adadaki kamusal görünürlüğüne geçmişle bağlantısızlaştırarak kutluyor.

Kıbrıs olaylarının başladığı 60’lı yılların başına kadar, ekili tarlalarıyla, şaraplarının sıkıldığı bağları ve köyleriyle, Ege’nin bereketli sularının ikramı olan çeşit çeşit deniz mahsulleriyle cennetin yeryüzündeki temsilcisidir İmroz adeta. Kıbrıs’taki dengenin bozulmasıyla birlikte, İmroz’da da kara günler başlar. Yaptırımlar gündelik hayatı kâbusa dönüştürür. Köylerdeki okullarda Rumca eğitim yasaklanınca pek çok aile göç eder adadan¹²¹

Ana akım medya, özne ve failden arındırılmış insancıl kederlerle örülü hikayelerin destekleyicisi ve alıcısı konumunu almaktadır. Yas tutanlar için kesin olan tek şey sadece onların belirlediği bir çerçeveye sınırlı kalabiliyor. Bunun sonucunda insancıl bir keder, yokluğa çok yakın varoluşsal bir hüznün sunumu gerçekleştiriliyor. Aşağıdaki metinden bunu anlamak mümkün.

Zeytinliköy gibi birbirinden güzel ve bakımlı evlerle kaplı Tepeköy tam karşıdaki barajın mavi sularına hüznle bakıyor... Pınarbaşı

¹²¹ İmbros’tan Gökçeada’ya Bir Hüznün Hikayesi-İki günde başlar ada sevdası (2021, Ekim 17) Cumhuriyet gaz.s.6, pazar eki Erişim:15.08.2023

karşısındaki Yunan adası Semadirek'e egenin barış rüzgarlarını yollamaya çalışıyor. Bir de bu barış güvercinlerini görüp adanın kendisine has özel dokusunu anlayabilecek “mülki erkan” olabilse...¹²²

Geçmişin ıstırabından esintiler taşıyan her hikâye, geçmişe ışık tutacak her düşünce, faili işaret edecek her kanıt, bilinmeyeni duyuracak her haber, yumuşak ve eriyik bir çerçeve biçimsizliğine en yakın biçimini bulduğunda sunulabiliyor. Aşağıdaki haberde bunu görmek mümkün.

Dereköy'e geldik. Bu köyün de hüznü görüntüsüyle sarsıldık. Vaktiyle Türkiye'nin 1950 haneli terk edilmiş evleriyle imece örneği, kocaman çamaşırhanesiyle en büyük köyü olan bu yerleşimde şu anda 40-50 hanede yaşam var. Boş ve solunumsuz evler sivil mimariyi örnekliyor.¹²³

Sahipleri ve ilk yerleşimcileri göç etmiş adayı ziyaret eden gözlemcinin, bir zamanlar burada sürüp giden *Türkleştirme politikalarını* değil de “azalmış renklerin”, “solmuş çiçeklerin”, “koyu ıssızlığın” hüznünü iletme çabasında olduğunu görmekteyiz. Ancak failin kim olduğu sorusunun dolaylı bir biçimde de olsa sorulduğuna şahitlik edebilmekteyiz. Aşağıdaki haber metinde bunu görmek mümkün.

¹²² Hüzünle Buluşan Ada. (2000, Temmuz 1). Milliyet gaz. S. 4 Erişim: 10.07.2023

¹²³ Ergun, P. (2001, Ekim 26). “Tanrıların adası hüznü”. Cumhuriyet gaz., s.8

Ada aynı ada, doğa aynı doğa, yeşil aynı yeşil. Su lacivert, tertemiz.
Amaaa: neden köyler boşalmış neden Rumların evleri yıllardır işgal
altında olmasına rağmen duyan olmamış? Neden adanın geçim
kaynağı zeytin ağaçları çok ama çok bakımsız? Şen kahkahaların
yükseldiği Barba Manol'un lokantasını da göremiyorum. Nakış işleyip
şarkı söyleyen kadınların seslerini de duyamıyorum; sağır mı oldum
acaba? Kolunda bir mandolinle yokuşu tırmanan neşeli delikanlı da
yok ortalarda. Sahi İmroz "affedersiniz Gökçeada" neden "mutlu"
sayın "büyüklerim..."¹²⁴

Ancak yukarıdaki haber metninde Rumların *şen hallerine* atıfta bulunulması Rumlara yalnızca bu şen hal içerisinde bir varlık tayin etmek şeklinde algılanabilmektedir.

Failden nesnel ve açık bir biçimde bahsetmemenin kişisel ontolojik sebepleri olabileceği gibi bu durum dönemin toplumsal ve siyasal koşullarıyla da doğrudan ilişkilidir. Gözlemci, araştırmacı, gazeteci ya da yazmak meselesi nedeniyle tarihe not düşen her kim ise yaşadığı dönemin koşullarının kaygı unsurlarından azade bir tutum içerisinde olmasını beklemek güç. Tam da bu nedenle, yukarıda örneklenen medya metinleri, adanın Rum geçmişini çekişen bir şekilde hatırlayarak, geçmişle aksak bir ilişki kurmuş oluyorlar. Adanın Rum kimliğiyle bugün yeniden barışmak isteyen hüznü bir temsil politikasını örnekliyorlar. Bu yeni temsil politikası geçmişle hesaplaşmak yerine, adayı yeniden Rum kimliğiyle işaretleyerek Gökçeada'yı kozmopolit bir kent imgeleminde tasavvur ediyor. Tam da bu nedenle, ana akım medya bu yeni hatırlama politikasını çekişen bir hüznü ve şefkat diliyle nitelendirmektedir.

¹²⁴ Adalı Olmak Özveri İster (2000, Temmuz 3) Milliyet gaz., s.4 Erişim: 10.07.2023 <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/adali-olmak-ozveri-ister-5313281>

Gökçeada’da 1990’lı yıllarda başlayan Rumlara yönelik ılımlı, görece özeleştirel haber metinleri ile Avusturalya’daki beyazların, Avustralya’nın yerlisi olan Aborjinlere yönelik yazdıkları *Keder Mektupları*¹²⁵ arasında bir analogi kurmak mümkün. Ancak burada bazı temel farklılıklar göze çarpmaktadır. *Keder Mektuplarında*, fail tanımlanmış olup geçmişte yaşanmış olan yıkımın telafisinin yolu, bizzat faile seslenmek biçiminde gerçekleşmektedir. Sara Ahmed *Duyguların Kültürel Politikası* isimli kitabında, yıkımın telafi edilmesi, Aborjinlerden hak ettikleri özrün dilenmesi amacıyla yazılmış olsalar da mektupları yazarların şimdisini ve yarının daha çekilebilir kılabilmek maksadında olduklarına dikkat çeker.

Keder Kitapları, ulusun utanmış görünmesi ve Avustralyalılar adına utancın dile getirilmesi yönünde bir taleptir. Böylece gelişmişlik belirtisi olan demokrasi ve adaletin hegemonyası altında olan yeni dünya koşullarında ulusal gurur yeniden kazanılmaya çalışılır. Bunu ulusal ideal ile özdeşleşme arzusu şeklinde tanımlamak da mümkün. Acımasızlıkla anılan tarihin kabullenilmesi üzeri kapalı bir şekilde ulusal gururun bir şartı olarak inşa edilir.¹²⁶ Ancak yukarıda sunulan haber metinleri bu türden bir yüzleşmeyi örneklemekten oldukça uzaktır. Adanın Rum geçmişinin silikleşmesi ve kültürel kimliğinin trajedisi aksak bir şekilde hatırlandığından esaslı bir yüzleşmeyi beraberinde getirmemektedir. Bu nedenle, değişen söylemlerin geçmişle ilişkilenecek yerine şimdiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Rum geçmişi şimdiki zamanın sembolik değeri olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Adanın turistik potansiyeline hizmet ettiği ölçüde tekrar hatırlanan ve olumlanan bir değer olarak anlatılaştırılmaktadır.

¹²⁵ Avustralyalıların bireysel olarak yazdıkları taziye ve destek mesajlarını içerir. Bu kişiler çoğunlukla beyaz ve birkaç Avustralya yerlisinden oluşur. Bu mesajlar ulusal utancın anlatısı olmakla birlikte ortak keder beyanı etkisi yaratan cümleler ve imzaların derlemesidir.

¹²⁶ S. Ahmed, **Duyguların Kültürel Politikası**, Çev. Sultan Komut, Sel Yayınları, 2015, s.140

5.3.2 Ana Akım Medya Diline Alternatif Dil

Önceki bölümde açıklanan temsil rejiminden farklı olarak azınlıkların gündemine öncelik tanıyan yayın kuruluşlarında daha farklı bir temsil politikası geliştiği söylenebilir. Bu temsil politikası hak savunuculuğu eksenli bir eleştirel politik dilin hakimiyeti göze çarpmaktadır. Aşağıdaki haberde geçmişin belgelenmesine yönelik bir talep ve arayışın dikkat çektiği görülmektedir.

İmroz'da Rumların maruz kaldığı hak ihlalleri üzerine çalışan Avukat Erhan Pekçe, İmroz'un nasıl Türkleştirildiğine dair, ayrıntılı MGK (Milli Güvenlik Kurulu) kararlarının yer aldığı bir belgeye ulaştı. Gökçeada Cumhuriyet Savcılığı'na belge ve uygulamalarla ilgili suç duyurusunda bulunan Avukat Pekçe, karar uygulamalarının insanlık suçu kapsamında değerlendirilerek soruşturulmasını istedi.¹²⁷

Ankara uzun yıllar 'stratejik konumu'nu bahane ederek İmroz Adası'nı Türkleştirmeye çalıştı. Türkleştirme politikaları, yıllar sonra yeniden tartışma konusu oldu. İmroz'da Rumların maruz kaldığı hak ihlalleri üzerine çalışan Avukat Erhan Pekçe, İmroz'un nasıl Türkleştirildiğine dair, ayrıntılı MGK (Milli Güvenlik Kurulu) kararlarının yer aldığı bir belgeye ulaştı. Gökçeada Cumhuriyet Savcılığı'na belge ve uygulamalarla ilgili suç duyurusunda bulunan Avukat Pekçe, belgedeki söz konusu kararların uygulandığını ve bunun insanlık suçu kapsamında değerlendirilerek soruşturulmasını istedi. Savcılığın incelemesi sürüyor.¹²⁸

¹²⁷ Agos Gazetesinde "İmroz'u Türkleştirme planı" yargıda" ismiyle 14.08.2014 tarihinde yapılmış habere bakınız. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/7784/imrozu-turklestirme-plani-yargida>

¹²⁸ Agos, adı geçen haber.

Gökçeada özelinde azınlık medyası incelendiğinde ısrarlı bir biçimde Gökçeada yerine İmroz isminin kullanılması dikkat çekmektedir. Bu Gökçeada isminin hiç kullanılmadığı anlamına gelmemektedir elbette. Gökçeada ismine parantez içlerinde ya da İmroz’daki dönüşüm ifade edilirken kullanıldığını görmekteyiz. İmroz isminin istikrarlı bir biçimde kullanılması “Gökçeada” olgusunu kabul etmemek ya da “İmroz” olgusunu unutturmamak şeklinde iki maksat taşıyabilir. Gökçeada yeniyi ifade ederken, İmroz yalnızca eskiyi ifade etmez. Eskiyle birlikte, dile, inanca, kültüre içkin her şeyin sembolik kullanımınıdır.

Bazı yerlerde isim değişikliğinin çok önceden yapılmış olduğu ve nüfusun da tamamen değiştiğini, bu tip bölgelerde adın iadesi konusunda neler yapılabileceği sorumuza Nişanyan, “Bunun için artık yapılacak bir şey yok. Şirince’nin adı 1927’de değiştirilmiş. Bugün eski adın iadesi için referandum yapılırsa ben Şirince kalması yönünde oy veririm çünkü benimsenmiş. Örneğin ‘Gökçeada’yı İmroz yapalım mı?’ diye yerel halka sorsan, Gökçeada kalması yönünde bir sonuç çıkar. Gökçeada adı, aynı zamanda etnik bir değişime de işaret ediyor. Eski adı iade etmek demek, oradaki insanlara ‘gayrimeşrusunuz’ demek anlamına gelir. Bu da yapılamaz. Gökçeada’nın yanı sıra İmroz da kullanılsın ki, tarihe gömülmeye çalışılan geçmiş gün yüzünde olsun” sözleriyle yanıt verdi.¹²⁹

¹²⁹Agos Gazetesi, Nişanyan: “Eski yer adları için devleti beklemeye gerek yok” 05.12.2013 tarihli habere bkz. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/6146/nisanyan-eski-yer-adlari-icin-devleti-beklemeye-gerek-yok>

Ancak Anadolu’da yer isimlerinin değiştirilmesiyle ilgili olarak Agos gazetesinde çıkan yukarıdaki haber gazetenin kendisini eleştirmesi açısından dikkat çekicidir.

Azınlık medyasının adanın Rum geçmişiyle daha gl bir ilişki kurmakta olduğunu anlıyoruz. Fakat bu ilişki kurulurken bir yandan da Türk ve Yunan milliyetçiliğiyle eşit bir mesafe takınan bir politik pozisyonun olduğunu da belirtmek gerekir. Aşağıdaki alıntı bunun en gl örneklerindendir.

Bunun zerine şu geldi tabii: “İmroz ve Bozcaada Rumları köylü değil miydi?” Tabii ki kylydler, ama çok rezil bir ‘reelpolitik kural’ın hışmına uğradılar: Ulus-devlet azınlık sevmez, sınırdaki azınlığı hele hiç sevmez. Bu iki ada sınırda idi, Türk devleti temizlik yaptı; Lozan Md. 14’ ihlal etti. Nasıl Yunan devleti Lozan’ın hemen ardından, sınırdaki Evros ilinde tek Müslüman bıraktıysa.¹³⁰

Azınlık gazetelerini ana akım gazetelerden ayıran en önemli nokta Rum geçmişi hatırlanırken deneyimlerine başvurulan kişilerin doğrudan İmrozlu kişiler olması ya da İmrozla bir şekilde ilişkilenmiş kişiler olmasıdır. İmroz Rumlarına ses veren başka bir temsil politikası olduğunu görmekteyiz. İmrozlular adına konuşanlar yerine İmrozlulara ses veren bir temsil politikası söz konusudur. Aşağıdaki haber metinleri bunu örneklemektedir.

İmrozlu Rumlar Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren ayrımcılığa uğradı. Anadil yasağı gibi ayrımcı uygulamalarının yanı sıra adanın gayrimüslim nüfusunun topraklarına el konulup okulları kapatıldı.

¹³⁰Agos Gazetesi, “Atina’da Türkiyeli Rumlarla”, 15.09.2012 tarihinde yapılmış habere bkz. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/8850/atinada-turkiyeli-rumlarla>

*Tarih boyunca çeşitli şiddet olaylarına da tanıklık eden adada
İstanbullu girişimci Arek Boğosyan ile İmroz macerasını konuştuk.¹³¹*

*Hikâye bununla bitse iyi... 1964'ün bu karanlık yazında devlet, adadaki
Rum vakıflarının ve Rum ahalinin mallarına el koyuyor ve en verimli
araziler kamulaştırılıyor. Birkaç yıl sonra bu araziler üzerinde bir yarı
açık cezaevi inşa ediliyor. Ve memlekette ne kadar tecavüz, gasp ve
hırsızlıktan hükümlü suçlu varsa adaya gönderiliyor. Bu insafsız ve
merhametsiz hikâyenin en korkunç bölümü de bundan sonra
başlıyor.¹³² (İmroz Derneği Kurucu üyesi Stelyo Berber)*

¹³¹ Agos Gazetesinde 30.08.2012 tarihinde yapılmış “İmroz ‘Son Vapur’u sevdi” isimli habere bakınız.
<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/2314/imroz-son-vapuru-sevdi>

¹³² Agos Gazetesinde 03.04.2013 tarihinde yapılmış “Rumlar değil devlet kapattı” isimli haberin tamamına
bakınız. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/4730/rumlar-degil-devlet-kapatti>

SONUÇ

Çalışmada değişen ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarla birlikte Gökçeada'da İmroz Rumlarına ilişkin anlamların değişimi incelenmektedir. 1923 yılında Lozan'la birlikte İmroz (Gökçeada) ve Tenedos (Bozcaada) adalarına özel bir statü verilmesi, Türkiye'nin milli mücadeleden sonra Lozan'da verdiği tavizler olarak değerlendirilmiştir.¹³³ Bu iki adaya verilen özel statünün yarattığı gerilime, İstanbul Rumlarının mübadele dışında bırakılmasının yarattığı gerilim de eklenmiştir. Öyle ki İmroz'da bu gerilimin ilk belirtisi olarak 1927 yılında Rumca eğitim veren okullara getirilen sınırlamalar kabul edilebilir.

İmroz tarihsel olarak bakıldığında her ne kadar modern Yunan Devleti ile temaslarının sınırlı olduğu görülse de adalarda ve İstanbul'da yaşayan Rumların huzuru Yunanistan ile olan ilişkilerin durumuna koşut olmuştur. Örneğin 1930 yılında İsmet İnönü ile Yunan lideri Venizelos arasında kurulan iyi ilişkiler sayesinde mübadeleyle birlikte Türk uyruğunu kaybederek Yunanistan uyruğuna geçmiş olan Rumlara, İstanbul'a geri gelme, burada çalışma ve yerleşme hakkı tanınmıştır.¹³⁴ Bunun yanında 1950'li yıllarda Demokrat Parti döneminde Yunanistan'la iyi ilişkiler kurulmasının ardından Türkiye'de Rum azınlıklara yönelik uygulanan politikalarda da ılımlı bir hava esmiştir. Rum okullarının açılması bu dönemde esen ılımlı havanın sonuçları arasında kabul edilebilir.¹³⁵ Kıbrıs olaylarını takiben 1964 yılında İmroz'daki tüm okullar Millî Eğitim Bakanlığı kararıyla kapatılmıştır.¹³⁶ Okulların kapatılmasının ardından İmroz'daki birçok Rum ailenin, çocuklarını Rum okullarına gönderebilmek maksadıyla İstanbul'a ya da

¹³³ S. Akgönül, **Türkiye Rumları, -Ulus Devlet Çağından Küreselleşme Çağına bir Azınlığın Yok Oluş Süreci-**İletişim Yayınları, 2021, s.61

¹³⁴ S. Akgönül, a.g.e, s.87

¹³⁵ (Bkz. 4.2.1 Rum Okullarının Kapatılması)

¹³⁶ (Bkz. 4.2.1 Rum Okullarının Kapatılması)

başka yerlere göç ettikleri anlatılaştırılmaktadır.¹³⁷

Tez boyunca Rumların İmroz'dan göç etmeleri üç dalga şeklinde ele alınmıştır. Bunlar: (i) Rumca eğitim veren okullarının kapatılması, (ii) arazilerin istimlak edilmesi, (iii) yarı açık cezaevinin açılmasıdır. Arazi istimlakleri en az okulların kapatılması kadar Rumların göç etmeleri konusunda etkili olmuştur. Tarım ve hayvancılığın yoğun bir biçimde yapıldığı araziler istimlak edilerek askeri talim alanları, devlet üretme çiftliği ve cezaevi yapımı için planlanmış ve tüm planlar uygulamaya konulmuştur. Tüm bu faaliyetleri İmroz'un Türkleştirilmesi olarak adlandırılmıştır. Yapısal olarak bir dönüşüm geçiren adanın, sembolik olarak değişiminin tamamlanabilmesi amacıyla ada içerisinde yapılan isim değişikliklerinin yanı sıra *İmroz* ismi *Gökçeada* şeklinde değiştirilmiştir.

Türkiye'de 1980'den 1994 ekonomik krizine değin oluşum sürecini tamamlayan Neoliberalizm meta alanını genişletmeye çalışmıştır.¹³⁸ Gökçeada'nın geç 90'lardan itibaren isminin yeniden duyulmaya başlanması neoliberalizm ile ilişkilendirilmiştir. 1980'lere kadar vatandaşlıktan çıkarılan Rumlara yeniden vatandaşlık verilmesini, Rumlara ait taşınmazlara ait tapuların tertibini, Rumlara adaya gelmeleri konusunda çağrılarının yapılmasını, medya aracılığıyla İmroz'da izlenen politikalar nedeniyle Rumlara yönelik beslenen şefkat dilini ve son olarak da 2013 yılından itibaren Rumca eğitim veren okulların yeniden açılmaya başlamasını, neoliberalizm ve Avrupa Birliği adaylık sürecinin yansımaları olarak sıralamak mümkün. Yapılan alan çalışması sonucunda tüm bu gelişmelerin, Rumlar tarafından geç kalınmış olumlu gelişmeler olarak anlamlandırıldığı görülmüştür. Bu dönemden sonra Gökçeada'da yaşayan Türklerin¹³⁹ *İmrozluları*, *Gökçeada*'ya gelen turistler olarak değerlendirdikleri ifade edilmektedir.¹⁴⁰ Özellikle Panaiya döneminde adayı ziyaret eden adanın eski sakinlerin turizme olan

¹³⁷ (Bkz. 4.2.2 Kendi Kendine Yetebilirlikten Mülksüzlüğe)

¹³⁸ Karahanoğulları, Y. Türkiye'de Neoliberalizmin Kuruluş Süreci-1980-1994 isimli makalesine bakınız. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/680924>

¹³⁹ Burada Türklükten kastedilen; aynı dil, kültür ve inanç çatısı altında olunmasıdır.

¹⁴⁰ H. Münüsoğlu, **Ötekinin üçüncü Hali: İmroz'da Otantiklik ve Turizm**. Rum Olmak Rum Kalmak, İstos Yayınları, 2017, s.205

katkısından dolayı Gökçeadalıların bu ziyaretlerden memnun oldukları ve bu memnuniyetin Rumların adadaki varlıklarının teminatı olarak değerlendirilmektedir.¹⁴¹

1998 yılında Gökçeada Geleneksel Film Festivalinin açılış konuşmaları ya da gazetelerdeki festival tanıtım haberlerinde, yerel yönetimler (dönemin belediye başkanı) sıklıkla Gökçeada’da turizmi canlandırma arzularını dile getirmişlerdir. Film festivalinin, Rumların kutsal bayramı olan Panaiya ile aynı dönemde yapılması adanın görünürlüğünün bir noktada Rumların sembolik kültürüne dayandırıldığını göstermektedir. Konuyla ilgili olarak yapılan medya analizlerinde Rum ve Müslümanların bir arada barış içerisinde yaşadıklarına dair vurgular, neoliberalizmin, meta alanını genişletmek için ihtiyaç duyduğu vurgular olarak değerlendirilmiştir. Bu vurgular ekonomik sermayeyi ikinci plana atarken kültürel sermayenin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Gökçeada’da bir zamanlar değiştirilen Rumca isimlerin 2000’lerden sonra tercih edilmeye başlanması, Rum köylerinin kendine özgü mimarisi sayesinde turistler tarafından en çok ziyaret edilen yerler olması, adada şarabın ticari bir ürün haline gelmesi ve Rumlara özgü taverna kültürüne turistler tarafından yoğun ilgi gösterilmesi burada bir pazarın oluştuğunu göstermektedir. Örneğin Gökçeada’da 2000’lerin başında varlık göstermeye başlayan ve ilerleyen dönemlerde daha da büyüyen bir pastahane, ürünlerine Rumca isimler vermiştir.

Neoliberalizm ve Türkiye’nin Avrupa Birliğine adaylık süreci Gökçeada’da Rumlar açısından görece güven ortamının sağlanması, önemli tarihsel momentlerdir. Oluşan bu güven ortamı sayesinde vatandaşlıklarını geri alarak Gökçeada’ya geri dönen Rumlar olmakla birlikte bu kişiler kendilerine, yakınlarından kalmış olan ev, dükkân vb. yerleri aslına uygun bir biçimde onarımdan geçirmişlerdir. Kimi Rumlar işletmeler açmış ve bu

¹⁴¹ E. Babül, İmroz’da Tanınma Siyasetleri: Ulusal Vatandaşlık, Yerel Aidiyet ve Toplumsal Hafıza, Çev: Sibel Şentürk, 2013, Hayamola Yayınları, s.242

işletmelerde Rum kültürüne özgü yiyecek ve içecekler pazara sunmuşlardır. Örneğin geçmişte İmroz’da her kesin kendisi için yaptığı şarap ilk kez 2000’li yılların başında bir Rum tarafından ticari bir ürün haline getirilerek satışına başlanmıştır. Tüm bunları Rumların neoliberalleşme süreçlerine dair belirteçler olarak düşünmek mümkün. Yukarıda ifade edilenlerden yola çıkararak Gökçeada’nın neoliberalleşme sürecinde, adanın Rum geçmişinin sembolik bir değer olarak yeniden itibar gördüğünü, bu değişimin Rumlara yönelik dostluk, kardeşlik, komşuluk, yan yanalık söylemlerine ve sonradan tanınan bazı haklara tercüme edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Estetik ve sembolik süreçlerin kentsel dönüşüm projelerinin temelini oluşturduğu ve kültürel üretim kent için bir vizyon oluşturma işlevinin olduğu akılda tutularak, böylelikle kentin kendi dışında oluşan koşullara uyması, rekabetçi olması, yerel pazarları büyütmesi ve çekici hale gelmesi kapitalizm ve kapitalizmin devamı niteliğindeki süreçler açısından olağan karşılanmaktadır.¹⁴² 1998 yılında ilki düzenlenen Geleneksel Gökçeada Film Festivali tanıtım haberlerinde sıklıkla Rumlara ilişkin bilgiler verilmesi bakımından bu festivali İmroz imgesinin yeniden üretilmesini sağlamıştır. Festivalle başlayan İmroz’un yerel özgünlüklerinin ön plana çıkarılması ilerleyen dönemlerde de Gökçeada’da turizm açısından bir pazar oluşmasını ve daha turistik olan Akdeniz ve Ege sahilleri ile rekabet etmesini sağlamıştır.

¹⁴² S. Yardımcı, **Kentsel Değişim ve Festivalizm, :Küreselleşen İstanbul’da Bienal**, İletişim Yayınları, 2014, s.85

ÖZET

Kuzey Ege Adalarından olan Gökçeada yakın tarihte kayda değer bir değişim dönüşüm yaşamıştır. 1970'lere kadar Hristiyan Ortodoks Rumların yoğunluklu olarak yaşadığı bir ada iken belirtilen tarihten itibaren Rum nüfusunda hızlı bir azalma meydana gelmiştir. Rum nüfusunun azalmasına ters orantılı bir biçimde adadaki Türk ve Müslüman nüfusta artış meydana gelmiştir. Tez çalışmasında bu durumun Türkleştirme politikaları sonucunda ortaya çıktığı ileri sürülmüştür.

Ekonomide izlenen neoliberal politikalar ve Avrupa Birliğine adaylık sürecinin de etkisiyle geçmişteki niceliğe ulaşamasa da adadaki Rum nüfusta bir artışın meydana geldiği gözlemlenmiştir.

Eski adı İmroz olan adadan; Rumların göç etme nedenleri, İmroz'un Gökçeada olma süreci, Gökçeada'nın Rumları nasıl hatırladığı konuları irdelenmekle beraber neoliberal çağda Gökçeada'nın İmroz Rumlarının sembolik kültürüne ne denli eklemlendiği ortaya konulmaktadır.

İlki 1998 yılında yapılan Geleneksel Gökçeada Film Festivali ile Rumlar için kutsal olan Panaiya'nın aynı döneme denk gelmesi dikkat çekicidir. Ayrıca, adada Rumlara özgü sembolik kültür öğelerinin ön plana çıktığı turizm politikaları göz önünde bulundurulduğunda Rumların sembolik sermayelerinin sembolik ekonomiye dönüşümü ortaya konulmaktadır.

Anahtar Terimler: İmroz, Rum, Göç, Gökçeada, Türkleştirme, Neoliberalizm, Sembolik Kültür

ABSTRACT

Gökçeada, one of the North Aegean Islands, has experienced a remarkable transformation in recent history. Until the 1970s, the island was predominantly inhabited by Greek Orthodox Christians, but since then there has been a rapid decline in the Greek population. In inverse proportion to the decrease in the Greek population, there has been an increase in the Turkish and Muslim population on the island. In this framework, it is argued in the thesis that the Turkification policies have resulted in this situation.

With the neoliberal policies pursued in the economy and the effect of the European Union candidacy process, it has been observed that there has been an increase in the Greek population on the island, although it has not reached the previous quantity.

The reasons for the migration of the Greeks from the island formerly known as Imbros, the process of Imbros becoming Gökçeada and how Gökçeada remembers the Greeks are analysed, as well as the extent to which Gökçeada relies on the symbolic culture of the Greeks of Imbros in the neoliberal era.

It is noteworthy that the Traditional Gökçeada Film Festival, the first of which was held in 1998 and Panaiya, which is sacred for the Greeks, coincide with the same period. In addition, the transformation of the symbolic capital of the Greeks into symbolic economy is revealed, considering the tourism policies in which the symbolic cultural elements specific to the Greeks come to the fore.

Key Terms: Imbros, Greek, Migration, Gökçeada, Turkification, Neoliberalism, Symbolic Culture

KAYNAKÇA

Açık Toplum Vakfı, (Mayıs 2014), Hayatın Tanığı: Rumların Zorunlu Göçü 1964 Sürgünleri, <https://www.youtube.com/watch?v=aKzIyUspyOI&t=185s>

Bortaçov. A, Adalı Olmak Özveri İster (2000, Temmuz 1). Milliyet <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/adali-olmak-ozveri-ister-5313281>

Ağca. F, Hristiyan Karamanlı Türkleri ve Karamanlı Ağzı Üzerine. *Türkbilig*, 2006, 11: 3-18.

Ahmed, Sara. Duyguların Kültürel Politikası, Çev. Sultan Komut, Sel Yayınları, 2015, İstanbul

Akgönül, S., Caymaz, B., Çanakçı, D., Katsanos, Y., Münüsoğlu, H., Macar, E., ... & Yedikardeş, U. (2016). *Rum olmak, Rum kalmak*. İstos Yayın.

Aktar, A., Varlık Vergisi ve “Türkleştirme” Politikaları, İletişim Yayınları, 2001, İstanbul

Althusser, L. İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İletişim Yayınları, 2000, İstanbul

Anderson, B. Hayali Cemaatler, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2020

[Aytmatov, Gökçeada Film Festivali’de onur konuğu \(2002, Ağustos 16\). Zaman gaz, s.16](#)

Oran, B. Türkiye’de Azınlıklar, Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018

Benjamin, W. Son Bakışta Aşk, İstanbul, Metis Yayınları, 2012

Benlisoy, F. Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş Bir Yol: “Hristiyan Türkler” Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik 4. Cilt, İletişim Yayınları, 2002

Billig, M. Banal Milliyetçilik, Çev. Cem Şişkolar, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002

Bortaçına, A. (2000, Temmuz 1). “Hüzünle buluşan ada”. Milliyet.
<https://www.milliyet.com.tr/pembenar/huzunle-bulusan-ada-5313495#:~:text=Zeytinliköy%20gibi%20birbirinden%20güzel%20ve,nin%20barış%20rüzgarlarını%20yollamaya%20çalışıyor.>

Bozcaada ve İmroz Kazalarının Mahalli İdareleri Hakkında Kanuna bkz.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1151.pdf>

Bulut, B. (2001, Eylül 9). “Bir kedi geçse de sevsem”. Cumhuriyet-dergi-arşiv.

Carpentier, N., & De Cleen, B. (2007). Bringing discourse theory into media studies: The applicability of discourse theoretical analysis (DTA) for the study of media practises and discourses. *Journal of Language and Politics*, 6(2), 265–293.
<https://doi.org/10.1075/jlp.6.2.08car>

Carpentier, N., De Cleen, B., & Van Brussel, L. (2019). Discourse theory, media and communication, and the work of the Brussels discourse theory group. In L. Van Brussel, N. Carpentier, & B. De Cleen (Eds.), *Communication and discourse theory: Collected works of Brussels Theory Group* (pp. 1–32). Intellect Books.

Çağaptay, S. (2013). Bir Adanın Arada Kalmışlığının Öyküsü: İmroz’un Osmanlı Öncesi’ne Bakış. *Feryal Tansuğ (Der.), İmroz Rumları, Gökçeada Üzerine, İstanbul, Heyamola Yayınları.*

Ergun, P. (2001, Ekim 26). “Tanrıların adası hüznü”. Cumhuriyet-kültür-arşiv

- Ertani, E. (2012, Ağustos 30). “İmroz ‘Son Vapur’u sevdi”. Agos. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/2314/imroz-son-vapuru-sevdi>
- Ertani, E. (2013, Aralık 5). “Nişanyan: Eski yer adları için devleti beklemeye gerek yok”. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/6146/nisanyan-eski-yer-adlari-icin-devleti-beklemeye-gerek-yok#:~:text=Eski%20yer%20adları%20deyince%20Türkiye,vs.%20gibi%20adımlar%20atılmalı>
- Fülberth, G. (2018). Kapitalizmin Kısa Tarihi, (S. Usta, Çev.) İstanbul, Yordam Kitap
- Gökçeada Belediyesi. erişim: 25 Ekim 2023, <https://www.gokceada.bel.tr/tarihce/>
- [Gökçeada’da Film Festivali \(1998, Ağustos 12\). Yeni şafak gaz., s.14](#)
- [Gökçeada’da film şenliği \(1998, Ağustos 21\). Yeni şafak gaz.](#)
- [Gökçeada Film Festivali \(1998, Ağustos 12\). Zaman gaz., s.13](#)
- Gökçeada’da Film Festivali (1999, Ağustos 15). Evrensel gaz. <https://www.evrensel.net/haber/117308/gokceada-da-film-festivali>
- Gültekin, U. (2014, Ağustos 14). “İmroz’u Türkleştirme planı’ yargıda”. Agos. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/7784/imrozu-turklestirme-plani-yargida>
- Gill, R. (2000). Discourse analysis. Qualitative researching with text, image and sound, 1, 172-190
- Habsbawm, E.J.1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik-Program, Mit Gerçeklik, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,1993

Hall, S. (1996). Introduction: Who needs 'identity'? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of identity* (pp. 1–17). Sage.

Harvey, D. (2015). Neoliberalizmin Kısa Tarihi, (A. Onocak, Çev.) İstanbul, Sel Yayıncılık

Herodotos, Tarih, Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2021

Heywood, A. (2013). Siyasi İdeolojiler, (A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın ve B. Kalkan, Çev.) İstanbul, Adres Yayınları

Homer, İlyada, Çev. Azra Erhat ve A. Kadir, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2020

Hüryılmaz, H. (2007). Gökçeada-Yenibademli höyük: 5000 yıllık bir yerleşmede sosyal yaşam. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 85-100.

Hüryılmaz, H. (2002). Yenibademli Höyük: Kuzeydoğu Ege Denizi'nden Bir Erken Tunç Çağı Yerleşmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1).

İmroz'un tuvale yansıması (2007, Temmuz 29). Cumhuriyet-kültür-arşiv.

Kant, I. Politik Yazılar: Aydınlanma Nedir? Çev. Aydın Gelmez, Ankara: Dipnot Yayınları, 2022

Karahanoğulları, Y. (2019). Türkiye'de Neoliberalizmin Kuruluş Süreci: 1980-1994. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(2), 429-464.

Korucu, S. “Şimdi Kim kaldı İmroz'da” Mutlular Adasından Yasak Bölgeye: Gökçeada”, İstanbul: İstos Yayınları, 2022

Kuehn, M. Immanuel Kant, Çev. Bülent O. Doğan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017

Lozan sulh muahedenamesinin kabulüne dair kanunlar, (24 Temmuz 1923), 40-41 maddeler,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf

Millas, H. (2002). Milli Türk kimliği ve ‘öteki’(Yunan). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, 4, 193-201.

Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Cilt 4- Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008

Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-cilt 6-İslamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

Münüsoğlu, H. “*Kültürel Bellek Bağlamında İmrozlu Kimliği Üzerine Etnografik Bir İnceleme-Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi 2017*

Oran, B. “Türkiye’de Azınlıklar Kavramları: Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama”, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005

Oran, B. (2012, Eylül 9). “Atina’da Türkiyeli Rumlarla”.
<https://www.agos.com.tr/tr/yazi/8850/atinada-turkiyeli-rumlarla>

Özkırımlı, U. Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, Sarmal Yayınevi, İstanbul: 1999

Özkırımlı, U. Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar Eleştirel bir Müdahale, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Pultar, G. (2009). *Kimlikler lütfen: Türkiye Cumhuriyeti'nde kültürel kimlik arayışı ve temsili*. ODTÜ Yayıncılık.

Purvis, T., & Hunt, A. (2014). Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji... *Moment Dergi*, 1(1), 9-36.

- Ruşen, A.K (Mart2014), Kayikaki, Youtube,
<https://www.youtube.com/watch?v=6Fm50LiHWgU&t=17s>
- Sennet, R. Yeni Kapitalizm Kültürü, Çev. Aylin Onacak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2021
- Tansuğ, F. (2013). Osmanlı İdaresinde Bir Rum Adası, On Dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında İmroz. *İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine*, der. Feryal Tansuğ, İstanbul: Heyamola Yayınları, 80-109.
- Taşçıyan, A. (2001, Ağustos 8). “Festivaller peş peşe”. Milliyet.
<https://www.milliyet.com.tr/pazar/festivaller-pes-pese-5278533>
- Topdemir, A. Nietzsche ve Eleştiri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2022
- TRT Nostalji. (2015, Kasım 7). *Bir ada iki göç* [Video]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=-f4OiQ4jc04>
- Tunçcan Ongan N. (2012), Göç Eksenli Kalkınmanın Demografik Analizi: Gökçeada Örneği. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/235335>
- Tsimouris, G. (2013) “Hasmın” arasında Yeniden Vatan İnşa etmek: Lozan Sonrasında İmroz Rumları. *İmroz Rumları-Gökçeada Üzerine*, çev. Tuğçe Erdoğan, Hayamola Yayınları, 203-227
- Utkan, L. (2021, Ekim 17). “Geçmişin Buruk İzleriyle”, Cumhuriyet gaz., s.6-pazar-arşiv
- Ünlü, B. Türklük Sözleşmesinin İmzalanışı (1915-1925), Ankara: Mülkiye Dergisi, 2014
- Ünlü, B. Türklük Sözleşmesi, Ankara: Dipnot Yayınları, 2021
- Yardımcı, S. Kentsel Değişim ve Festivalizm,:Küreselleşen İstanbul’da Bienal, İletişim Yayınları, 2014

Yanyana Rumvader, (Şubat 2018), Yanyana, Youtube,
<https://www.youtube.com/watch?v=DfptyE-V0b4>

Yücel, H. Rum Olmak Rum Kalmak, İstanbul: İstos Yayınları, 2017

Yüreklik, G. (2001, Ağustos 1). “Türkiye Avrupa’nın bir parçası”. Cumhuriyet-kültür-arşiv

Yıldırım, E. İmroz’da “Türkleştirme” Politikaları Kapsamında Kurulan İskân Köyleri İle Birlikte Uygulanan Devlet Politikaları: Değişen Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Yapı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2019

**EK-1:KATILIMCILARLA GERÇEKLEŞTİRİLMİŞ YARI YAPILANDIRILMIŞ
GÖRÜŞME SORU FORMU**

1-Kendinizi tanıtır mısınız? Nerede doğdunuz? Kaç yaşındasınız? Eğitim durumunuz ve mesleğiniz nedir?

2-İmroz’da Rum olmak nasıl bir duygu, siz bunu nasıl deneyimliyorsunuz? Hep İmroz’da mı yaşadınız? Ayrıldıysanız ne zaman ve neden ayrıldınız?

3-Sizce Rum olmayan nüfus Rumlara nasıl yaklaşıyor?

4-Ada geçmişini bugünden nasıl hatırlıyor, eskiden ada yaşamı nasıldı, şimdi nasıl?

5-Gelecekte nasıl bir ada yaşamı bekliyorsunuz, istiyorsunuz?

6-Panaiya hakkındaki düşünceleriniz nelerdir, Rumlar için ne ifade ediyor?

7-Adanın turizme açılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

EK-2: KATILIMCILARIN BİLGİLERİ

Katılımcının Adı	Yaşı	Eğitim Durumu	Gökçeada'da Kalış Süresi	Mesleği
G1	84	Üniversite Mezunu	Sürekli Kalıyor	İşletme Sahibi/Emekli
G2	85	İlkokul Mezunu	Altı Ay Kalıyor	Emekli
G3	83	İlkokul Mezunu	Altı Ay Kalıyor	Emekli
G4	72	Üniversite Mezunu	Üç Ay Kalıyor	Emekli
G5	63	Üniversite Mezunu	Sürekli Kalıyor	İşletme Sahibi/Emekli
G6	65	Üniversite Mezunu	Sürekli Kalıyor	-
G7	82	İlkokul Mezunu	Sürekli Kalıyor	Müzisyen/Emekli
G8	38	Lise Mezunu	Sürekli Kalıyor	Emlakçı

EK-3 İncelenen Gazetelere İlişkin Veriler

Gazetenin Adı	İncelenen Yıllar	Konuyla Doğrudan İlişkisi Kurulan Haber Sayıları
Cumhuriyet Gazetesi	1998'dan-Günümüze	40
Milliyet Gazetesi	1998'dan-Günümüze	40
Agos Gazetesi	2012'de-Günümüze	75
Yeni Şafak Gazetesi	1998'den-Günümüze	15

EK-4 GÖRSELLER DİZİNİ

— 1172 —

Bozcaada ve İmroz nahiyelerinin mahallî idareleri hakkındaki 1151 sayılı Kanunun 14 nci maddesinin yürürlükten kaldırılması hakkındaki 5713 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması ve 1151 sayılı Kanunun 14 nci maddesinin yeniden yürürlüğe konmasına dair Kanun

(Resmî Gazete ile yayımı : 23.7.1964 - Sayı : 11761)

No.
502

Kabul tarihi
18.7.1964

MADDE 1. — Bozcaada ve İmroz nahiyelerinin mahallî idareleri hakkındaki 1151 sayılı Kanunun 14 nci maddesinin yürürlükten kaldırılması hakkındaki 5713 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış ve 1151 sayılı Kanunun 14 nci maddesi aşağıda yazılı olduğu şekilde tekrar yürürlüğe konulmuştur.

Madde 14. — Her iki adada maarif umur ve hususîatı, Maarif teşkilâtı hakkındaki Kanun ile İlk Tedrisat Kanunu ahlâkıması, tevfiğin tensik ve idare olunur. Tedrisat Türkçe, umumî, mecerânî ve lâtînidir. Çocuklarına kendi dîni ve lisanına öğrettmek isteyen vâhler ehliyeti Hükümetçe musadduk ve tedrisatı Hükümetin daimî teftişine tabî bulunmak ve masraflı kendileri tarafından tesvîye edilmek şartıyla hususî bir hocaya, umumî mektep binaları dâhilinde tahsis edilecek dershanelerde program ve ders setleri haricinde tayin oluncak bir saatte din ve lisan derslerini okutabilirler. Her iki adada nahiye Maarif Encümeni, tedrisatı iptidaiye meclisi salâhiyetini haiz olmak üzere nahiye müdürünün riyaseti altında tedrisat müfettişi veya başmuallim ve ta'tip ile nahiye meclîsine kendi âzâsı içinden müntehap iki âzadan terekkeb eder.

MADDE 2. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu kanuna Bakanlar Kurulu yürütür.

18 Temmuz 1964

	Millet Meclisi	Cumhuriyet Senatosu
Cumhurbaşkanlığına yâzılan tezkârenin tarih ve numarası	17.7.1964	2/677
Bu kanunun yayımına Başbakanlığa bildirildiği ne dair Cumhurbaşkanlığından gelen tekerarın tarih ve numarası	18.7.1964	4/246
Bu kanunun yürürlüğe girmesi gösteren tutanakların Cilt, Birleşim ve Sayfa numaraları :		
Millet Meclisi Tutanak Dergisi Cilt: Birleşim Sayfa	C. Senatosu Tutanak Dergisi Cilt: Birleşim Sayfa	
25 69 523	21 88 200	
30 101 365	88 509,534-535	
31 116 365-366		

Millet Meclisi 707 S. Sayılı bakanlar Millet Meclisi 116 ncı Birleşim Tutanak dergisine, Cumhuriyet Senatosu 489 S. Sayılı bakanlar Cumhuriyet Senatosu 88 ncı Birleşim Tutanak dergisine işlenmiştir.

Bu kanunun görüşen komisyönları : Millet Meclisi Dışişleri, Millî Eğitim ve İşleri komisyönları, Rumca kurulan Geçici Komisyon ile Cumhuriyet Senatosu Dışişleri, Turizm ve Tencime, Millî Eğitim ve İşleri komisyönları.

İmroz ve Bozcaada'da Rumca eğitim kaldırılmasını öngören Çanakkale Valiliğinden gelen karar metni.

1991’de Kapatılan Yarı Açık Cezaevi Kampüsü

Cezaevi Kampüsünden Farklı Bir Görüntü

Cezaevi Kapatıldıktan Sonra Cezaevi Alanı Üzerinde Hayvancılık Yapılmaya

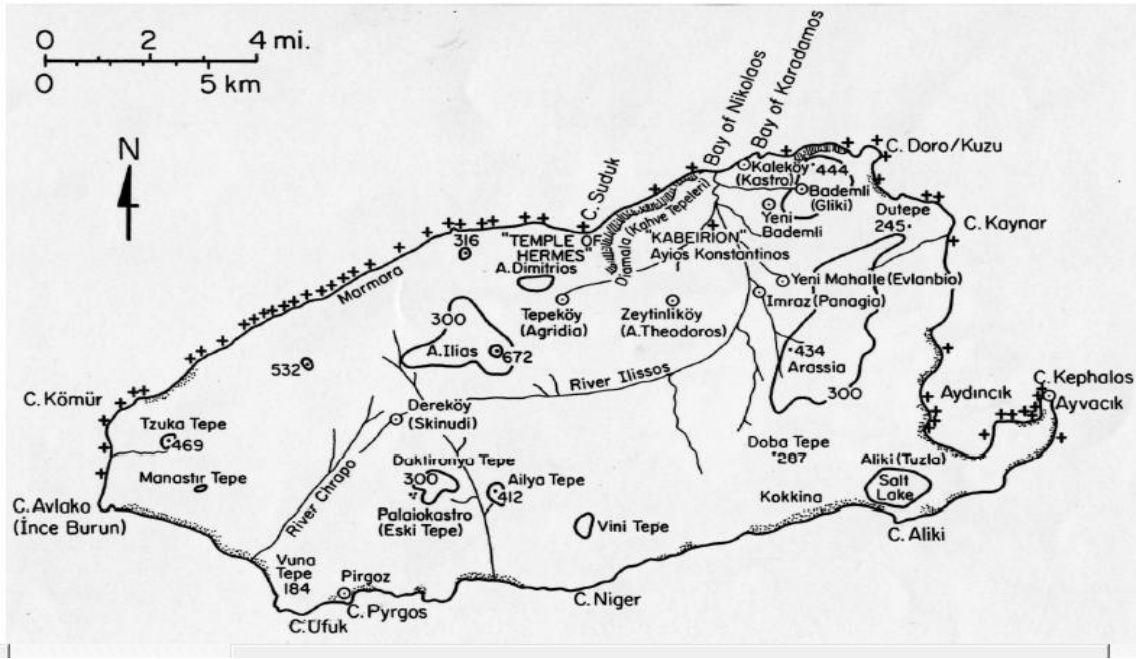
Başlanmıştır.

Yarı Açık Cezaevinden Etkilenen Shinudi (Dereköy)

Dereköy’de Rumlardan Kalma Bir Çamaşırhane

Eski İsimleriyle İmroz Haritası